

Estetisk verdi innenfor dyreparkens fire vegger

Kan man finne estetisk verdi hos dyrene i en dyrepark sammenlignet med villevende dyr?

ANN CHARLOTT BREDAHL ERIKSSON

VEILEDER

Camilla Flodin

Universitetet i Agder, 2023–2024

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Master

Innhold

Sammendrag	1
Abstract	1
Forord	2
Introduksjon.....	3
<i>Bakgrunn for valg av problemstilling.....</i>	<i>3</i>
<i>Problemstilling og motivasjon</i>	<i>4</i>
<i>Tidligere forskning og mitt mål med oppgaven.....</i>	<i>5</i>
<i>Begrepsforklaring</i>	<i>7</i>
<i>Disposisjon</i>	<i>9</i>
KAPITTEL 1.....	11
Hvordan var det dyreparker oppsto, og hva er hensikten nå?.....	11
Dyreparkens formål	12
<i>Vitenskapelig interesse.....</i>	<i>12</i>
<i>Bevaring og reintroduksjon</i>	<i>14</i>
<i>Kunnskap om dyrearter.....</i>	<i>15</i>
Behøver man kunnskap om et dyr for å estetisk verdsette dyret?.....	16
Å verdsette naturen som naturen.....	17
Estetisk opplevelse i bevegelse	19
Funksjonell skjønnhet.....	21
Uttrykksfullhet i naturen	23
Emosjonelt berørt av naturen	24
Verdsette naturen på naturens premisser.....	26
KAPITTEL 2.....	27
Argumenter som støtter hvorfor dyreparkdyr beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr	27
<i>Bevaring av dyrearter</i>	<i>28</i>
<i>Burene.....</i>	<i>30</i>
<i>En nærhet til ukjente dyr.....</i>	<i>34</i>
<i>Dyreparker som et bedre alternativ til å oppnå kunnskap.....</i>	<i>38</i>
Marta Tafalla: «Den estetiske verdsettelsen av dyr i dyreparker»	40
<i>Subjekter med rettigheter?.....</i>	<i>41</i>
<i>Kengurufamilien</i>	<i>42</i>
<i>Sjiraffen Marius</i>	<i>43</i>

<i>Dyrenes identitet: blir den forandret i en dyrepark?</i>	45
KAPITTEL 3	47
Hvorfor dyreparkdyr ikke beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr	48
<i>Geparden Kito</i>	48
<i>Er dette en form for bevaring?</i>	49
<i>Bevaring eller oppbevaring?</i>	50
<i>Er det en slik nærhet man burde ha til naturen?</i>	56
<i>Sjimpansen Ola</i>	60
<i>Dyreparkenes skjulte formål?</i>	61
<i>Er dyreparker et bedre alternativ enn sirkus?</i>	63
KAPITTEL 4	66
<i>Hvorfor man ikke kan sammenligne viltlevende dyrs og dyreparkdyrs estetiske verdi</i>	66
<i>Forslag til en ny estetisk teori som omhandler dyr</i>	78
<i>Konklusjon</i>	81
Referanser	83

Sammendrag

Dyr har blitt utnyttet for menneskets underholdning i lang tid. I en dyrepark kan vi oppleve mange forskjellige dyrearter både de man kan og de man ikke kan oppleve i den ville natur. Denne oppgaven skal undersøke om *dyreparkdyr beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr*. Tidligere forskning har vist at man ikke kan få en dyp og meningsfull verdsettelse av dyr i dyreparker ettersom dyrene ikke blir presentert som natur. Ved å se på forskjellige teorier innenfor miljøestetikken og argumenter som er for og imot at dyr i dyreparker beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr, skal oppgaven vise at man ikke kan sammenligne dyrenes estetiske verdi i de forskjellige situasjonene de blir oppholdt. Vi må innse at dyrene ikke er på denne jorden for menneskets underholdning og vi burde la dyrene blomstre i habitatene hvor de hører hjemme. Hvis vi forneker dyr deres frihet til å oppføre seg som de vil, forneker vi også dyrets viktige rolle i naturen. Denne oppgaven viser at mennesket trenger et holdnings skifte som handler om ydmykhet og at vi må sette våre prioriteter rett.

Abstract

Animals have been used as human entertainment for a long time. In a zoo, we can experience many different species, some of which are native, but many animals are foreign. This thesis will investigate whether *animals in the zoo retain the same aesthetic value as animals in the wild*. Earlier research has suggested that one cannot have a deep or meaningful appreciation of animals in the zoo, as the animals are not presented in their natural environment. By analyzing different theories within environmental aesthetics and reasons for and against the idea that animals kept in zoos retain the same aesthetic value as animals in the wild, this thesis claims that one cannot compare the aesthetic value of wild animals and captive ones, as they live under very different circumstances. We must realize that animals are not here for human entertainment, and we should let animals bloom in the habitat where they belong. If we deny animals their freedom to behave as they wish, we also deny the animal's important role in nature. This thesis shows that humans need an attitude change to one characterized by humility, and that we must change our priorities.

Forord

Når jeg var et barn fikk jeg veldig ofte bamser av mine foreldre. Det var ikke alltid bamsene var den rette for meg, men når jeg fikk en bamse av en tiger eller en løve så følte jeg en spesiell form for lykke. Jeg har alltid hatt en forkjærlighet for store kattedyr. Når jeg var liten var store kattedyr søte, fargerike og de minnet meg om huskatter. Nå syntes jeg de fremdeles er søte, men også farlige og skumle. Jeg var bare et lite barn når jeg først besøkte en dyrepark, dermed har jeg ikke særlige minner om mitt første besøk. Andre gang jeg besøkte en dyrepark var i 2022. Da så jeg tigreren. Jeg hadde sett tigrerens grasiøse bevegelse på fjernsyn, dermed gikk jeg inn med høye forventinger. Tigreren hadde alltid vært til min forventning når jeg så den på en skjerm, men i dyreparken ble jeg litt skuffet. Tigreren vandret bare frem og tilbake mens den peste. Den var ikke interessert i å møte mitt blikk, eller gjøre noe annet enn å følge innhegningen fra start til slutt. Vi gikk til løvene, og der lå de bare å sov. Dyrene sprang ikke rundt, mange var langt vekke fra innhegningene, og de vi fikk klappe virket stresset og urolig. Det var en del følelser som oppsto inni meg. Jeg følte meg ikke bare skuffet, men jeg fikk også en skyldfølelse.

Selv om jeg hadde en interesse for store kattedyr, så har jeg også hatt en nysgjerrighet for norsk villdyr. Ofte når jeg og min mor går tur så møter vi et dyr. Det er alltid like spennende å gå i den ville skogen ettersom vi vet ikke hva som kan komme til synet. Det oppstår en annen følelse når jeg ser en hjort langs veien, eller en mink i vannet, enn da jeg så de i en dyrepark. Etter mitt besøk i dyreparken ble jeg stående med et mangfold av spørsmål, tanker og bekymringer. Det var som om min motivasjon til å se tigreren hadde tatt over tanken om at dyrene er i fangenskap, hvor de må leve ut hele livet sitt, vekke fra deres viltlevende slektninger. Jeg og min mor ser ofte viltlevende dyr når vi går tur, som oftest er det fugler, og noen få ganger ser vi hjort eller rev. Når jeg ser viltlevende dyr får jeg en varm følelse, jeg ser at de er frie, alltid på vakt og de har muligheten til å overraske ved å plutselig vise seg for oss. Min skyldfølelse i dyreparken kom fordi jeg innså at jeg hadde støttet en attraksjon som holdt dyr fanget. Jeg innså at dyrene forblir i en dyrepark for alltid, dette er deres hjem. For dyrene i en dyrepark står tiden stille. Det er deres hjem fordi mennesket vil ha underholdning, men i dyreparken ble jeg ikke underholdt, jeg ble trist.

Introduksjon

Bakgrunn for valg av problemstilling

Se for deg at du spaserer på en sti ute i skogen. Du er omringet av forskjellig type trær og duften av natur trenger seg inn. Du føler vinden berører ditt kinn og hører de sterke røttene i bakken bevege seg. Plutselig får du øye på en viltlevende elg. I et slikt øyeblikk er det viktig å være varsom ettersom elgen blir omtalt som skogens konge. Den tramper med dens elegante steg og vandrer videre inn i den vakre skogen, mens den er varsom over sine omgivelser. Elgen er stor, fri og man vet aldri hvilke handlinger den kan utføre eller hvordan den vil overraske oss ettersom det er et vilt dyr. En dag befinner du deg i en dyrehage. Der får du også øye på elgen som står bak innhegninger og som er under menneskets kontroll. Har noe forandret seg?

I en dyrepark kan man oppleve dyr som er nasjonalt for sitt land, men også eksotiske dyrearter som er ukjent. Som for eksempel i Kristiansand dyrepark som er Norges største dyrepark kan man finne ulv og dådyr, men også løver og tiger. Interessen for eksotiske dyr har eksistert i mange år, og det har også hold av eksotiske dyr. Dyreparker har mange oppgaver som man kan se på som viktige, en av de er bevaring av truede dyrearter. En slik grunn kan dermed gjøre at mange velger å støtte dyreparker.

De fleste av dyrene i dyrehager vil jeg si appellerer til menneskets følelser. Besøkende vil ofte gå forbi dyr og si hvor søte, morsomme, late, skitne eller merkelige de er (Jamieson, 2006, s. 135). Men jeg vil også si at dyrenes utseende appellerer til mennesket. Besøkende kan enten besøke dyreparker fordi de vil oppleve ukjente dyrearter, oppleve skjønnheten til elefanten, eller frykten som øynene til en ulv kan skape. Jeg vil peke på at fremmedheten til dyreartene i en dyrepark kan være en faktor til hvorfor mennesker velger å besøke dyreparker. Vi får ikke opplevd en sjiraff i de nordiske landene eller de eksotiske dyreartene som har en tilhørighet med varmeland hvis man ikke drar til en dyrepark. Det kan diskuteres at dyrene presenterer seg som dyr med estetisk verdi, dermed vil mennesket oppleve dyreartene i dyreparken. Det vil si elgens grasiøse steg, dådyrenes vakre hopp og løvenes intense brøl.

Noe som har ligget som et sentralt bidrag for denne oppgaven er forskjellige estetiske teorier, mediasaker og forskning rundt reintroduserte dyrearter, samtidig forskning rundt viltlevende dyr satt i sammenheng med reintroduserte dyrearter. Dyr i dyreparken er ville dyr vi har gjort

til en del av vår kultur og de er skilt fra deres viltlevende slektninger. Det er fordi dyr er vitenskapelig interessante og dessuten formål for estetisk nytelse og underholdning.

Problemstilling og motivasjon

Temaet for problemstillingen min er estetisk verdsettelse og estetisk opplevelse av dyr. Motivasjonen for valg av problemstilling kom ettersom jeg har alltid opplevd dyr som spennende og ukjente skapninger som lever sammen med mennesket, men også utenfor det menneskelige. I løpet av mitt liv har jeg besøkt dyreparken to ganger. Første gang var jeg et barn og dermed har jeg ikke særlige minner av det. Den andre gangen jeg besøkte dyreparken var i 2022, når jeg var litt eldre. Temaet og problemstillingen kommer fra en motivasjon om å gå dypere inn i om dyrene i en dyrepark beholder deres estetiske verdi. Det vil si at mennesker oppfatter dyr som skjønne og det gir oss en særegen form av nytelse. Det er en nytelse som skiller seg fra nytelsen av et varmt bad eller god mat. Jeg kommer til å utdype hva estetisk teori er senere i teksten.

Å bruke ikke-menneskelige skapninger som underholdning for mennesket er ikke ukjent. Vi besøker akvarium, dyreparker, sirkus, ser dyr opptre på talentshow og lager morsomme videoer som vi kan legge ut på internett. Men et formål som dyreparken har som kan virke annerledes fra andre underholdnings attraksjoner er bevaring. Bevaring av truede dyrearter er et aktivt formål som dyreparken har tatt på seg i moderne tid. Dyreparken tar også på seg et formål om vitenskapelig interesse og anviser kunnskap til besøkende om de forskjellige dyreartene.

På grunn av alt dette har jeg valgt problemstillingen: «Beholder dyr i dyreparken en lik estetisk verdi som deres viltlevende slektninger?»

I mitt arbeid har jeg undersøkt hva som kjennetegner estetisk verdi og opplevelse i naturen. Dermed har jeg tatt utgangspunkt i forskjellige estetiske teorier som omhandler naturen og jeg har tatt et valg om å aktualisere dyr inn i den kategorien. Selv om oppgaven hovedsakelig skal sette søkelys på dyrenes estetiske verdi så vil jeg ikke unnlate det etiske som vil bli aktuelt. Grunnen til det er fordi dyr er levende skapninger som på lik linje som mennesker er subjekter. Jeg ønsker å undersøke hvorfor man tror dyreparkdyr beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr og hvordan man kan oppleve et dyr som estetiske. Jeg skal også undersøke hvorfor mennesket velger å ha dyr i dyreparker og hvilke motivasjoner som ligger bak faktumet at vi holder dyr i fangenskap.

En stor motivasjon for denne oppgaven har vært Marta Tafallas artikkel «The Aesthetic Appreciation of Animals in Zoological Parks» (2017). Hun undersøkte om man kan verdsette dyr i en dyrepark på en dyp og seriøs måte. Hennes artikkel gjorde slik at jeg ville undersøke om dyr i dyrehager besitter en lik estetisk verdi som villlevende dyr. Hun nevner at det finnes lite forskning angående dyr i estetikken, og dermed ville jeg gi mitt bidrag til feltet.

Tidligere forskning og mitt mål med oppgaven

Marta Tafalla tar opp spørsmålet om man kan få en seriøs og dyp verdsette av dyrenes estetiske kvaliteter i en dyrepark. Her bruker hun teoretikere som skal hjelpe henne for å finne svar. Hun gir en oversikt over teoretikere innenfor estetikken som tar utgangspunkt i naturen og tar lite utgangspunkt i dyr, men hun velger å dra inn dyr i de forskjellige teoriene. Hun mener at teoriene er et sikkert grunnlag for å bygge en estetisk teori som omhandler dyr (Tafalla, 2017, s. 2). Hun tar blant annet opp Allen Carlson som foreslår en ny modell til hvordan man kan estetisk verdsette naturen på en passende måte. Modellen kaller Carlson for *The Natural Environmental Model* og den anbefaler to ting. Det første er at man må verdsette naturen som den er, som er et naturlig miljø og det andre er at vi må verdsette naturen i lys av kunnskap til hva det er, ved hjelp fra naturvitenskap (Carlson, 2000, s. 6). Det jeg vil undersøke ved hjelp av hans modell er om man kan få en passende vitenskapelig kunnskap om dyr i dyrehager.

I Tafallas søk om svar på spørsmålet oppdager hun et sitat av Malcolm Budd som hevder at besøkende i en dyrepark ikke kan verdsette et dyr i dens naturlige habitat, men det som følger er ikke at man må verdsette et dyr som fanget, men vi kan ignorere omgivelsene og verdsette selve dyret (Tafalla, 2017, s. 1). Budd mener at vi må verdsette naturen som naturen og ikke som en artefakt (menneskelagd kunst). Budd anerkjenner at mye av den naturlige verden har blitt påvirket av mennesket og dermed mener han at naturen kan bli estetisk verdsatt som natur, men det må bli verdsatt som natur som har blitt påvirket av mennesket (Budd, 2002, s. 7). Et eksempel på det er dyr i en dyrehage. Tafalla går ikke videre med Budd, men jeg ønsker å utfordre hans teori ved å si at hvis vi verdsetter et dyr i en dyrehage som natur som har blitt påvirket av mennesket, så blir dyr som objekt hvor dyrets viktigste trekk er deres utseende.

Tafalla mener at Holmes Rolston III kommer med et motsvar til Budd, hvor Rolston sammenligner opplevelsen med å se et villlevende dyr i deres naturlige habitater til dyreparkdyr (Tafalla, 2017, s. 1). Rolston mener at bevegelsen til dyrene er noe som kan gi oss en estetisk opplevelse samtidig som det er spenning i å vite at det kan være et dyr i den ville naturen når man går tur. På grunn av denne spenningen og spontaniteten til dyrene mener Rolston at

dyrehager gjør lite for å estetisk bevare viltlevende liv (Rolston, 1987, s. 189). Jeg skal bruke hans teori om spenning og overraskelser til å forsvare hvorfor dyr ikke beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr.

Tafalla mener at vi trenger en estetikk som er rettet mot dyr og innenfor den delen nevner hun Glenn Parsons. Parsons ønsker å finne ut av hvorfor man ikke har en estetikk for dyr. Han gir også noen eksempler om teorier som ikke fungerer og mener at det kan bli et moralsk og politisk problem. Parsons mener at problemet innenfor estetisk verdsettelse av dyr er hovedfokuset på dyrs ytre (Tafalla, 2017, s. 8). Parsons lager derfor en ny estetisk teori som skal sette søkelys mot dyrets funksjon. Parsons mener at funksjonen til en ting involverer dens skjønnhet, slik at skjønnheten til tingen vises av dens funksjon (Parsons, 2007, s. 161). Jeg skal, ved å bruke Parsons teori, se om man finner noe som han kaller for en sterk funksjonell skjønnhet hos dyrene i en dyrepark.

Emily Brady utfordrer Parsons teori om funksjonell skjønnhet og mener at hvis man setter hele søkelyset mot funksjonene til dyret så kan det muliggjøre at vi ignorerer andre former for estetisk verdi (Brady, 2014, s. 191). Brady mener at det ikke er problematisk å bruke dyr som symboler hvis symbolene representerer hvordan dyrene er, men Tafalla mener at det er et problem ettersom mangfoldet av den kunstneriske og dekorative representasjonen av dyrene viser ikke hvordan de egentlig er, men heller former de til noe annet (Tafalla, 2017, s. 3). Jeg skal ikke bevege meg innenfor diskusjoner som omhandler dyr som symboler, men jeg vil ta på meg en lik holdning til estetiske kvaliteter som Brady. I teksten «Aesthetic Value and Wild Animals» bruker Brady en pluralistisk holdning, hvor hun ikke bare anser skjønnhet som estetisk verdifullt, men mener vi burde ha en pluralistisk holdning til estetisk verdi ettersom den kan inkludere flere verdier enn skjønnhet. I teksten argumenter hun viktigheten med å verdsette naturen innenfor det estetiske området hvor et vidt spektrum av kvaliteter er viktig innenfor estetisk verdsettelse (Brady, 2014, s. 190). Ved å se på flere estetiske kvaliteter, så inkluderer man andre viktige trekk, enn bare funksjonell skjønnhet.

Den siste estetiske teoretikeren Tafalla tar utgangspunkt i er Yuriko Saito. Saito mener at vi må verdsette naturen som den er, uten å tilskrive naturen en menneskelig historie eller kulturell betydning. Tafalla er for så vidt enig med Saito, men legger til at det er vanskelig å ikke legge historien vår over på naturen (Tafalla, 2017, s. 2). Jeg er enig med Tafalla om at det å være helt objektiv kan være et problem, men jeg skal bruke Saitos teori til å vise at hvis vi tvinger vår historie på dyreparkdyr så kan både viltlevende dyr og dyreparkdyr bli fremmedgjort og motivasjonen om å bevare dyr blir feil.

Den siste estetiske teoretikeren jeg bruker er Nöell Carroll modell som omhandler emosjonell berøring av naturen. Tafalla tar ikke han med sin tekst, men jeg syntes hans teori er viktig ettersom man kan bli emosjonelt berørt av naturen. Jeg mener at man kan føle noe mot naturen, og spesielt mot dyr. Dyr likt som mennesket kan utrykke seg selv, og det er ofte da vi føler noe for dyrene. Han mener at man kan bli emosjonelt berørt av naturen. Han har utformet denne teorien som en bekymring ovenfor Carlsons teori og mener at det finnes estetiske opplevelser hvor man ikke trenger kunnskap. Carroll mener Carlsons modell ekskluderer visse vanlige verdsettelses man kan ha til naturen, som å bli berørt av naturen (Carroll, 2008, s. 179). Carrolls modell skal ikke være en mot-modell mot Carlson, men han mener at de kan samhandle. Jeg ønsker å bruke Carrolls modell til å vise at man ikke kan bli emosjonelt berørt av dyr i dyrehagen.

Selv om flere av teoretikerne ikke eller i liten grad tar utgangspunkt i dyr så velger jeg å inkludere viltlevende dyr og dyrehagedyr, likt som Tafalla. Grunnen til det er fordi det eksisterer lite forskning på estetisk verdsettelse av dyr i dyrehager, og den eneste jeg har funnet har vært teksten til Tafalla. Jeg skal utdype teoriene lengre nede og vise hvorfor de er aktuelle for min oppgave. Mitt mål og håp med denne oppgaven er å bidra til forskning som omhandler dyr og dyrenes estetiske verdi. Jeg håper denne oppgaven kan kaste et lys over hvorfor man ikke burde sammenligne dyrets estetiske verdi hvis de befinner seg i forskjellige forhold, som viltlevende dyr og dyreparkdyr. Jeg håper mitt bidrag til forskningen kan åpne øyene til mennesket om at dyr ikke er til for menneskets underholdning, men dyr er levende skapninger som har ønsker, drømmer og tanker, og at en riktig estetisk verdsettelse av de må ta inn dette etiske perspektivet.

Begrepsforklaring

Dyr

Dyr er muligens det viktigste begrepet innenfor denne oppgaven. I denne oppgaven skal jeg skille mellom to typer dyr. Dyr i dyreparker er dyrene som er innenfor dyreparker. Viltlevende dyr er dyr som lever i den vilde naturen, men når de blir tatt fra deres naturlige habitat og fraktet til en dyrepark så blir de dyreparkdyr. Innenfor dyreparkdyr kan vi finne to klasser. Det er de som har opplevd frihet, men ble plassert i en dyrepark, og de som ble født i en dyrepark og som aldri har opplevd frihet. Dyr i dyreparker kan også klassifiseres som reintroduser-bare som vil si at de kan bli reintrodusert tilbake i naturen.

Estetisk verdi

Det er mye som kan gjøre at et dyr får en estetisk verdi, dens mønster, skjønnhet, dens egenskap til å overraske, spenning, frykt, farger dyret besitter, funksjonen til dyret, følelser man får fra dyret og videre. Dermed vil jeg ikke bare bruke en definisjon på hva et dyrs estetiske verdi kan være.

Levno Plato og Aaron Meskin definerer estetisk verdi ved å se på verdien til et objekt, hendelse eller tingens tilstand (et kunstverk eller et naturlig miljø) besitter i kraft av sin evne til å tilskrive nytelse (positiv verdi) eller misnøye (negativ verdi) når det verdsettes eller oppleves estetisk (Plato & Meskin, 2024). Noe slikt kunne vært aktuelt å tilføye oppgavens definisjon på estetisk verdi. Men det er noe jeg vil avklare først. Oppgaven skal sette søkelys på dyrenes kraft i vår tilskrivning av positiv verdi til dem, som jeg mener er en verdi mennesket vil oppleve i møtet med et dyr.

På lik linje med at det er mye som kan innebære at dyret har estetiske verdi, så kan også ting med dyret tilskrive mennesket en **estetisk opplevelse** av dyret. Men det må være en rett estetisk verdsettelse. Det vil si at man må verdsette dyret på riktig måte, som igjen kan innebære forskjellige måter å verdsette og hva som er den riktige måten skiller seg fra teoretiker til teoretiker. Som for eksempel hvis man følger Saitos teori, så verdsetter man et dyr på en riktig måte hvis man verdsetter dyret som det er. Eller i følge Parsons verdsetter man et dyr ut ifra funksjonene til dyret.

Artefakt

Artefakt er kunst som er menneskeskapt. Som for eksempel en benk, maleri, eller en statue.

Dyrehager

Dale Jamieson som er professor for miljøstudier og filosofi definerer en dyrehage som en offentlig park som fremviser dyr hovedsakelig for rekreasjon eller undervisning (Jamieson, 2006, s. 132). I teksten min så blir dyrepark og zoologisk hage brukt som synonymer for dyrehage.

Subjekt

Subjekt betyr i denne oppgaven en tenkende, levende skapning, som har ønsker og drømmer.

Objekt

Objekt er det motsatte av et subjekt. Det er ting som ikke er tenkende, levende eller har følelser.

Disposisjon

Som jeg har skrevet ovenfor foreligger det visse grunner til hvorfor dyrehager eksisterer og hvordan en slik attraksjon kan gi en formening til samfunnet. Dermed føler jeg det er på riktig plass å begynne med historien til dyrehager og hvilken hensikt slike parker har i moderne tid.

Innenfor kapittel en skriver jeg om dyreparkens oppstart, formålene til moderne dyrehager, som blant annet er vitenskapelig interesse, bevaring og reintroduksjon og at besøkende kan oppnå kunnskap om forskjellige dyrearter.

Etter jeg har presentert dyreparkens formål, samtidig som jeg viser til hvordan noen mennesker kan holde seg kritisk til formålene introduserer jeg det teoretiske grunnlaget for oppgaven. Jeg introduser sentrale teorier innenfor estetikk som er rettet mot naturen. Som jeg har skrevet nevner ikke alle teoriene dyr, noen av de er spesifikt mot naturen, men jeg har valgt å aktualisere dyr innenfor de forskjellige teoriene. Disse teoriene har ulike og sammenlignbare ståsted om hva de mener er estetisk verdi, estetisk opplevelse eller estetisk verdsettelse, dermed har de vært viktige for å kunne drøfte min problemstilling.

I kapittel to introduserer jeg argumenter som kan støtte hvorfor dyrehagedyr beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr. Disse grunnene deler likheter med grunner til hvorfor dyreparker fremdeles eksisterer, men isteden for å ta utgangspunkt i vitenskap og kunnskapen man kan oppnå i dyrehage tar jeg utgangspunkt i burene og at dyreparker kan være et bedre alternativ til utstilling av dyr. Det jeg tar opp igjen er at dyrehager bevarer dyrearter.

En dyrepark kan argumentere for at ettersom de bevarer en dyreart fra å bli utryddet så bevarer de også dyrets estetiske verdi samtidig som de bevarer mennesket møte med naturen, det vil si at i en dyrepark kan vi bli emosjonelt berørt av naturen.

Det andre jeg tar opp her hvordan dyreparker uformer dyrenes bur slik at det skal etterligne dyrets sanne habitat. Dyreparker gir dyr naturressurser og hjelpemidler som skal holde de underholdet. Dette kan dyreparken mene bringer en bred estetisk verdi til dyret ettersom habitatet er hvor man forventer å se dyret. Man forventer ikke å se en sjimpanse omringet med stein. Men man forventer å se en sjimpanse omringet med trær og andre resurser.

Det tredje jeg tar opp er nærheten man kan få til ukjente dyr. Man får oppleve dyret i virkeligheten, hvor man kan lukte og berøre visse dyrearter og faktisk se dyret, noe som man ikke kan gjøre ved å se en dokumentar eller film.

Det fjerde og siste jeg skal ta opp er at dyreparkdyr virker til å være den beste muligheten mennesket har til å oppnå kunnskap om de forskjellige dyreartene i forhold til andre attraksjoner, både de man har kjennskap til og ukjente eksotiske dyrearter. Her tar jeg utgangspunkt i sirkus som gjør lite for å bevare dyrets sanne natur sammenlignet med en dyrepark. Dyreparker kan argumentere for at de lar dyrene forbli dyr, selv i et begrenset området, på grunn av dyrene har mer frihet i en dyrepark enn i et sirkus.

Det siste jeg skal ta opp i kapittel to er argumentene som Marta Tafalla presenterer i artikkelen sin. Jeg skal utfordre hennes utsagn om at dyr blir som presentert som objekter i en dyrepark. Jeg har tatt utgangspunkt i rettighetene som dyreparkdyr besitter og påstanden om at dyreparker fratrukker dyreparkdyr deres identitet. Innenfor denne delen skal jeg ta opp to nyhetssaker som jeg mener er viktige for å vise at dyr i dyreparker ikke besitter rettigheter. Det er nyhetssaker som omhandler kengurufamilien og sjiraffen Marius. Jeg har også henvist til nyhetssaker som omhandler gepardene som ble født i en dyrepark, hvor jeg da introduserer to identiteter jeg mener dyr besitter og hvor dyreparkdyr bare besitter den ene identiteten.

I kapittel tre drøfter og argumenter jeg hvorfor dyr i dyreparker ikke beholder en lik estetisk verdien som ville dyr. Jeg drøfter argumentene som jeg gav i kapittel to ved å ta utgangspunkt i teoriene som jeg presenterer i kapittel en. Ved hjelp av teoriene skal jeg vise hvorfor dyr i dyreparker ikke beholder lik estetisk verdi som viltlevende dyr. Det første jeg presenterer er en nyhetsartikkel som omhandler geparden Kito, dermed drøfter jeg om dyreparker aktivt bevarer når de behandler kengurufamilien, sjiraffen Marius og geparden Kito som utskiftbare objekter. Deretter argumenter jeg for at dyreparken egentlig ikke bevarer dyrearter, og at man ikke kan få en estetisk opplevelse i en dyrepark. Deretter diskuterer jeg hvordan burene blir som en barriere for menneskets følelser mot dyrene, og at man ikke kan ha de riktige følelsene for dyr i en dyrepark. Det vil si at man kan ikke bli emosjonelt berørt av dyrene i en dyrepark. Jeg argumenterer for at nærheten man får til dyr i en dyrepark ikke er en ekte nærhet til naturen, og at nærheten blir motivert av feil grunner. Det siste jeg skal vise er at man ikke kan oppnå en sann kunnskap om dyrene i en dyrepark, og at dyreparker ikke viser dyrets sanne natur på en bedre måte enn sirkus.

I siste kapittel diskuterer jeg hvorfor man ikke kan sammenligne viltlevende dyrs estetiske verdi med dyr i en dyrepark. Jeg drøfter argumentene som ble presentert i kapittel en og to, for å etterpå foreslå en ny estetisk teori som omhandler dyr. Der har jeg gitt en liten oppsummering av de forskjellige estetiske teoriene som jeg har brukt i min oppgave. Jeg har skrevet hva som er bra med teoriene og hva som mangler. Jeg skal ikke utforme en fullstendig estetisk teori, men jeg har foreslått en, som vil si at min estetiske teori som omhandler dyr er ikke feilfri.

KAPITTEL 1

Hvordan var det dyreparker oppsto, og hva er hensikten nå?

Stephen Bostock er utdanningsansvarlig for Glasgow dyrepark og skriver at på innsiden av en grav (2495–2345 f.Kr) i Egypt ble det funnet en illustrasjon som forskere tror er mest sannsynlig av dyrehold, samtidig som de fant en illustrasjon i en nabo grav (2345–2181 f.Kr) av noe de oppfatter som den første dyreparken (*zoo*) (Bostock, 1993, s. 7). Å holde prektige dyr som kjæledyr var ikke ett ukjent fenomen. Ramses II eide en løve som gikk i krig sammen med dens herre, og tamme løver ble ofte eid av faraoer. De som var praktfulle hadde privilegiet til å eie en løve, i hvert fall i den romerske perioden (Bostock, 1993, s. 8). Den tidligste dyrehagen som holdt store rovdyr i bur var Sumer i Mesopotamia, samtidig som det eksisterer kvitteringer på husdyr (28,000 kveg og 350,000 sauer) som kom fra utlandet (Bostock, 1993, s. 9). En assyrisk konge, Tiglath-Pilser (1115–1077 f.Kr) ble gitt krokodiller som han fremstilte for befolkningen slik at de kunne hylle dyret. Slike dyr, som krokodillen, ble gitt en varm velkomst ettersom store dyr ble sett på som mindretall grunnet jakt og kolleksjon. Det er dokumenter på at en senere konge (Ashurnasirpal II, 883–859 f.Kr) samlet på forskjellige dyr som, aper, løver, tigere, ville okser, elefanter, struts, vill esler, hjort, bjørner og leoparder, og de ble brakt inn i byen hvor han presenterte dem frem for hele befolkningen (Bostock, 1993, s. 10). Rundt middelalderen eksisterte det konger som eide store dyr, som ofte ble holdt i så kalte *deer parks* (et lukket område som rommet hjort). Eksotiske dyr ble betraktet som egendeler som kunne foræres ettersom det var store dyr som tok en beregnet tid å skaffe (Bostock, 1993, s. 15). Men hvilke formål bærer dyreparker i moderne tid?

Dyreparkens formål

Vitenskapelig interesse

Selve ordet *zoo* ble introdusert av sir Stamford Raffles når han skapte *The Zoological Society of London*. Det var en zoologisk hage som ble opprettet som et vitenskapelig institutt, med et vitenskapelig formål. Rundt 1846 åpnet det vitenskapelige instituttet til allmennheten, men søndager ble holdt av for de privilegerte (Bostock, 1993, s. 27–28).

En som har hatt stor innflytelse for den moderne dyrehagen var Carl Hagenbeck. Hagenbeck begynte som en samler innenfor dyreriket, en jobb som Stephen Bostock mener kan virke umoralsk, men med tanke på bevaring av dyrearter kan det virke til at hans handlinger ikke måles som like umoralsk enn et annet alternativ som dyrene sto ovenfor, nemlig masseødeleggelsen av den ville natur (Bostock, 1993, s. 30). Bostock forteller at Hagenbeck utelukket den onde temmingen som muligens tok i bruk pisk eller andre redskaper som kunne skade dyret, samtidig som Hagenbeck forsto temmingen som farlig, i forhold til sine humane metoder. Han påsto at sjimpanser kan justere seg med litt tid til det kalde klimaet i Europa, og hevdet at sjimpansenes helse ble forbedret av den friske luften. I 1907 åpnet han sin første dyrepark som ikke tok i bruk innhegninger, men vollgraver. Rovdyr og plantespisende dyr ble sett felles i det avgrensede område, men de var separert av skjulte vollgraver. Han utførte dette etter han hadde forsket hvor høyt og langt hvert dyr kan hoppe. (Bostock, 1993, s. 30–31). Dyrehager har utviklet seg ut gjennom årene. Først handlet det om status, å eie en løve betydde at man var privilegert, dyr var en hyllest ettersom visse dyrearter var i mindretall, deretter ble dyr noe som mennesker kunne forske på. Nå kan man si at moderne dyrehager har pålagt søkelyset på selve underholdningen, men fremdeles fremmer den vitenskapelige interessen.

Innenfor en dyrehage kan man finne forskning som besøkende ikke observerer, og denne forskningen tar del i vitenskapelige motivering som kan styrke menneskets kunnskap om dyrehelse og ta del i dyrets unike egenskaper.

Martha Nussbaum er en amerikansk filosof som spesialiserer seg innenfor forskjellige områder, og en av de er dyrerettigheter. I boken, *Justice for Animals: Our Collective Responsibility* (2022), skriver hun om dyrerettigheter og menneskets ansvar. Hun skriver blant annet at forskning på dyr har styrket vår kunnskap om primaters intelligens og følelser. Forskning innenfor dyrehager har gitt mennesket kunnskap om hvor allsidig og smarte visse fugler kan være og hvor forskningen har avduket at den asiatiske elefanten kan gjenkjenne seg

selv i speil. Gjennom en vitenskapelig forskning på dyrs kognisjon øker vår forståelse for deres ekte form for liv, samtidig som det kan øke vår respekt slik at de får en gunstigere behandling. Forskning innenfor dyrehager har også klart å holde kontroll på sykdommer som hadde vært anstrengende å utføre i den ville natur. Et eksempel som Nussbaum gir er en herpesinfeksjon som har forstyrret mindre elefanter (Nussbaum, 2022, s. 240).

Slik forskning kan redde mange dyreliv, selv de som ikke befinner seg i fangenskap. Men er denne vitenskapelige kunnskapen den samme kunnskapen man får av viltlevende dyr? Er det en forskjell på dyr i fangenskap og dyr i den ville natur når man diskuterer deres intelligens, emosjoner og det kognitive? Primatologen Frans de Waal har påpekt at dyr som ikke befinner seg i deres naturlige habitat, samtidig hvis dyret ikke omgås deres naturlige sosialisering så eksisterer det en større sannsynlighet for å få en misledende informasjon i en eventuell forskning. Waal mener at der er ingen grunn til hvorfor visse primater må separeres fra det sosiale liv for å kunne bli forsket på (Nussbaum, 2022, s. 240).

Dale Jamieson skriver i boken *In Defence of Animals: the Second Wave* (2006) at veldig få dyrehager driver med en ekte vitenskapelig forskning. Og det er enda mindre antall dyrehager som har forskere som forsker på dyr. De som har forskere utfører forskningen på ville dyr som en finner i naturen enn dyrene som dyrehagen har samlet opp. Jamieson mener at forskning som blir utført i en dyreparker kan deles opp i to deler, og det er forskning om atferd og forskning om anatomi og patologi (sykdomslære). Den førstnevnte kan være kontroversiell ettersom det er mange forskere som mener at man ikke lærer dyrets atferd når dyret befinner seg i unaturlige områder, som en dyrehage. Andre har argumentert for at dyr i fangenskap er mer interessante enn ville dyr fordi dyreparkdyr er fri fra predasjon, de utstiller et større spekter av fysiske og adferds egenskaper som tillater forskere å se en full rekkevidde av dyrets genetiske muligheter (Jamieson, 2006, s. 136). Jamieson er uenig i det sistnevnte. Han mener at miljø bestemmer adferd. Han er enig i at et predasjons-fritt område kan utgjøre forskjellig adferd, men det er ingen grunn til å tro at det er bedre, fyldigere eller mer korrekt enn data som kan bli hentet fra et predasjons fritt område i dyrets naturlige habitat (Jamieson, 2006, s. 137).

Man kan også stille spørsmål om dyreparker setter søkelys på hvert enkelt individ for å anta at det gjelder for alle individene innenfor den arten. Hvis det er slik så tror jeg ikke det fører til en økt kunnskap ettersom man sikter inn på et individ som representerer en hel art. Argumenter som omhandler kunnskap skal bli vist lengre nede, men det finnes andre argumenter om hvorfor man tillater dyrehager.

Bevaring og reintroduksjon

Et annet formål som dyrehager har, eller det de argumenterer for å fortsette sin eksistens, er å bevare dyrearter som kunne blitt utryddet og senere reintrodusere dyret til dens naturlige habitat. Nå som ødeleggelsen av naturlige habitater forverres og som avling av forskjellige dyrearter blir mer suksessfull øker dyrehagers popularitet. Uten slike programmer ville visse dyrearter, som davidshjort, mongolsk vill hest, og California kondor vært utryddet. Men Jamieson er litt skeptisk ettersom det kan argumenteres at dyrehager tar flere dyr fra den ville natur enn hva de reintroduserer (Jamieson, 2006, s. 138).

Reintroduserte dyr kan være dyr som har oppholdt seg i for eksempel en dyrepark i en lengre periode eller en kort periode, som eventuelt blir befridd i den ville natur. Med første tanke kan dette virke positivt for dyrene, men tidligere vitenskapelig forskning viser til at reintroduserte dyr har en høyere dødelighet og det kan korrelere med faktoren som å være født i fangenskap. Når et dyr blir født i fangenskap er det usannsynlig at de har utviklet instinkt som omhandler søken av mat, men det kan også hende de ikke har deres naturlige navigeringsferdigheter som ville dyr egner å ha. Et langtidsopphold kan redusere kapasiteten for dyrs overlevelsesinstinkter (Waples & Stagoll, 1997, s. 120). Den vitenskapelige forskningen innenfor reintroduksjon omhandler mest dyrenes dødsrate, men en studie om reintroduserte dyrs oppførsel kan gi et annet svar.

Innenfor artikkelen «A Behavioral Comparison of Captive-Born, Reintroduced Golden Lion Tamarins and Their Wild-Born Offspring» til Stoinski, Beck, Bloomsmith og Maple, undersøkte artikkelforfatterne adferds forskjellen mellom ville løvetamarin og fangenskap fødte løvetamarin som ble reintrodusert i den ville naturen. Artikkelforfatterne setter søkelys på visse egenskaper, blant annet søken etter mat, bevegelse (hvordan de kom seg fra sted til sted) og substrat (hjelpemidler) (Stoinski et al., 2003, s. 140). Ut fra forskningen innhentet artikkelforfatterne tydelige forskjeller mellom oppførselen på de som var fangenskap fødte og de som var født ville. Artikkelforfatterne la sterkt merke til dyrenes forskjell i bevegelse, som aktivitet, fall og bruk av hjelpemidler. De reintroduserte var avhengig av det som var menneskelagd og samtidig brukte de en lengre periode på bakken. De brukte redusert tid på å hvile og det spekulerte artikkelforfatterne kan ha årsak i at de brukte en bestemt tid på å engasjere seg i en annen oppførsel, som å søke etter mat (Stoinski et al., 2003, s. 152). Det var ikke bare en forskjell i hvordan de beveget seg, men også hvordan de fant og sikret fôr. De reintroduserte brukte tilstrekkelig med tid for å plassere fôret i munnen, men det var ingen forskjell hvordan de spiste maten (Stoinski et al., 2003, s. 153).

Forskningen etter to år viser andre resultater som vil si at de som ble født i fangenskap og ble reintrodusert tilpasset seg nye temperaturer, høyde, klima, miljø og situasjoner. Det største problemet de møtte på var å støtte seg på hjelpemidlene (Stoinski et al., 2003, s. 154), som kan være menneskelagde lianer, eller andre støttemiddel. Selv om dataen kan virke til å foreslå at fangenskap fødte løvetamariner kan tilpasse seg den ville natur, mener artikkelforfatterne at løvetamarinene nødvendigvis ikke utvikler et jevnt forhold til oppførsel til ville løvetamariner (Stoinski et al., 2003, s. 156). Slik forskning er utøvet av spesialister, men hvordan kan en person som ikke er en forsker oppnå kunnskap om dyr?

Kunnskap om dyrearter

Det siste formålet som dyreparker har, som jeg skal ta opp, er at dyrehager er en plass hvor barn og voksne kan oppnå kunnskap om forskjellige dyrearter. Det er unektelig at man lærer noe i dyreparker, man kan for eksempel lære om forskjeller mellom apearter eller hvor stor elefanten egentlig er. Men dette handler mye om det ytre skjønnheten til dyrene. Nussbaum mener at hvis barn vokser opp med å ikke se viltlevende dyr i naturen så kan det i etterkant hende at de ikke bryr seg om dyr, verken moralsk eller politisk (Nussbaum, 2022, s. 239). Jamieson tar opp noen aktuelle spørsmål, som: hva er det vi vil at mennesker skal lære i en dyrepark? Kunnskap om det fysiologiske og adferden til artene? En ny holdning mot utrydningstruede dyrearter? I hvilken grad kunnskap krever å vedlikeholde dyr i fangenskap? (Jamieson, 2006, s. 136). Det kan hende at barn får formening om at mennesket er over dyrene, samtidig som de vokser opp med oppfatningen om at dyr er *for* mennesket og ikke har sin særegne plass i naturen. Hvis barn skal oppnå kunnskap om dyr bør de lære hvordan dyr oppfører seg når de er i sin sanne natur. En dyrepark kan informere om de forskjellige dyreartene, som for eksempel dyrenes egenskaper. Men i en dyrehage opplever man ikke løvinnens strategiske jakt eller sjiraffenes dominerende kamper, noe som ville oppstått i den ville natur.

Mennesket lager mye måter barn og voksne kan innhente kunnskap, blant annet dokumentarer. Nussbaum nevner *Blackfish* og *Sonic Sea* som tar for seg skadene på marinelivet, *The Ivory Game* som viser seerne om hvordan elefanter blir drept av kriminelle mennesker for deres støttenner og til slutt *My Octopus Teacher* som omhandler et forhold mellom en blekksprut og et mennesket (Nussbaum, 2022, s. 240). Å se dokumentarer om dyr kan ikke sammenlignes med å se dyret i dens ekte natur. Ser man på en dokumentar av løver er mesteparten av fokuset ført på løvenes sosialisering og jakt. Det er løvinnene som jakter og

hannen som spiser først, men det man bare får en se litt av er at løvene hviler seg mesteparten av dagen. Dokumentarer må ha noe som tiltrekker seere, og hvis mennesket filmer det dramatiske så får man seere av det, og i motsetning til en dyrepark blir mennesket visuelt opplyst om den faktiske jakten selv om det er på en skjerm. Innenfor denne oppgaven er søkelyset rettet mot på dyrets estetiske verdi, men hvordan kan vi estetisk verdsette dyr? Trengs det kunnskap for å verdsette dyr estetisk?

Behøver man kunnskap om et dyr for å estetisk verdsette dyret?

Allen Carlson utformet en teori som er rettet mot naturen. Innenfor sin teori omtaler han følgelig ikke bare malerier eller andre objekter som kan bli estetisk verdsatt, men Carlson utformet en teori som kan fungere på lik måte om det naturlige. Kunstverk er menneskets egen skapelse og vi vet av den grunn hva det er og hvordan man skal estetisk verdsette objektet samtidig som man vet hvilken betydning objektet kan beholde. Når man setter seg ned for å skape et kunstverk da har man forkunnskapen om hvordan man utformer et maleri eller en skulptur og i denne viten vet man at malingen slutter ved rammen, at fargene er estetisk viktige, hvor maleriet skal henge og at man skal se på det og ikke høre på det (Carlson, 1979, s. 267). Men innenfor naturen fungerer det ikke slik ettersom man ikke nødvendigvis skal ta utgangspunkt i et objekt. Det kan oppstå en situasjon hvor man skal ta utgangspunktet i et subjekt for estetisk verdi og opplevelse, og det kan være et dyr. Når man skal verdsette noe innenfor naturen er det ikke alltid man trenger å stille *hva* er det man skal verdsette, men også *hvordan* man verdsetter. Kan man verdsette alt i naturen som estetisk?

Carlson mener at man ikke kan estetisk verdsette alt. Det bør finnes en grense, men også betydning til hva man verdsetter i naturen, og det samme hevder han innenfor kunstverk. Uten slike grenser og betydninger innenfor vår opplevelse blir naturen smeltet sammen av fysiske følelser uten mening eller viktighet (Carlson, 1979, s. 272).

Carlson har foreslått et svar til spørsmålet om hvordan man verdsetter noe estetisk: vi må oppleve omgivelsen av bakgrunnen som vi normalt opplever det, med syn, lukt og berøring, og så videre, men vi må oppleve bakgrunnen som en påkrevende forgrunn (Carlson, 1979, s. 272).

Det jeg tror Carlson prøver å fortelle med hans begynnende svar på spørsmålet om hvordan man estetisk verdsetter naturen er at man må sette søkelys på det som er i bakgrunnen på lik linje til det som står nærmest observatøren. Det vil si at når jeg står på toppen av et fjell bør jeg ikke gi all min oppmerksomhet til fjellet, men også det som omringer fjellet (Carlson, 1972, s.

272) og dette tillater vår kunnskap om miljøet til å velge visse subjekter eller objekter man skal sette søkelys for estetisk betydning og muligens ekskludere andre, noe som gir en begrensning til opplevelsen. Martha Tafalla støttet seg på Carlson teori når hun undersøkte om vi kan verdsette de estetiske kvalitetene til ville dyr på en seriøs og dyp måte i dyreparker. Ettersom Carlson ikke utformet sin teori spesifikt om dyr vil jeg, i likhet med Tafalla, overføre hans teori til dyr (Tafalla, 2017, s. 4). Hvis man skal estetisk verdsette en vill skapning, hvilke utgangspunkter burde man ta i bruk, og kan man ved hjelp av kunnskap verdsette et dyr estetisk?

Carlson har introdusert en bredere forståelse av teorien i boken *Aesthetics and the Environment* (2000) hvor han blant annet formet en modell som omhandler kunnskap. Modellen kaller han for *The Natural Environmental Model* (NEM). Modellen anbefaler to ting. Vi må verdsette naturen for hva den er, som naturlig og som et miljø og vi må verdsette naturen i lys av vår kunnskap om hva det er og det er at man må se det i lys av kunnskap som er gitt av naturvitenskap, som geologi, biologi og økologi (Carlson, 2000, s. 6).

Det vil si at man må verdsette naturen i lys av naturen, ikke i lys av hvordan mennesket oppfatter naturen. Han utdyper ved å legge til et eksempel om hvordan man skal verdsette et objekt med en slik modell. Han bruker *Guernica* (et maleri av Pablo Picasso) som et eksempel hvor han mener at det kreves av oss å verdsette det som et maleri, som et kubistisk eller neo-kubistisk maleri, og hvis man verdsetter på en slik måte, i lys av ens kunnskap om maleriet, enten som et maleri eller som et kubistisk maleri, så har vi en passende estetisk verdsettelse av objektet (Carlson, 2000, s. 6). Slik burde man verdsette naturen. Hvis jeg estetisk skal verdsette en blomst, så kan kunnskapen omhandle hvilke type blomst det er, hvordan den blomstrer og hvilken funksjon den har for naturen.

Å verdsette naturen som naturen

Ovenfor introduserte jeg Allen Carlson som hevder at man må ha vitenskapelig kunnskap om et objekt for å kunne estetisk verdsette objektet. Jeg bruker teorien til Carlson når jeg snakker om ikke menneskelige subjekter, det vil i denne oppgaven si dyr i dyreparker. Malcolm Budd har introdusert en lignende teori som Carlson hvor teorien handler om å verdsette *nature as nature*. Tre ord som jeg har tatt i bruk den norske oversettelsen som overskrift.

Budd hevder alt sammen er en del av naturen, men han mener det trengs et skille mellom det naturlige og det menneskeskapte når man skal snakke om estetisk verdsettelse (Budd, 2002, s. 2–3). Det vil si at man ikke skal verdsette naturen som et artefakt og gitt at kunstverk er et

artefakt kreves det at man ikke hovedsakelig ser på naturen som et kunstverk, eller forestiller naturen som et kunstverk. Budd utformer et eksempel til leseren, la oss si at jeg tar på meg en holdning mot naturen som er en passende holdning for et kunstverk og den resulterende opplevelsen som jeg oppnår vil være estetisk og rettet mot naturen, men den vil falle utenfor den estetiske verdsettelsen av naturen fordi jeg går inn med en holdning som ikke passer til naturen. Å verdsette naturen som et maleri er ikke å verdsette naturen *som natur*. For å oppsummere mener Budd at den estetiske verdsettelsen av naturen er identisk med den estetiske verdsettelsen ikke av hva som er av natur, men av natur *som natur og ikke som kunst eller artefakt* (Budd, 2002, s. 5). Men hva sier en slik teori til naturlige ting som har blitt påvirket av mennesket? Budd mener at visse deler av det naturlige miljøet som har blitt preget av menneskeheten kan fremdeles bli verdsatt estetisk som natur, men hvis en vet at en del har blitt influert av menneske bør en verdsette det som *natur som har blitt påvirket av mennesket*. Samtidig bemerker han at vår estetiske opplevelse av den naturlige verden er ofte kombinert, litt fra den estetiske verdsettelsen av naturen som natur, og litt fra den estetiske verdsettelsen av natur som er basert på menneske design eller aktivitet (Budd, 2002, s. 7). Det Budd mener er at steder kan inneholde bare naturlige objekter, men som er konstruert av menneskets hånd, som for eksempel et landskap kan inneholde en sti som er utarbeidet av menneske eller åker med hvete som etter hvert skal komme i butikkhyllene. Selv om et naturlig produkt ikke befinner seg i dens naturlige habitat eller har sin opprinnelse, på grunn av menneskelig aktivitet, hindrer ikke dette for at vi skal oppnå en passende estetisk verdsettelse av produktet, som et naturlig produkt, og det betyr heller ikke at verdsettelsen må være kombinert. Grunnen til det er fordi Budd antyder dette forekommer hvilken situasjon en står ovenfor. Om elementet man blir konfrontert med er fullstendig naturlig er en side av saken, den andre siden av saken er i hvilken situasjon en er i (Budd, 2002, s. 8). Han bruker dyrehager som et eksempel:

At a zoo you cannot appreciate an animal in its natural environment. But it does not follow that you appreciation must be of a caged animal – an animal as caged. Rather, you can ignore its surroundings and appreciate the animal itself (within the severe limits imposed by its captive state). (Budd, 2002, s. 8)

Her mener Budd at selv om man ikke kan verdsette dyret i dens naturlige habitat, så kan vi fremdeles verdsette dyret ved å ignorere omgivelsene. Vi kan verdsette dyret

innenfor grensene som buret tillater. Som vil si at hvis en sjimpanse blir plassert i et bur hvor den ikke kan klatre i trær så kan vi finne noe annet å verdsette. Som kan være dyrets utseende.

Estetisk opplevelse i bevegelse

I «Beauty and the Beast: Aesthetic experience of wildlife» setter Holmes Rolston III søkelyset på hvordan man kan verdsette naturen på en estetisk måte på bakgrunn av overraskelser. Rolston mener at dyr, og naturen i sin helhet, kan gi mennesket en estetisk berøring: «Yet just that wild autonomy moves us aesthetically. [...] I catch the animal excitement.» (Rolston, 1987, s. 187). Han forklarer dette på et dypere nivå ved å ta utgangspunkt i dyrenes bevegelse. Den kroppslige bevegelsen til dyr er noe som tiltrekker mennesket mot dem, og gjennom disse bevegelsene uttrykker dyrene følelser, samtidig som disse bevegelsene gir lignende følelser hos mennesket. For eksempel en rev som hopper kan være morsomt å se, eller en kalv som står for første gang kan være emosjonelt og spennende (Rolston, 1987, s. 188). Det kan også være at hvis man ser en rev hoppe, uten formålet om å jakte, kan dette vise at en rev er glad, og dermed kan gleden videreføres til en selv. Rolston mener at vi kan nyte estetisk når flaggermusene flyr, men de kan ikke nyte oss (Rolston, 1987, s. 190). En hjort kan føle redsel for mennesket, likt som et menneske kan være redd for en hjort, men en hjort kan ikke estetisk nyte mine hopp, likt som jeg estetisk nyter hjortens hopp. Det gjelder ikke bare å få en estetisk nytelse av dyrets bevegelse, men dyr kan i like stor grad gi en estetisk opplevelse ettersom dyrene har potensialet til å bevege seg. Det er også en annen handling som Rolston mener kan gi en estetisk opplevelse, og det er selve spenningen, og i denne spenningen kan overraskelse befinne seg. Hvis jeg skal gå en tur som jeg er familiært med, så vet jeg hvilke trær jeg støtter på og jeg vet at fjellet hvor jeg pleier å spise min lunsj er der, men jeg vet aldri om jeg møter på en rev. Rolston mener at noe slikt skaper sannsynligheter, usannsynligheter og muligheter til at noe skal oppstå, noe som legges til i eventyrlysten. Hvis det oppstår en tåke i det tidspunktet jeg skal spise lunsj så kan jeg gå tilbake neste dag for å oppleve utsikten, men hvis jeg møter en rev, så er det ikke sannsynlig at jeg møter hun neste dag eller neste tur (Rolston, 1987, s. 188).

Landskapet forblir hvor det er plassert og det vil si at landskapet kan plasseres på et kart, men det kan ikke dyr. Ulver kan bevege seg over grenser og elgen kan svømme fra en plass til en annen plass. Selv om dette er tilfelle trenger dyrene et skikkelig habitat, samtidig er det nødvendig for besøkende (mennesket) at de har et habitat og Rolston nevner to grunner til

hvorfor det er viktig. Den første grunnen er overraskelsen, selv om det er sannsynligheter eller usannsynligheter i å oppleve noe er det ikke alltid tilfelle og man kan være overrasket av hvor lite man ser i naturen. Den andre grunnen han nevner er selve møtet med dyret. Hvis du går en tur og møter en hoggorm, så kan du neste gang du går den samme turen tenke tilbake på når du møtte hoggormen, og dette kan bringe en betydning eller en verdi til stien ettersom det har en betydning for den som opplever å se hoggormen. Rolston mener at selv om man ikke bevitner ville dyr, så kan spenningen fremdeles ligge i viten om at dyrene kan skjule seg, og dette mener han forklarer hvorfor naturprogrammer og dyreliv-malerier samtidig som fotografer er triste erstatninger til det rene frie ville dyreliv, men det forklarer også hvorfor dyrehager gjør lite for å bevare det ville estetisk verdifulle dyreliv. Habitater hvor dyr kan leve i det fri, uten innhegninger gjør landskapet rikt med spenning. Derfor mener Rolston at bønder bør la gjerdene gro over med gress, og hvorfor dyrene burde befinne seg i små skogsområder. Det er fordi habitater gjør landskapet rikt med spenning. Å gå en tur i skogen er mer spennende hvis du vet at en ugle er bosatt i et tre, eller hvis du hører rykter om en elg sammen med en kalv har funnet et hjem nær din favorittsti (Rolston, 1987, s. 189).

Rolston mener også det finnes noe fremmed i naturen samtidig som noe familiært. Noe som vi ikke ser på som et objekt, men som et subjekt. Ved å se bort fra dyrets bevegelse og mot dyrets persepsjon mener han det kommer en estetisk verdsettelse for et fremmed, men familiært liv. I naturen ser vi noen, og noen ser oss. Et menneske kan skremme en hjort, men ingen kan skremme en blomst. Den estetiske opplevelsen er forskjellig på grunn av muligheten til å utveksle følelser. Rolston mener vi har en kjennskap til dyrene ettersom vi kjenner til dyrenes forskjellige oppførsel, slik som hvis en hjort er tørst eller en bjørn er sulten. Men det eksisterer ikke en identitet mellom mennesket og dyr. Det vil si at jeg bare kan anta hvordan det er å være en and, men jeg kan aldri identifisere meg med hvordan det er å være en and. Det er en fremmed subjektivitet som står imot menneskelig subjektivitet, og dette legges til i det spennende. Selv om vi har kjennskap til dyr er det visse handlinger som er fremmede for oss. Rolston mener at dyr står ovenfor valg som mennesket ikke står ovenfor, og mennesket står ovenfor valg som dyr ikke står ovenfor. Jeg kan nyte estetisk en sommerfugl som flyr, men den kan ikke nyte meg. Det handler ikke om å verdsette dyrene som noe mindre ved å redusere de til min egen opplevelse, men heller et ønske om kompetanse som ikke er min egen. Et liv søker å forstå et annet liv (Rolston, 1987, s. 190). Visse deler i dyrene kan være fremmed for oss, men det legges til i det spennende, som kan

tilskrive en estetisk verdsettelse av å for eksempel bli overrasket av et dyr. Kan det være noe eksternt med dyrene som kan tilskrive de en estetisk verdi?

Funksjonell skjønnhet

Glenn Parsons mener at estetikken har satt søkelys på skjønnheten til kunstverk og landskap i lang tid slik at tankegangen har blitt påført dyr. I artikkelen «The Aesthetic Value of Animals» belyser Parsons hvorfor dette er et problem ved å gi tre forklaringer til hvorfor vi har neglisjert dyr innenfor estetikken.

Den første kaller han for *the ontological problem* og han mener at moderne estetikk setter søkelys på kunstverk som eksempel objektet for estetisk verdsettelse. Parsons tar opp at noen kan mene at kunstverk er enkle objekter, og ved å se på kunstverk på en slik måte så er kunstverk først og fremst visuelle og hørbare overflater som er presentert for vår sensoriske verdsettelse. Parsons mener at denne karakteriseringen av kunstverk setter opp en ontologisk kontrast med dyr, som ikke kan bli karakterisert på en slik måte. Det Parsons mener med dette er at å se eller høre et kunstverk er ganske rett frem i sammenligning med det å se eller høre et dyr (Parsons, 2007, s. 152).

Den andre kaller han for *the non-aesthetic explanation*. Denne forklaringen går ut på at den nytelsen som vi tar inn over oss når vi verdsetter dyr er ikke estetisk nytelse allikevel. Han gir et eksempel ved å si at en bonde kan se ut over åkeren som ligger rik med høy, men denne nytelsen trenger ikke å være en nytelse i hvordan åkeren ser ut, men nytelse i viten om at høyet kan øke hans økonomi. Denne nytelsen er da en interesse, og ikke en estetisk nytelse (Parsons, 2007, s. 153).

Det tredje og siste grunnen til hvorfor han mener dyr blir neglisjert innenfor estetikken er analogier om menneskelig skjønnhet. Parsons hevder at når man tilskriver estetisk verdsettelse til levende vesener, som mennesket og dyr, kan det utvikles til et politisk, men også et moralsk problem. For å få frem hva han påstår tar han utgangspunkt i kvinner, og hvordan de ble/blir behandlet og hvor deres personligheter, ønsker, drømmer og holdninger ble uønsket ettersom det ble satt søkelys på deres utseende, altså det ytre. Parsons mener at hvis et slikt tankesett blir tilskrevet dyr oppstår det en uønsket fokusering på det som er mest ubetydelig. Dette er problematisk ettersom en slik tankegang svekker de indre egenskapene som et dyr kan tilskrive verden (Parsons, 2007, s. 155–156).

Dyr, likt som mennesket har ønsker, meninger, følelser og de overrasker oss hver dag. Det å flytte midtpunktet til det ytre kan etablere skadelige konsekvenser ettersom det gjør at man objektiviserer de. Dyr blir som et vakkert objekt som ikke bærer følelser, ønsker eller meninger.

Marta Tafalla er enig med Parsons at den sist nevnte kan være en grunn til hvorfor vi neglisjerer dyr innenfor estetikken. Hun skriver at ifølge Parsons ligger problemet med estetisk verdsettelse av dyr eller mennesker i å sette søkelys på deres ytre skjønnhet (Tafalla, 2017, s. 8). Jeg er enig med både Parsons og Tafalla om at det kan bli et politisk og moralsk problem ettersom innenfor den estetiske verdsettelsen av et kunstverk forblir et kunstverk et objekt uansett hvordan mennesket velger å verdsette det, men fordi dyr er subjekter kan det oppstå et moralsk og politisk problem hvis man ser på subjekter som objekter.

Parsons ser ut til å anerkjenne at mennesket ikke kommer til å slutte å plassere dyr innenfor en estetisk kategori, og det ser ikke ut til at det er noe han ønsker, men at mennesket skal holdes ansvarlig for å plassere dyrene innenfor den rette estetiske verdsettelsen, hvor man vektlegger det indre (Parsons, 2007, s. 156–157).

Problemet gjør slik at Parsons utviklet en teori om det han kaller for funksjonell skjønnhet, og det er et middel hvor mennesket kan forstå og verdsette dyrets estetiske verdi på en passende måte ment for dyr. Funksjonell skjønnhet fungerer på en slik måte at funksjonen til et subjekt er involvert i skjønnheten til subjektet, slik at skjønnheten blomstrer ut av funksjonen. Ved å bruke denne modellen kan man si at et dyr er skjønt hvis formen til dyret virker egnet for dyrets funksjon (Parsons, 2007, s. 161). Ut ifra det Parsons skriver tolker jeg funksjoner som å ha en egenskap, noe som er egnet for dyret. For å illustrere dette tar Parsons utgangspunkt i geparden. Gepardens kropp er bygget for fart og han forklarer at den funksjonelle skjønnheten blir tilskrevet dyret ettersom dyrets form kan sies å ha en funksjon som fungerer med de ulike oppgavene og holdningene som geparden har (Parsons, 2007, s.162). Innenfor funksjonell skjønnhet lager Parsons et skille mellom den svake formen for funksjonell skjønnhet og den sterke formen for funksjonell skjønnhet.

(1) the beauty of X fits, or is compatible with X's function, and (2) X's function is a part of its beauty. I call the former the weak and the latter the strong sense (Parsons, 2007, s. 162).

Parsons fremmer den sterke formen for funksjonell skjønnhet fordi den unnslipper det han kaller for *the immorality objection*. Det vil si at den sterke formen for funksjonell skjønnhet

unnslipper problemet som omhandler å fastsette søkelyset på skjønnheten. Jeg forstår det slik at estetikken forhindrer moralen om man, ved hjelp av estetikken, setter søkelys på det ytre og neglisjere det indre, men å sette søkelys på funksjonene ser man ikke på det ytre, men setter fokus på det indre (Parsons, 2007, s. 156).

Den sterke formen menes at funksjonen er en del av dyrets skjønnhet, som gepardens fart er en del av gepardens skjønnhet. Eller dovendyrets treghet og evne til å kamuflere er en del av dens skjønnhet. Den svake formen virker til å være annerledes, skjønnheten til dyret passer med dyrets funksjon. Skjønnheten til geparden passer eller er kompatibel med gepardens funksjon. Jeg vil hevde at innenfor den sterke formen for funksjonell skjønnhet er forholdet mellom funksjon og skjønnhet nødvendig, mens i den svake formen for funksjonell skjønnhet er forholdet mellom funksjon og skjønnhet tilstrekkelig. Hvis man setter søkelyset mot dyrenes funksjon, kan noe bli glemt?

Uttrykksfullhet i naturen

Emily Brady er uenig med Glenn Parsons teori om funksjonell skjønnhet. Hun mener denne modellen overser uttrykksfulle kvaliteter som er en stor kilde for verdi (Brady, 2014, s. 188). Hun undersøkte hva som manglet fra Parsons teori. Mens skjønnhet i en form for uttrykksfullhet kan passe sammen med funksjon mener Brady at Parsons ikke tilstrekkelig undersøker området av andre estetiske kvaliteter som kan kvalifiseres til dyrets skjønnhet. Å gjøre slik, mener Brady at Parsons favoriserer eller gir privilegier til funksjon over andre former som kan gjøre den estetiske verdien rik. Hun mener at han legger for mye vekt på *the immorality objection*, som enkelt leder til synet om at andre former for estetisk verdsettelse er problematiske.

Brady argumenter for en annet utgangspunkt som anerkjenner viktigheten med å verdsette naturen innenfor det estetiske området, som er, hvor et bredt antall kvaliteter er viktige innenfor estetisk verdsettelse, fra det formelle til det uttrykksfulle, fantasifulle og hvor det bidrar til estetisk verdi eller ikke verdi, det funksjonelle (Brady, 2014, s. 190). Brady mener at viltlevende dyr kan åpne seg til mennesket gjennom å vise en indre autonomi hvor de overasker oss med fasinerende fysiognomi (ansiktstrekk eller uttrykk) og kroppslige uttrykk. Vår estetiske interesse for mange pattedyr er knyttet sammen med dyrets likhet med mennesket. Dyr har øyne og ansiktsuttrykk og de beveger seg på en måte vi gjenkjenner. Brady mener at når en forestiller dyr uten uttrykkene da vil estetisk verdsettelse sette søkelys på andre kvaliteter som for eksempel form, men hun mener at det gir en svakere grunn for verdsettelse. Å verdsette dyr i forhold til

deres fitness eller funksjon kan gjøre at vi utelukker en rik uttrykksfullhet som vi finner i dyrene når de enten flyr, jakter, angriper, svømmer, leker eller sover. Å sette den estetiske verdsettelsen av dyr for nærme funksjonell skjønnhet kan mulig ignorere andre former for estetisk verdi, for eksempel det sublime. Noe som gjelder dyr, både i vilkår for vår faktiske opplevelse og teorier de er knyttet til. I denne sammenhengen nevner hun Edmund Burke som plasserer nytteverdi og det sublime mot hverandre. Ville dyr ser ut til å ha en større estetisk verdi enn domestiserte dyr ettersom ville dyr ikke kan være under vår kontroll og dermed har de ville dyrene muligheten til å vekke sterkere følelser (Brady, 2014, s. 191). Dette vil jeg tro innebærer følelser som frykt hvis vi møter en ulv eller en bjørn. Når vi havner i et møte med naturen, da kan forskjellige følelser oppstå som, spenning, glede eller frykt. Det kan også hende vi blir emosjonelt berørt av naturen.

Emosjonelt berørt av naturen

Som nevnt tidligere har Noël Carroll utformet en teori og mener Carlsons sin teori er utilstrekkelig. Carrolls bekymring er at Carlsons modell glemmer visse vanlige verdsettelser mot naturen. Dette er verdsettelser som er mindre intellektuelle, de som er i den dype sorten, som kan bli referert til å bli berørt av naturen (*aroused by nature*). Carroll gir som eksempel hvor man kan finne seg stående ved en dundrende foss og bli begeistret av dens storhet, eller om vi står barbeint midt i en struktur som er dekket med lag av greiner, hvor en følelse av hjem omringer oss. Carroll mener at slike opplevelser er vanlige å ha, og det handler om å bli emosjonelt berørt av naturen. Han mener at verdsettelsen av naturen, er for mange av oss, å bli emosjonelt berørt av naturen, og det kan hende vi verdsetter naturen ved å åpne oss selv til naturens stimuli og bli satt i en form for følelsesmessig tilstand ved at man deltar i naturens multisensoriske aspekter. Carroll vil ikke at denne modellen skal byttes ut med Carlsons modell, men Carroll vil at de skal sameksistere. (Carroll, 2008, s. 171). Å stå nær en foss som tar stor plass gir det fallende vannet en gjenklang, og vi er overveldet og begeistret av dens storhet. Han mener mennesker søker etter slike opplevelser. Når vi er fanget i en slik opplevelse er vår oppmerksomhet sentrert på et aspekt av den naturlige vidden, og det er den virkelige fossen, dens vekt, volumet til vannet og måten den endrer omgivelsens atmosfære og videre. Dette mener Carroll ikke trenger vitenskapelig kunnskap, mulig det bare trenger at vi er mennesker. Det han mener er at vi kan bli emosjonelt berørt av naturen, og vår begeistring (*arousal*) kan være en menneskelig funksjon som et svar til naturlige områder. Carrolls modell begrenser seg ikke til

naturens visuelle aspekter, men fossen berører oss gjennom lyd, vekt, temperatur og kraft (Carroll, 2008, s. 174). Som sagt vil den emosjonelle responsen til naturen ha en form for selektiv oppmerksomhet til naturlige områder, som hvis en er overveldet av storheten til en foss, så vil visse ting falle bort fra ens oppmerksomhet. Han mener at mennesker er i stand til å gjenkjenne størrelses forskjellene som naturen presenterer. Se for deg at jeg er begeistret av storheten til en vannfoss. Det at jeg er begeistret av storheten er ikke en upassende respons, siden objektet for min emosjonelle begeistring er stort, som betyr at den møter kriteriet til skalaen som er passende til storhet. I en slik hendelse, fokuserer den perseptuelle oppfattelsen først oppmerksomheten vår på visse trekk ved det naturlige området, hvor vår oppmerksomhet skaper en tilstand av emosjonell begeistring, hvor tilstanden deretter gir en forsterket tilbakemelding som slår sammen den første selektive form av den emosjonelle begeistrende opplevelsen. (Carroll, 2008, s. 175). Slik jeg tolker Carrolls modell er at man kan bli emosjonelt berørt av naturen på et stort og et lite nivå. Som for eksempel, en stor vannfoss kan gi en stor begeistring, en liten mus kan gi en liten begeistring, men det er fremdeles begeistring. Hvor tingen befinner seg på størrelseskalaen er også hvor den befinner seg i størrelsen for begeistring, men at begeistring er fremdeles der selv om den er liten eller stor.

Carroll mener at følelser kan bli vurdert som passende eller upassende. For at jeg skal være redd må jeg være redd for noe, som for eksempel en kommende stridsvogn. Min frykt er satt på noe, på et objekt. Hvis min frykt for et gitt objekt skal være passende så må det objektet for min frykt møte visse kriterier. Det vil si at, for at min frykt for stridsvognen skal være passende så må den tilfredsstillende kritikeren om at jeg tror stridsvognen er farlig (Carroll, 2008, s. 179).

Hvis noen ikke blir emosjonelt berørt av vannfossen, men er enig i at fossen er stor, mener Carroll at vi kan tenke at den personen har en upassende respons. Hvis personen sier at vannfossen ikke er stor fordi galaksen er større, mener Carroll at personen bør sammenligne størrelsen til vannfossen i relasjon til menneskets størrelse. Ved å sammenligne på en slik måte kan det hende at man åpner en dør til Carrolls modell. Men Carroll mener at man ikke gjør det, og det er fordi vi kan bli begeistret av storheten til en blåhval. Jeg kan bli berørt av dens størrelse, kraft, mengden vann den spruter og videre, men jeg kan tenke at det er en fisk. Det vil ikke si at å bli berørt av storheten til blåhvalen er upassende. Man kan også bli berørt av skjelettet til en tyrannosaurus rex, uten å vite om det er et skjelett av en reptil, en fugl, eller et pattedyr (Carroll, 2008, s. 180). For å oppsummere mener Carroll at man kan bli emosjonelt berørt av naturen, men det handler om å ha passende følelser til naturens egenskaper. Å oppleve en stor foss fortjener en stor begeistring, men kan det finnes andre måter man respekterer

naturen som natur, og gir naturen respekt i den forstand at vi verdsetter naturen på dens premisser?

Verdsette naturen på naturens premisser

Yuriko Saito mener at vi må lytte til naturens egen historie og verdsette naturen på naturens premisser isteden for å tvinge vår historie på den (Saito, 2008a, s. 152). Hun mener at hvis vi ser på et naturlig objekt som er avhengig av vår verdsettelse på grunn av historiske eller kulturelle meninger, så ser man ikke naturen for hva det er, som er et naturlig objekt. Å lytte til naturen som natur involverer at vi anerkjenner naturens virkelighet som er skilt fra oss. Det inkluderer at vi må anerkjenne at et naturlig objekt har dens egen historie og funksjon som er uavhengig fra menneskelig kultur, historie og litterær mening. Å verdsette naturen på naturens premisser må være basert på at naturen får mulighet til å fortelle dens egen historie gjennom dens perseptuelle egenskaper. Det er historien om dens begynnelse, funksjon, arbeid og dens uavhengighet fra mennesket innblanding. Ved å ikke påtvinge naturen vår historie kan vi bli sensitive og åpne opp til de forskjellige metodene naturen prøver å kommunisere. Å oppleve naturen på en slik måte så er naturen aldri stille, uten en historie å fortelle (Saito, 2008a, s. 155). Men hvordan kan vi forstå naturen for hva det er, som er vekke fra menneskelig innblanding? Saito mener at man må se på vitenskap, men også andre diskurser som for eksempel folklore og myter fra urfolk. Det ser ut til at Saito er enig med Carlsons NEM, og at kunnskap om naturen som er uavhengig fra mennesket blir gitt av vitenskapelig kunnskap og en slik kunnskap hjelper mennesket med å finne historien som naturen prøver å fortelle oss (Saito, 2008a, s. 156). Problemer som kan oppstå er at denne teorien kan virke antroposentrisk ettersom vitenskapen er antroposentrisk. Men Saito sier ikke at vitenskapen vil lede til en estetisk verdsettelse, men at vår estetiske verdsettelse av naturen må være informert og justert av relevant vitenskapelig fakta. Ved å bruke denne teorien rett vil det ikke lede til en antroposentrisk eller urett holdning mot naturen (Saito, 2008a, s. 156–157). Saito mener at både vitenskapelig forklaring og folkefortellinger er vårt forsøk på å hjelpe naturen til å fortelle dens historie til oss (Saito, 2008a, s. 163).

I begynnelsen av kapittelet introduserte jeg tre formål som dyreparker har, og hvorfor noen kan holde seg kritisk til formålene. Deretter presenterte jeg forskjellige estetiske teorier som kan veilede oss til å ha en passende estetisk verdsettelse og opplevelse av naturen. Selv om teoriene omhandler forskjellige og lignende måter man kan ha en passende estetisk verdsettelse

og opplevelse av naturen, så gir de oss et grunnlag til hvordan man kan ha en passende estetisk verdsettelse og opplevelse for dyr. Kan noen av disse estetiske teoriene styrke dyreparkens argument om at dyreparkdyr beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr?

KAPITTEL 2

Argumenter som støtter hvorfor dyreparkdyr beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr

I den norske natur har man mulighet til å oppleve mange ulike dyrearter. Blant annet elg, jerv, ulv, gaupe og oter. Men disse dyreartene kan man også oppleve i en dyrepark.

Forestill deg at du besøker en dyrepark hvor du får øye på gaupen, en kjent norsk dyreart. Den er litt problematisk å beskue ettersom den skjuler seg, samtidig som den holder en merkbar avstand fra innhegningen og besøkende. Du ser at den er på størrelse med en stor hund, litt grå i pelsen og spisse øre, samtidig som den har en grasiøs bevegelse når den løper vekk. Men en dag vandrer du i den norske skog og der støter du igjen på en gaupe, bare denne gaupen er vill. Den ville gaupen holder en merkbar avstand, og når den observerer deg forsvinner den. Sammenlignet med gaupen i dyreparken har den samme størrelse, farge og form. Det virker ikke til at det forekommer forskjeller fra gaupen i dyrehagen eller den ville gaupen, men en klar forskjell er at den ville gaupen er vill. Det vil si at den ikke er under menneskelig kontroll og har fri bevegelse. Dermed kan man stille spørsmålet om gaupen i dyreparken beholder en lik estetisk verdi som den ville gaupen?

I denne delen av teksten skal jeg ta for meg visse argumenter til hvorfor dyr i dyrehager beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr.

I følge Rovdata ligger gaupen på en status som «sterkt truet» på norsk rødliste for arter 2021 (Rovdata, u.å.). Det vil si at gaupen kan forsvinne fra norske skoger, men den vil fremdeles eksistere i en dyrepark. Selv om gaupen forsvinner i den ville norske natur, kan mennesket fremdeles oppleve gaupens skjønnhet i en dyrepark ettersom mennesket bevarer dyr som er utrydningstruet. Dyreparker bevarer ikke bare dyr fra utryddelse, men også følelser mennesket kan føle mot naturen, som gaupen. Gaupen som er en levende skapning, kan tilskrive mennesket emosjoner og som kan føre til at besøkende blir emosjonelt berørt av naturen.

Selv om man ikke får oppleve dyrene i deres naturlige habitat ser det ut til at dyreparker utformer burene slik at det skal etterligne dyrets naturlige habitat. Det er noe som kan gi en estetisk opplevelse til besøkende og muligens gi dyret en bredere estetisk verdi. Malcolm Budd mener blant annet at vi kan ignorere omgivelsene rundt det naturlige og sette søkelyset mot det naturlige slik at vi kan verdsette det naturlige, som for eksempel en tiger i et bur. Budd mener dette fordi mye av vår natur har blitt påvirket av mennesket, men det som er påvirket av mennesket kan fremdeles bli estetisk verdsatt. I den ville natur er det vanskelig å peke på naturlige ting som ikke har blitt påvirket av mennesket, og ettersom mye i naturen har blitt påvirket beskytter dyreparken dyrene fra konsekvensene som kan oppstå i den ville natur.

Fordi mye av den ville natur virker til å være påvirket av mennesket, kan det være vanskelig å få en nærhet til viltlevende dyr. Dermed kan dyreparker virke som en inngang til å få en nærhet til viltlevende dyr. Denne nærheten er noe annet enn hva man muligens opplever i dokumentarer eller lignende.

Dyreparker kan også gi en bredere kunnskap om dyrearter enn andre attraksjoner som utstiller dyr, som for eksempel sirkus. Samtidig som dyreparker virker til å gjøre en bedre oppgave å fortelle dyrenes historie enn sirkus.

Bevaring av dyrearter

En av grunnene til hvorfor en kan mene dyr beholder en lik estetisk verdi i en dyrepark er fordi dyreparker virker til å opprettholde en viktig oppgave med å beskytte og bevare dyr fra mulige trusler. Det vil si at mennesket bevarer og beskytter dyret, men også dyrets estetiske verdi. Dyreparker bevarer også muligheten mennesket kan få til å oppleve dyrene estetisk ved å bli berørt av naturen. Det vil si at mennesket beskytter og bevarer blant annet dyrets skjønnhet, eleganse, intensitet, og emosjoner man kan få i møte med dyret.

Bevaringsargumentet innenfor denne teksten omhandler at dyr i naturen går gjennom utfordringer som kan enten være påbegynte trusler som ødeleggelsen av et naturlig habitat, eller kommende trusler fra menneskets pågående utnyttelse av naturen som fører til alvorlige klimaendringer. En annen fare mangfold av dyr står ovenfor er predasjon som truer plantespisende dyr og som kan føre til lidelse.

Dyreparker bevarer og avler dyrearter slik at artene ikke skal være i risikoen om utryddelse, men dette bevarer også dyrets estetiske verdi ettersom deler av arten blir bevart. Stephen Bostock mener at bevaring og avling av dyrearter er et moralsk krav hvis det er mulig, ettersom vi må respektere arten slik at den ikke forsvinner (Bostock, 1993, s. 140). Bostock fortsetter

ved å hevde at dyreparker kan bevare dyrearter og kontrollere i sikre antall, og etter hvert kan arten bli reintrodusert når habitatene blir en trygg levestandard, men han gjør leseren oppmerksom på at det finnes visse utfordringer ved avl av dyr. Dyrene kan være skeptisk på partneren samtidig som transport fra en plass til en annen plass kan bli et problem, men da mener Bostock at teknologi innenfor avling kan være et alternativ. Sædcelle og egg oppbevaring eller embryo transplantasjon kan være et alternativ å ha tilgjengelig hvis det er nødvendig, det vil si hvis det ikke fungerer å gjøre det naturlig (Bostock, 1993, s. 141).

I studien «How many birds and mammal extinctions has recent conservation action prevented?» skriver artikkelforskerne at 28-48 fuglearter og pattedyr har blitt reddet på grunn av bevaring fra 1993-2020 (Bolam et al., 2020, s. 6). Resultatene viser at selv om det foregår et tap av biologisk mangfold var det et betydelig antall utryddelse unngått. Utryddelses raten kunne vært dobbel så høy hvis det ikke hadde vært for bevarings handlinger. Disse handlingene ble gjennomført av en kombinasjon av statlige, ikke-statlige organisasjoner, dyreparker, forskere, frivillige og andre (Bolam et al., 2020, s. 8-9)

I følge *Taronga: Conservation Society Australia* er det ti forskjellige arter som har blitt bevart på grunn av dyreparker, og det er; arabiske antilopen; California kondor; przewalskihesten (mongolsk villhest); corroboree frosk; bongo antilopen; regenthonningeter; panamansk gylden frosk; bellinger river snapping skilpadde; løvetamarin og amurleopard (Media Relations, 2017). Ut fra slike artikler kan man se at dyreparker kan med, og uten hjelp, beskytte og bevare arter fra å forsvinne.

Når mennesket bevarer arter bevarer man også artens mulighet til å fortsette eksistensen. Selv om visse friheter som, å utføre naturlige handlinger, leve uten mennesker, muligheten til å vandre så langt en vil, blir frarøvet i en dyrepark så gir mennesket arter muligheten til å fortsette å eksistere. Samtidig som dyret ikke blir værende et sted hvor ødeleggelsen av habitatene kan true et stort antall arter og gi en smertefull konsekvens som kan føre til langvarig skade og ingen veterinærhjelp, noe som blir gitt i en dyrepark.

Ut i fra dyreparkens mål om å bevare kan dyreparken også si at de bevarer dyrenes estetiske verdi ettersom arten fortsetter å eksisterer på grunn av de. Dyreparken kan også si at de bevarer følelsene som mennesket kan føle mot naturen. Hvis det er slik at visse dyr som befinner seg i villmarken blir utryddet, og de eneste dyrene som fortsetter å leve er de som er beskyttet i en dyrepark, så kan mennesket fremdeles oppleve å se dyret. Mennesket kan fremdeles se en gaupe eller en tiger, og våre følelser for dyret kan fremdeles eksistere, ettersom dyrene fremdeles eksisterer. Noël Carroll mener vi kan bli emosjonelt berørt av naturen, og at mennesket ofte

søker etter slike opplevelser. La oss se på et eksempel. I den norske natur kan man ikke oppleve sjiraffen. Sjiraffen er en art som tilhører visse områder i Afrika, og ikke i villmarken til et nordisk land. I en dyrepark kan besøkende oppleve sjiraffens storhet, lukt, lyder og vekt. En slik opplevelse kan man ikke ha i den ville norske natur, fordi man ikke finner sjiraffen i norsk natur. Dermed kan sjiraffen gi en estetisk opplevelse som ikke et annet dyr kan gi meg, som vil si at jeg kan bare bli berørt av sjiraffen i en dyrepark når jeg befinner meg i Norge. Dyreparken vil da fungere som et hjelpemiddel slik at jeg kan bli emosjonelt berørt av en art som ikke befinner seg i Norge. I en dyrepark får vi også en formening om at dyrene har det bra, og ut ifra Carroll sin teori kan vi tro at vi blir emosjonelt berørt av dyr i dyreparken selv om dyrene ikke har det bra, dermed med å tro at de har det bra kan vi bli emosjonelt berørt av naturen. Vi trenger ikke å vite mye om en sjiraff for å bli emosjonelt berørt av den. Vi kan også se på et annet eksempel, som for eksempel gaupen. Som sagt er gaupen på rødlisten, som vil si at den er i fare med å forsvinne fra Norsk natur. Hvis den norske gaupe forsvinner fra norsk natur, da har ikke jeg en mulighet til å bli emosjonelt berørt av en vill gaupe, ettersom de ikke eksisterer lengre. Men de eksisterer i en dyrepark, hvor jeg da kan bli emosjonelt berørt av gaupen ettersom dyreparken har bevart arten. Det vil si at dyreparker bevarer og beskytter et møte med naturen som kan gjøre at jeg blir emosjonelt berørt av naturen. Dermed kan jeg få en estetisk opplevelse av gaupen eller sjiraffen i en dyrepark. Det som kan fungere som et hjelpemiddel mot en emosjonell berøring er burene som dyrene befinner seg i. Dyrene er i et lukket område hvor man kan oppleve de på et nært hold enn hva man ville gjort i den ville natur.

Burene

Et annet argument til hvorfor dyrehagedyr beholder en lik estetisk verdi i en dyrepark er fordi dyrene befinner seg i et bur som virker til å være dyrets naturlige habitat. Det kan påstås at dyrehager strategisk planlegger hvordan innhegning og bur skal oppleves for besøkende, men også for selve dyret. Det kan også tenkes at moderne dyrehager utformer burene slik at område skal bli oppfattet naturlig for dyrene. En løve skal ikke finnes i et tropisk klima med store regnskogplanter, men et klima som stemmer med områder i sub-Sahara Afrika eller Tanzania, hvor man finner savanne, steppelandskap og tørre områder.

EAZA står for *European Association of Zoos and Aquaria*. De ble dannet i 1992 og jobber for å lette samarbeidet for dyreparker og akvarium innenfor Europa og Vest Asia. EAZA jobber mot mål som undervisning, forskning og bevaring. De mener at dyreparker og akvarium har en

rolle i å beskytte naturen og viltlevende liv både hos deres institusjoner og ute i villmarken (EAZA, u.å.1.). EAZA opprettholder samarbeid med bedrifter som skal tilrettelegge for ulike verktøy, møbler, resurser for innhegning, bur og dyr. EAZA samarbeider blant annet med *Artsystemdeco* som gir kunstig stein, trær, dekorative fasader og gulv. *Fachjan Project Plants* er en annen samarbeidspartner som forsyner EAZAs dyreparker med tropiske og subtropiske planter og trær og *Dorset Identification* forsyner dyrehager med tagger og andre former for verktøy innenfor identifisering. Det er bare for å nevne noen få. EAZA har flere samarbeidspartnere som gir lik og ulik type forsyning og verktøy slik at dyrenes velferd i dyrehagen blir tatt vare på (EAZA, u.å.2.). I tillegg har EAZA retningslinjer for visse standarder som dyreparker skal følge.

Standardene til EAZA følger regler om hvordan buret skal oppleves, for eksempel med temperatur, fuktighet, ventilasjon, sikkert for værforandringer og lys skal være gunstig for dyrets velbehag, samtidig som de artene som tilbringer mye tid ute må ha tilgang til bygninger som kan berge dyret fra uvær eller fra stressende situasjoner. Måten dyrehager innreder burene er med tanke på dyrets adferds behov, samtidig må det være tilstrekkelig med rikt miljø, som planter og annet naturlig slik at dyret kan utrykke dens adferd (EAZA, 2014, s. 3). Ut ifra det kan vi si at EAZA forsyner dyrene med bur som skal tilfredsstillere deres forskjellige behov. Det er ikke alle dyreparker som befinner seg innenfor EAZA, og de kan ha andre retningslinjer og regler som de må følge.

Hvis man besøker en dyrepark og ser en tiger plassert i et stein-bur så vil det påvirke dyrets estetiske verdi, men også besøkenes estetiske opplevelse. Det kan være fordi det er unormalt å se en tiger omringet av stein og det er ikke slik man forestiller opplevelsen av en tiger. Man kan ikke trekke likhetstrekk mellom et slikt møte og et naturlig møte. Tigeren blir senteret av besøket og det er ingenting som forteller besøkende hvor tigeren foretrekker å befinne seg. Selv om tigeren i seg selv kan bli oppfattet som estetisk verdifull ved sine estetiske trekk som majestetisk eller fryktsfull, så er det lite i bakgrunnen som veier den estetiske opplevelsen oppover. Hvis man dermed besøker en dyrepark hvor innredningen og buret etterligner et klima i Sør-Asia eller Øst-Russland så kan man observere planter og naturressurser som er naturlig for tigeren. Å se tigeren plassert i et område som etterligner dens naturlige habitat kan bringe en bredere estetisk verdi til tigeren, ettersom det er i slike omstendigheter man finner en vill tiger. Rolston skriver at en persons estetisk opplevelse kan øke når dagene er farget. Det vil si når høst fargene er nydelige, som de kraftige fargene av rød, lilla, gul og litt brun (Rolston, 2008, s. 328). I en dyrepark kan vi se forskjellig typer farger. Som et mangfold av grønn, brun, gul,

blå og flere. Rolston hevder ikke dette i sammenheng til dyr, men hvis vi bruker hans ord om naturen kan vi si at besøkende opplever de forskjellige nyansene med farge, kan den estetiske opplevelsen til besøkende øke. Emily Brady hevder at når man tar estetisk interesse i noe nytt, som i dette tilfellet kan være nyansene til dyrene man møter i en dyrepark, er det ofte forårsaket av en uttrykksfull kvalitet som vi ikke har møtt før. Og det sublime er ofte assosiert med uttrykksfulle kvaliteter (Brady, 2014, s. 193)

Dyreparker kan ta inn eksotiske planter og naturresurser som dyr finner familiært eller har en formening om slik at helsen til dyret ikke blir truet av et fremmed område og ukjente naturlige objekter. EAZA legger opp til at dyrene kan bevege seg vekk fra stressende situasjoner eller hvis det oppstår en konflikt blant flokken. Dyreparken kan argumentere for at bur som etterligner dyrets naturlige habitat kan være virkningsfullt for dyrene ettersom det kan assistere hvis dyrene blir reintrodusert i den ville natur. En innvendig kan være at et slikt bur ikke tilskriver en større estetisk verdi til dyret ettersom det ikke er naturlig, men ser vi tilbake på Malcolm Budd så mener han at et område som er konstruert av mennesket kan bli estetisk verdsatt som naturlig. Han hevder at man kan verdsette menneskeskapte elementer som estetisk naturlig hvis det inneholder noe naturlig. Han sier videre at et område kan bestå av rene naturlige objekter, men visse deler kan bli påvirket av mennesket. Og hvis et element ikke er på dens naturlige lokasjon eller habitat på grunn av menneskelighandling kan man fremdeles verdsette det estetisk som naturlig. Som jeg har skrevet tidligere i teksten sier Budd i samme sammenheng at selv om en gjenstand er naturlig og område rundt gjenstanden ikke er naturlig, kan man velge å sette søkelys mot det som er naturlig (Budd, 2002, s. 8).

Samtidig mener Budd at mye av vårt naturlige miljø viser menneskelig innflytelse og vi er ofte konfrontert med situasjoner som på ulik måte involverer kunst, og hvis den estetiske verdsettelsen av naturen skal være ren, så må den være abstrahert fra menneskelig design som er påtvunget naturen, spesielt design som er pålagt for kunstnerisk eller estetisk effekt (Budd, 2002, s. 9). Hvis man skal søke etter en ren estetisk verdsettelse så kan man se bort fra dyreparker, men dyreparker kan fremdeles bli estetisk verdsatt som naturlig, bare ikke som ren natur. Det blir en estetisk verdsettelse av noe naturlig, men det blir ikke en estetisk verdsettelse av naturen som naturen. Selv om Budd ikke skriver om det i passasjen oppdager jeg likheter mellom den rene formen for natur, og positiv estetikk. Denne formen for estetikk er ofte anvendt til urørt natur (*virgin nature*), og det fungerer som et strengt skille mellom det naturlige og det artefaktiske. Det positive estetiske synet holder at natur som ikke er påvirket av mennesket er alltid vakker (Carlson & Lintott, 2008, s. 206). Det betyr ikke at natur eller dyr som er berørt

av mennesket er uskjønt, men at alt som ikke er berørt av mennesket er vakkert. Jeg mener det finnes en god grunn til at det eksisterer dyr eller natur som mennesket ikke har berørt, men jeg mener det også finnes en god grunn til å tro at vi har berørt mesteparten og dermed finnes det en snever mulighet for en positiv estetisk opplevelse når man møter noe naturlig. Vi lokasjonsmerker ville dyr, vi lager stier i skoger, bygger hytter, dammer, vindmøller, tømmerskoger, veier, telefontårn, plasserer en tur-bok langt oppe i fjellet og mye mer. Det er ikke bare landdyr som vi utstiller i en dyrepark, men vi har også akvarium hvor fisker og andre havdyr blir utstilt. Det vil si at vi ikke bare berører landskap, fjell og daler, men vi berører dyr. Vi utnytter store deler av naturen til vår fortjeneste og vi lager merker der vi går, slik at den urørte naturen blir rørt.

Allen Carlson er en som forsvarer synet om positiv estetikk, og sier at et naturlig miljø som er urørt av mennesket har visse positive estetiske kvaliteter som grasiøs, vakkert, intens, forent og ryddig. Dette er det motsatte av negativ estetisk, eller natur som er berørt av mennesket, som han mener er kjedelig, flau, usammenhengende og kaotisk. Han mener at all urørt natur er estetisk godt, samtidig som den passende estetiske verdsettelsen av den naturlige verden er positiv og den negative estetiske verdsettelsen har liten eller ingen plass (Carlson, 2000, s. 72). Jason B. Simus kritiserer Carlson. Simus mener at ideen om naturen som paradigmatiske urørt ikke er den rette karakterisering av den naturlige verden. Det mener han fordi moderne økologi forteller at det naturlige systemet blir bedre karakterisert som å eksistere i en dynamisk tilstand av konstant forandring hvor forstyrrelser blir en norm og mennesket spiller en integrert rolle i økosystemets struktur og funksjon. Vår ide eller den moderne ideen om naturen er alt annet enn opprinnelig uskyldig eller paradigmatiske urørt i henhold til nåværende vitenskap (Simus, 2014, s. 104–105). Det kan virke til at Carlson mener at den urørte naturen er moralsk bedre enn den rørte naturen. Hva jeg mener med det er at det ser ut til at Carlson foretrekker det naturskjønne eller det natur rene, ovenfor det som er menneskelig påvirket. Det ser ut til at han bruker en form for moralsk vokabular når han skriver at alt som er urørt har estetisk positive kvaliteter og viser til at ingenting er bedre enn noe som er urørt. Det som er renere enn menneskelige artefakter og det som er renere enn mennesket.

Når jeg ser ut vinduet mitt ser jeg mot en innsjø og mange trær. I Norge skulle man tro det eksisterer en mengde urørt natur. Norge er dog kjent for landets friske natur, dype fjorder og fyldige skoger, men ifølge Norskfriluftsliv er det bare 11,5 prosent som er ren villmark, det vil si naturområder som er fem kilometer vekk fra teknisk inngrep (Norskfriluftsliv, 2023). Og ifølge biolog Sverdrup Thygeson (Engen, Eriksen & Moen, 2023, 13:46 –13:47) eksisterer det

1,7 prosent igjen av uberørt urskog i Norge (Engen, Eriksen & Moen, 2023, 18:01–18:08), og det er ekstremt lite urørt natur. Som vil si at store skoger som man kan se fra fly eller fra toppen av et fjell er skoger som er konstruert av Norge for en instrumentell verdi. Jeg mener dette påvirker de viltlevende dyrene. Dyreparken kan argumentere at skogen til viltlevende dyr forsvinner og de får mindre steder å bosette seg som ikke har blitt påvirket av menneskelig aktivitet. Dyrene må bosette seg i områder hvor det er mye menneskelig aktivitet, noe som kan urolig gjøre og skremme dyrene, fordi skogen blir mindre og mindre. Og på grunn av alt dette, hvorfor burde ikke dyreparken gå aktivt inn for å bevare dyrearter når man ser at skogen blir mer påvirket? Dyreparken er også noe som er påvirket av mennesket, men hvis naturen også er i stor grad påvirket og kan dra inn mer konsekvenser for viltlevende dyr, hvorfor burde ikke dyrene bli bevart i en dyrepark? I den ville natur kan en tro at de får nærhet til en ren og urørt natur, men som Norskfriluftliv har vist finnes det ekstremt lite urørt natur i Norge. Den naturen som står igjen blir natur som er konstruert av mennesket for instrumentell verdi og som ikke er av ren natur, men natur som er påvirket av mennesket. Dermed er det liten sannsynlighet for at man får en nærhet til den ekte urørte naturen, men heller får en nærhet til det som er menneskelig påvirket. Men hvordan ville dette påvirket de viltlevende dyrene? Hvis man skal ta utgangspunkt i Budd, så kan man si at dyrene som lever i den rørte natur og i dyreparken kan bli estetisk verdsatt. Som har blitt vist til tidligere mener Budd at selv om området rundt objektet, og i dette tilfelle blir det subjektet, ikke er av ren natur eller subjektets rette habitat, så kan subjektet bli estetisk verdsatt. Men siden naturen er i stor grad påvirket av mennesket, hvor enkelt er det å få en nærhet til de viltlevende dyrene i forhold til dyreparkdyr?

En nærhet til ukjente dyr

Den tredje grunnen til hvorfor dyr beholder lik estetisk verdi i en dyrepark som dyr besitter i den ville natur er fordi i en dyrepark kan man oppleve eksotiske og fremmede dyrearter på nært hold. Går man i den ville natur kan man føle den ujevne bakken som er dekket med greiner, man kan lukte den friske duften av trær, se bladene sveve i vinden og man kan lytte til de sterke røttene under bakken bevege seg når viden er ekstra sterk. En vil ikke erfare en slik opplevelse av naturen hvis man ser på en dokumentar. Det er en opplevelse som en må aktivt gå ut i skogen for å oppleve.

En slik tankegang kan bli overført til en dyrehage. Ser man på en dokumentar av en elefant erfarer man ikke dyret og man får ikke en nærhet til elefanten. En dokumentar kan gi seeren

visse følelser og man kan føle nærhet til elefanten, for eksempel hvis det oppstår en hendelse kan man føle sympati eller glede, sinne eller nøytralitet, men kan en slik nærhet være på lik linje som en nærhet man føler for en ekte levende elefant? En levende elefant beveger seg, lager lyd, deler følelser og den kan gi en følelse om at den også ser deg. Du blir noen i elefantens øyne. Viltlevende dyr kan være tiltrekkende gjennom å gi seg til kjenne av den indre selvbestemmelsesrett som overasker oss med grader av fasinerende trekk og kroppslige uttrykk. Den estetiske interessen er knyttet til likheter mellom pattedyr og mennesket. Dyr har øyne og fjesuttrykk og de bruker gjenkjennelige bevegelser (Brady, 2014, s. 191). Det samme kan en si om dyreparkdyr, og at man kan få en bredere estetisk interesse i dyr i dyreparker ettersom de får man møte, man får en nærhet til de, noe som muligens ikke oppstår hvis man møter et viltlevende dyr.

I en dyrepark kan man berøre visse dyrearter, lukte, se og erfare mange forskjellige dyr og plantearter. Besøkende kan klappe geiter, lukte sjiraffmøkken, høre løvene rope og observere sjimpansene klatre i trær. I en dyrepark kan man få en nærhet til dyr og en slik nærhet kan berøre mennesket på et indre nivå, og den indre nærheten kan føre med en interesse for dyrearter. Det kan få mennesket til å føle seg knyttet til naturen, eller ifølge Carroll kan vi bli emosjonelt berørt av naturen. Nærheten kan gjøre at besøkende føler en form for lykke og at de har oppnådd noe. En slik nærhet får man ikke av fotografier, dokumentarer eller bøker. Vi kan utvikle følelser som omhandler dyr i fotografier eller bøker, som sagt kan vi føle empati hvis en elefant kalv blir skilt fra flokken eller glede når den gjenforenes, men hvor nært ligger vår følelse til det faktiske dyret? Blir vi lykkelig når en løveunge utfører en klønete handling, eller kan det hende vi føler lykke fordi vi kan relatere til en slik handling? I en dyrepark vet man at dyret eksisterer, man vet at dyret beveger seg etter en viss handling, et fotografi kan være et portrett av et forfalsket dyr, et dyr som ikke har eksistert. Å verdsette dyr i en dyrehage er kroppslig, man tar i bruk flere sanser og det er en mer nær opplevelse enn å se de i fotografier eller filmer (Tafalla, 2017, s. 2).

I Norges største dyrepark, som er Kristiansand dyrepark rommer det over hundre forskjellige dyrearter (Dyreparken, u.å.), men antall dyr er ikke oppgitt. Vi som bor i Norge har muligheten til å oppleve et mangfold av dyr som man muligens ikke kunne opplevd i den ville natur. I dyreparken i Kristiansand kan en oppleve løvene, sjiraffen og sjimpansene. Man kan se de, høre de, og møte deres blikk. Vi ser at dyret eksisterer. I *The Bronx Zoo* i Amerika kan man oppleve over titusen dyr og syv hundre dyrearter (Bronx Zoo, u.å.), og i *The San Diego Zoo* befinner det seg over firetusen dyr og åttehundre forskjellige dyrearter (The Editors of Encyclopedia

Britannica, 2023) som vi kan få en nærhet til og kunnskap om. Å se en tiger i en dyrepark tillater oss å høre tigreren, lukte den og ta i bruk flere sanser enn hva vi hadde gjort når vi ser en dokumentar. Når man besøker en dyrepark som rommer mange dyrearter så kan vi bevitne hvordan visse dyr oppfører seg rundt mennesket. Som for eksempel hvordan noen dyr tilpasser seg selskapet til dyrepasserne og skaper et forhold til mennesket. Når mennesket får en nærhet til dyret, så kan de mulig oppstå en situasjon hvor dyret også får en nærhet til mennesket. Å ha et bekjentskap til et annet subjekt kan føre til at man oppdager hvis noe er unormalt og ikke slik det skal være. Som for eksempel hvis en tiger er syk, så kan dyrepasserne se tigrers adferd i forhold til når den var frisk.

I følge EAZA er dyrets helse og velferd veldig viktig for dem. De mener at vitenskap innenfor dyreparkdyrs velvære har som et mål om å hjelpe dyrepasserne med å ta vare på dyrene slik at dyrene møter deres mentale behov gjennom en oppfyllelse av fysiske og funksjonelle behov, som adferd, miljø og næring (EAZA, u.å. 3. s. 22). Ut i fra EAZA kan det virke til at dyrene får opprettholdt sitt behov om å utrykke sin funksjon i en dyrepark. Og ved å oppleve dyrets funksjon kan vi få en nærhet til hvordan dyrene oppfører seg i den ville natur. Det kan diskuteres om man blir vitne til dyrets funksjon i en dyrepark, muligens fordi dyret ikke viser seg frem, eller at det er begrenset med plass, men ifølge Emily Brady kan det å sette søkelys på funksjonen til dyret utløse mange negative konsekvenser. I dokumentarer om for eksempel geparden er mye av søkelyset på gepardens diett og dens funksjon, som er farten. Men å bare fokusere på dyrets funksjon mener Brady kan potensielt neglisjere andre viktige estetiske trekk. Å sette søkelyset mot å verdsette dyret på grunn av dyrets funksjon kan utelate den rike uttrykksfullheten man finner, enten i rømming, forfølgelse, angrep, svømming, leking eller soving (Brady, 2014, s. 191). Marta Tafalla ser ut til å være enig med Brady om at en passende estetisk verdsettelse av dyr trenger en pluralistisk holdning. Det er fordi over lengre perioder kan vi lære å gjenkjenne sangen til forskjellige fuglearter. Vi kan finne en sang harmonisk, noen gledelig og andre melankolsk. Vi ser at fugler flyr i forskjellige mønstre og vi kan bedømme noen som grasiøse, elegante og andre mystiske. Ved å lære å verdsette finessene til pattedyrens ansikts uttrykk, som kan virke nydelige, men også skremmende. Vi nyter den måten dyr beskuer seg i naturen, og noen ganger når dyrene er vanskelige å oppdage. Gjennom tiden følger vi deres historie, når de lærer, men også det dramatiske som når et individ blir ekskludert fra flokken, samtidig som det tragiske, når et dyr spiser et annet dyr. Når man verdsetter et rovdyr finner man estetisk verdsettelse av dyr som ikke bare gir oss nytelse, men også en missnytelse og provoserer oss i form av tristhet, lidelse og melankoli (Tafalla, 2017, s. 9). Selv om man

muligens ikke kan vitne alle dyrs funksjon i en dyrepark kan man fremdeles verdsette de estetisk, man må bare søke etter noe annet som kan holde en estetisk verdi.

Det er ikke sannsynlig at man føler en lik nærhet til dyr man finner i den ville natur, eller om man har mulighet til å oppleve en slik nærhet til ville dyr i naturen. Hendelser kan oppstå hvor man ser et vilt dyr, men muligheten for nærhet kan være ikkeeksisterende. Ville dyr er ofte redde for mennesket og dermed vil de ikke gå i kontakt. Ville dyr har også gjemmesteder som er strevsomme for mennesket å oppdage. Man kan se en fugl lette fra en kvist eller høre reven, men en nærhet til dyret, hvor dyret også får en nærhet til mennesket, er ikke en sannsynlighet.

I en dyrepark ser og opplever man noe man muligens ikke kunne få opplevd i den ville natur. Opplevelsen av nærheten kan også skape minner som man ofte kan tenke tilbake på. En slik nærhet som blir introdusert til besøkende kan også virke til at dyreparker representerer dyr på en mer respektabel måte enn hva filmer (barnefilmer) og dokumentarer bidrar med. Et mangfold av barnefilmer omhandler dyr som viser hvordan en rev kan jobbe sammen med en hare, hvordan en tiger kan være venn med et esel og hvordan løven og lammet er forent. Dyr i filmer blir ofte forestilt som mennesker samtidig som de blir påtatt en menneskelig personlighet. Dette kan gi barn en falsk forestilling om virkeligheten. I en dyrepark kan barn få forståelsesfull informasjon om hvordan rovdyr og plantespisende dyr ikke er forenlig. Samtidig ser man ikke dyr oppføre seg menneskelig i en dyrepark, men man ser dyrenes adferd blant andre i flokken som er forskjellig fra hvordan mennesket oppfører seg. Når en drar i en dyrepark vil jeg si at det er fordi besøkende vil oppleve de forskjellige dyrene. En slik nærhet som man kan få til dyr i en dyrepark kan også motivere barn til å oppnå kunnskap om de forskjellige dyreartene. I en dyrepark presenterer de dyrene som de er, dyrene blir ikke presentert som symboler, metaforer, fantasier, eller reklamer, men det virker til at dyrehager utstiller dyr som dyr. Fordi dyr ikke blir presentert som noe annet ser det ut til at dyrehager gir besøkende en mulighet for å forstå dyrene ettersom de er presentert som ekte dyr. Ved at dyreparker presenterer dyr som ekte dyr blir besøkende informert om hvordan dyrene egentlig blir fremstilt i den ville natur, og da kan besøkende oppnå kunnskap om de forskjellige dyreartene. Allen Carlson mener at naturen er natur, og det er ikke vår skapelse, men det betyr ikke at vi må stå uten kunnskap om den. For Carlson er vitenskap den eneste kandidaten som kan gi oss en estetisk verdsettelse av naturen (Carlson, 2000, s. 49). Ved å gå i en dyrepark kan det virke til at man kan få en estetisk verdsettelse av dyrene ut ifra hvordan dyreparkene velger å presentere informasjon om dyrene. I en dyrepark kan en virkelig se størrelsen til elgen, og den kan også se hva oteren spiser. I den ville Norske natur er det ikke sikkert man kan oppleve størrelsen til elgen, eller hva oteren

foretrekker å spise. Men man behøver ikke å bare få kunnskap om norske dyrearter, men i en dyrepark kan vi også oppnå kunnskap om dyrene i Afrika, Asia og de som en finner i jungelen.

Det finnes også andre attraksjoner som utstiller dyr, men kan de, på lik linje som dyreparker, utstille dyrets estetiske trekk og informere tilskuerne om de forskjellige dyreartene?

Dyreparker som et bedre alternativ til å oppnå kunnskap

Den siste grunnen til at hvorfor en kan tro dyreparkdyr beholder en lik estetisk verdi som et villlevende dyr er fordi dyreparker virker til å være et bedre alternativ til å få bredere kunnskap om dyrearter. Samtidig som dyreparker virker til å gjøre en bedre jobb med å presentere dyrene som dyr og hvor vi kan oppleve ikke-familiære dyrearter, i forhold til for eksempel sirkus. Sirkus blir ofte kritisert av dyrevern foreninger, og Ragnhild Aslaug Sollund som er professor ved instituttet for kriminologi og rettssosiologi ved Universitetet i Oslo skrev en bok som heter *Bare et dyr?* (2021) I denne boken forteller hun om en opplevelse hun og datteren hadde da de besøkte *Circus Arnando*. Der var elefantene lenket fast i bena samtidig som de sto på bar asfalt. Elefantene ble også tvunget til å utføre visse artistiske trekk som skulle være underholdene for mennesket (Sollund, 2021, s. 195).

Bruken av eksotiske arter har blitt forbudt i mange land, inkludert Norge, og elefanter er i den kategorien. Før det ble forbudt var det mange dyrearter som ble utnyttet for menneskelig humor, blant annet seler, tiger, løver, aper, hester, hunder, papegøyer, alligator, lama, undulat, kamel, ender, nesehorn, isbjørn og flodhest. Ettersom det har blitt iverksatt strengere regler og eksotiske dyr ikke er tillatt så er det fremdeles tillatt å utnytte visse dyrearter i sirkus. Dyr som eksplisitt tillates å bruke den dag i dag er, dromedar, esel, hest, hund, kamel, kanin, katt, lama, muldyr, sau, geit, storfe, gris, tamrein, chinchilla, dengus, diverse hamstertyper, ilder, marsvin, mus og rotter. Det er mennesket som har den overordene makten og utøver denne makten ved å tvinge dyr til å utføre unaturlige handlinger som å hoppe gjennom brennende ringer, balansere på baller, stå på bakbein og ha baller som balanserer på snuten (Sollund, 2021, s. 195).

Dyr må ikke bare utføre unaturlige handlinger, men sirkusdyr blir også utsatt for grov vold av mennesket som skal forsørge de. Hyppige av sirkusdirektørene bruker pisk som en metode for å rette dyrets adferd, og Sollund skriver om flere hendelser hvor våpen, blant annet elefantkrok, elektroshokkvåpen, høygafler og kost, blir brukt som tortur redskaper på elefanter (Sollund, 2021, s. 195).

Hun skriver,

En arbeider vred halsen til en elefant og opptakene viste hvordan elefantene skrek og forsøkte å unnsnippe volden. [...] En tidligere sirkusarbeider fortalte at han hadde brukt et elektrosjokkvåpen mot en elefant i ti minutter i strekk og hadde slått en annen elefant med en elefantkrok i femten minutter. Han fortalte også hvordan de dro elefantkalvene fra mødrene, som hadde alle fire ben lenket fast, og om hvordan mødrene skrek mens barna deres ble bundet fast. De fikk aldri se hverandre igjen. (Sollund, 2021, s. 196).

Rollen som sirkusdyr blir påtvungen er ikke nær dyrets ekte natur. Yuriko Saito mener at vi må høre på naturen som naturen, og vi må gjenkjenne naturens egen realitet som er vekke fra oss. Vi må gjøre dette samtidig som vi ikke påtvinger naturen vår historiske, kulturelle eller litterære fakta (Saito, 2008a, s. 155). Mennesket utøver makten mot dyr slik at dyrene må oppføre seg unaturlig til hvordan de burde oppføre seg. Store dyr, som elefanten blir sittende i trange bur hvor de blir utsatt for en ekstrem form for vold, både fysisk og psykisk. Samtidig som sirkusdyr må utføre unaturlige opptredener slik at mennesket forblir underholdt. Noe slik er ikke å høre på naturen som naturen. Man lytter ikke til dyrene når man tvinger dyrene til å opptre unormalt for vår egen underholdning. Vi lar ikke elefanten fortelle dens historie, men vi er de som forteller historien til elefanten med å la den utføre unaturlige triks. Marta Tafalla sier at i første øyeblikk kan det virke til at moderne dyrehager presenterer dyrene som de er, og som Saito mener vi burde gjøre mot naturen, som ambassadører for deres art, og ikke som en fantasi eller metafor, slik som i et sirkus (Tafalla, 2017, s. 2). Jeg er enig med Tafalla, men vil legge til at sirkus kan virke til å prøve å fjerne det som er naturlig for dyret. Ikke bare blir dyr utkledd i menneskeklær samtidig som de må utføre unaturlige handlinger, på grunn av at mennesket beordrer de til det, det mener Tafalla er noe som bare ser ut til å være mulig i en magisk verden. Men den triste sannheten er at de unaturlige handlingene og oppførselen er et resultat av en lang og brutal trening (Tafalla, 2017, s. 3). Det jeg vil legge til er at dyrene får en unaturlig vane av å konstant bli i seerlyset. I en dyrepark kan dyrene gjemme seg, eller trekke vekk fra innhegningen hvis besøkende går for nærme buret. Noe slikt kan ikke en gris gjøre når den blir tunget til å utføre et triks. Dette vil jeg også si er unaturlig for dyrene, ettersom både i villmarken og i dyreparken har dyr tendensen, men også muligheten, til å løpe vekk. Målet for sirkus er å domestisere dyr. Det påsatte målet for dyreparker er bevaring og senere reintroduksjon. Det andre jeg vil legge til er at sirkus påtvinger dyrene en annen funksjon. For eksempel, funksjonen

til aper i sirkus er å være utkledd i menneskelige klær mens de underholder på en måte som er unaturlig for dem.

For noen år siden kunne man blitt oppmerksom på en sjimpanse i et sirkus som var kledd i menneskeklær. Hvor sjimpansen måtte utføre menneskelignende handlinger som er utenfor dyrets natur. I en dyrepark kan sjimpansen klatre i høye trær eller menneskelagde leker, samtidig som den kan omgås med flokken.

I en dyrepark kan det også virke til at man får en bredere kunnskap av arter enn det man gjør i et sirkus. Tafalla sier ved første øyekast at hvis man påfører Allen Carlsons modell på en dyrepark kan man finne at moderne dyrehager ser ut til å dele et vitenskapelig rammeverk til verdsettelsen av dyr (Tafalla, 2017, s. 4). Som jeg introduserte i kapittel en mener Carlson at vi må ha vitenskapelig kunnskap om et objekt for å kunne estetisk verdsette objektet. Og en kan si at dyreparker presenterer dyr som dyr, på en bedre måte enn sirkus. Som vil si at ettersom sirkus ikke presenterer dyr som dyr, og man får ikke kunnskap om dyrets oppførsel eller habitat i et sirkus kan man ikke estetisk verdsette et dyr i et sirkus.

Marta Tafalla: «Den estetiske verdsettelsen av dyr i dyreparker»

Marta Tafalla argumenter for at man ikke kan estetisk verdsette et dyr på en dyp og seriøst måte i en dyrepark, men hun tar opp argumenter som forsvarer dyreparker ved å si at dyreparker gir mennesket en ramme hvor besøkende kan verdsette dyret som de er, og ifølge et slikt syn kan dyreparker fungere som et vindu inn i naturen ved å fremvise aspekter som man muligens ikke erfarer i den ville natur.

Tafalla hevder at dyrehager presenterer mennesket med en forfalsket versjon av naturen. Det vil si at dyreparker presenterer en natur som ikke er dyrets vesentlige sannhet. For at dyr skal bli fremstilt i en dyrepark så blir dyr revet vekk fra deres naturlige habitat hvor de fortaper en del av deres identitet. Hun mener dyreparkdyr ikke har muligheten til å oppføre seg naturlig samtidig som dyrene blir tvunget til å opptre, og dette mener hun utsetter den psykiske og fysiske helsen for dyrene. Hun mener også at dyreparker presenterer dyr som objekter som mennesket kan finne underholdene og dette kan føre til unødvendig stress (Tafalla, 2017, s. 7).

Det er visse mot-argumenter jeg er enig i, men det er noen jeg vil prøve å utfordre, og det omhandler hennes meninger om hvordan dyreparkdyr blir presentert som objekter. Jeg vil utfordre dette ettersom det er et gjentakende argument om hvorfor dyreparker er et dårlig alternativ til bevaring, og dermed vil jeg sette opp noen tanker rundt dette. Tafalla mener dyr

blir presentert som objekter i en dyrepark, men Elizabeth Anderson hevder dyrehagedyr besitter rettigheten om menneskelig forsyning og beskyttelse, en rettighet ville dyr ikke kan kreve. Kan man være et objekt med rettigheter? Og blir denne rettigheten ivaretatt i en dyrepark? Det siste jeg vil prøve å utfordre er Tafalla sin uttalelse om dyrets identitet. Hun sier at en del av dyrets identitet blir revet vekk, noe som jeg vil tro foregår i prosessen hvor dyret blir transportert til en dyrehage, og jeg kan støtte en slik tanke hvis det omhandler dyrets naturlige habitat som en identitet blir revet vekk, men hvor skal man plassere de som blir født i en dyrepark?

Subjekter med rettigheter?

Hvis man spaserer i jungelen og møter en flokk med sjimpanser som er i nær ved å sulte, har sjimpansene en moralsk rett til menneskelig forsyning? En miljøforkjemper ville hatt en interesse i å mate sjimpansene for å ta vare på den verdifulle deltagelsen de har i skogens økosystem, men det er noe som gjelder for hele flokken og nødvendigvis ikke strekker seg til hvert enkeltindivid. En kunne assistert sjimpansene ut av sympati, men det er ikke det samme som å gi sjimpansene en spesifikk moralsk rett til menneskelig forsyning. Elizabeth Anderson mener at individuelle dyr som lever i den ville natur ikke har en moralsk rett på vår direkte beskyttelse og forsyning, selv om dyr i den ville natur trenger det for å overleve. Individuelle dyr i den ville natur har heller ikke rett på vår assistanse til beskyttelse fra predasjon. Her henviser Anderson til Tom Regan som mener at rovdyr utfører ikke en moralsk feil når de dreper og spiser plantespisende dyr. Mennesket har derimot en moralsk obligasjon å beskytte menneskebarn fra rovdyr, selv om rovdyr ikke utfører en moralsk feil handling i å drepe dem og det er fordi rettigheter til forsyning og beskyttelse ligger i det å være en del av felleskapet, men hvorfor? Anderson mener at det er fordi medlemmer innenfor det sosiale felleskapet kan rettferdiggjøre disse rettighetene ved å spesifisere hvem som har forpliktelser til å forsyne nødvendig liv til hvilke individer. Ut ifra det kan man si at Anderson ser på dyr som subjekter ettersom noen dyr har visse rettigheter innenfor den menneskelige kultur. Mennesket kan kreve den moralske retten til forsyning fordi vi er i et felleskap, men mennesket ekskluderer ikke alle dyrs rett til menneskelig forsyning og beskyttelse. Det eksisterer to klasser av dyr som har blitt innarbeidet i det menneskelige samfunnet, og det er domestiserte dyr og dyr som er fanget fra den ville natur som enten er plassert i en dyrepark eller akvariet (Anderson, 2004, s. 284). Innarbeidelsen gjør at eieren må forsyne med beskyttelse og andre hjelpemidler ettersom dyrene ikke kan forsyne seg selv. Å ikke forsyne eller beskytte sjimpansene i en dyrepark blir sett på som dyremishandling og noe som kan lovlig bli slått ned på. Dermed mener Anderson

domestiserte dyr, dyrehagedyr og laboratorium dyr har en større utstrakt rettighet enn ville dyr (Anderson, 2004, s. 285).

Selv om dyreparkdyr har en rettighet som forsørger en rett til menneskelig forsyning og beskyttelse, så har ville dyr en rettighet som kan bli betegnet som særegen enn hva dyr i dyreparker besitter, og det er rettigheten om frihet. En elefant kan bestemme om den vil vandre flere hundre kilometer øst eller vest, en sjiraff kan bestemme hvem de vil ha som partner og ville dyr har rett til å leve i deres vesentlige natur. Ville dyr besitter også retten til å oppføre seg slik de vil, jakte på hva de vil og ikke minst spise hva de vil hvis muligheten oppstår. Men med en slik frihet kommer også utfordringer, det vil si at visse dyr, plantespisende dyr må være på vakt etter rovdyr. Dyrets frihet fører med muligheten om suksess, men også ingen suksess. De som verdsetter naturen verdsetter også konflikten og løsningen i et individs liv, hvordan hjorten løper med sitt liv, men så grasiøst! Hvordan den værbitte elgen ikke er stygg når en opplever hva de er i stand til å overleve når vinteren kommer, eller sangfugler som er i sin beste tid om våren, men sangfugler i høstens fjærdrakt er like tilpasset deres miljø, den er ikke mindre ideal, ekte eller mindre vakker, den krever bare mer veiledning for å bli verdsatt (Rolston, 2008, s. 332). Strevet mellom det idealet og det ekte påføres til den estetiske opplevelsen (Rolston, 2008, s. 333). Jeg vil tørre å påstå at rettigheten som domestiserte dyr og dyrehagedyr besitter (som rett til menneskelig forsyning og beskyttelse) ikke er en rettighet som er *for* dyrene, men er et verktøy for mennesket. Det jeg prøver å forklare er at en slik rettighet befinner seg i samfunnet for å lede mennesket i hva som er moralsk å utføre. Det er vi som tilskriver dyr en slik rettighet og plasserer de innenfor kategoriene som domestisert og dyr i fangenskap ettersom det er vi som har plassert dyr innenfor et menneskelig samfunn. Vi kan se på et eksempel hvor jeg mener rettighetene til dyrene i en dyrepark ikke ble opprettholdt.

Kengurufamilien

VG publiserte en artikkel som omhandlet avlaving av seks kenguruer i Kristiansand dyrepark. Avlavingen hendte fordi dyreparken trengte plass til tre-fire geparder. Faglig ansvarlig for dyrene, Rolf Arne Ølberg, forteller til VG at å bli kvitt kenguruene har vært en del av deres langtidsplan og de forsøkte å finne andre dyrehager som kunne overta kenguruene, men dessverre lyktes de ikke, og da mente dyreparken at avlaving var det riktige. Argumentet som Kristiansand dyrepark bygger på er at handlingen var en del av en langtidsplan og det var ikke et enkelt valg, men dyreparken valgte å utføre en slik beslutning for å utvikle området til gepardene. Kristiansand dyrepark har et ønske om å sette søkelys på arter som er

utrydningstruet, men samtidig som er i et bevaringsprogram noe som gepardene befinner seg innenfor, mens kenguruene er ikke en truet dyreart og dermed var det ikke noen parker som tilfredsstilte kriteriene til Kristiansand dyrepark (Eisensträger, 2013). *Fædrelandsvennen* skrev også om hendelsen og de nevnte at den sjeldne albino-kenguruen ble også et offer. Kenguruen var født i 2009 og var den første albino-kenguruen som ble født i en dyrehage. Ølberg forteller at det mest humane av og til er avlving, og dette gjelder tydeligvis selv om dyrene er friske. En annen grunn som ble nevnt var at dyreparken ikke hadde Australia i planene deres lengre, men de ville skape en større plass til Afrika. Dyreparken lette i seks måneder etter plass til kenguruene, uten lykke, og måten avlvingen ble påført var med skudd (Reite & Uleberg, 2013). Jeg betrakter handlingene til Kristiansand dyrepark som umoralske ettersom rettferdiggjørelsen av å drepe kenguruer var fordi de ikke er en utrydningstruet dyreart. Å drepe et dyr som ikke befinner seg innenfor kategorien utrydningstruet, og dermed bruke det som en unnskyldning for å kvitte seg med dyret mener jeg er galt. Kristiansand dyrepark påpekte at de prøvde å finne et annet hjem til kenguruene, men det var deres krav som skulle bli tilfredsstilt og ikke kenguruenes ønske om å beholde livet. Dermed tar mennesket umoralske valg som går ut over dyrene. Det kan hende at økonomi medvirket en stor rolle i dette, enten at de ikke hadde mulighet til å utbygge en ny avdeling eller økonomien til å flytte dem til andre dyreparker. Men burde det spille en rolle, rettferdiggjør det drapet av seks friske kenguruer? Samtidig som hvis fokuset om bevaringsprogram hadde vært i planene deres i en lang periode, hvorfor brukte de bare et halvt år på å finne kenguruene et nytt hjem?

Jeg skal også dra inn en annen sak fra Skandinavia som skapte mange reaksjoner, og som også fungerer som et eksempel på hvorfor jeg ikke tror dyreparker opprettholder dyrenes rettigheter.

Sjiraffen Marius

En annen dyrepark som skapte mye reaksjoner var den *Zoologiske Have* i Danmark. Der ble en halvannet år gammel sjiraff (Marius) skutt med en bolt pistol, for å så bli mat til løvene. Bakgrunnen for avlvingen var fordi dyreparken ikke hadde kapasitet eller mulighet for å flytte han til en annen dyrepark som de har avl-samarbeid med. Dyrehagen fikk sterke reaksjoner fra befolkningen og fra mennesker rundt i verden ettersom Marius var frisk og ung, samtidig reagerte mange på at hans legeme ble løvemat. Arrangementssjef Sami Widell forteller at de fører løver med kjøtt og de ville at publikum skulle få en forståelse av naturen ettersom naturen er ikke som den blir presentert i enkelte barnefilmer, men at kjøtt en gang har vært levende

(Skarvøy, 2014). Denne hendelsen skapte ikke bare reaksjoner, men en kan også undre over uttalelsene angående hendelsen. Widell forteller at dyreparken ville gi mennesket en forståelse av naturen, men i naturen blir ikke rovdyr servert mat av mennesket, rovdyr må jakte for på den levende maten, men de går ikke forbi et legeme hvis det oppstår en slik situasjon. Samtidig som det eksisterer en fare med han-sjiraffer i samme bur, ettersom det kan oppstå en kamp for dominans, men kamp om dominans er også en del av naturen. Widell forsvarer handlingen ved å gi legemet til løvene ettersom rovdyr spiser kjøtt i naturen, men kampen om dominans er også en praksis som oppstår i den ville natur. Noe annen man kan spekulere over var at Marius ble drept fordi han var *surplus*, det vil si at han var et overskudd dyr som et resultat av avl. I en artikkel skrevet av Abigail Levin forteller forfatteren at genene til Marius var for nær de andre sjiraffene i EAZAs avling, og dermed var det uønsket for Marius å pare seg og det var umenneskelig å sterilisere han (Levin, 2015, s. 22). Dyreeierne forsvarer handlinger ved å formidle til besøkende at de skulle behandle Marius som spesiell før selve avlvingen. Med spesiell vil jeg tro dyrepasserne mener de skulle behandle Marius enestående godt. Dette betrakter Levin som galt i besøkenes forstand ettersom sjiraffen Marius hadde ikke kunnskapen til å vite at han skulle bli behandlet spesielt. Den pleien Marius fikk kunne ikke Marius vite var spesiell, og dyrehagen gav ikke Marius et implisitt løfte om at han skulle bli behandlet som spesiell, men dyrehagen gav mennesket løftet (Levin, 2015, s.24). Argumentene som dyreparken presenterer er umoralske. Det er kravene til mennesket som må bli opprettholdt samtidig som mennesket plasserer vårt behov på dyrene slik at mennesket skal bli tilfredsstilt ved tanken om at dyrene er lykkelig. Marius var en frisk sjiraff og det var dyreparken som fikk overskudd i avl dermed ble Marius avlivet.

En slik rettighet burde være i dyrenes favør, men det er vi som har valgt å gjøre ville dyr en del av det menneskelige felleskapet og dermed burde det vært åpenbart at de får en slik rettighet, men det har vært situasjoner hvor man ikke holder dyrene til en slik rettighet. Vi plasserte kenguruene i vårt felleskap og de ble gitt menneskelig forsyning og beskyttelse helt frem til mennesket bestemte at de ikke har plass til kenguruene ettersom de ikke var en truet dyreart og ville heller sette søkelys mot en art som var truet. Det samme kan sies om sjiraffen Marius som ble avlet frem av mennesket, men fordi han var et overskuddsdyr valgte dyreparken å avlive han. I slike tilfeller var kenguruene og Marius en del av menneskets felleskap helt til mennesket bestemte at det ikke var plass til de lengre. I slike tilfeller virker det til at det fungerer som en rettighet som vi har gitt de og en rettighet som vi kan ta tilbake når det passer oss. Det er ikke

en iboende rettighet, men det er en rett som dyrene har blitt påtvunget og tilskrevet ettersom det er mennesket som har domestisert og plassert dyr i bur. Selv om mennesket sier dyrehagedyr besitter rettigheter om menneskelig forsyning og beskyttelse kan de fremdeles bli fremstilt og forstås som underholdene objekter samtidig som mennesket har den overordene makten til å ta vekk rettighetene, som vi har gitt de. Hvis dyreparkdyr hadde hatt rettigheten om frihet, slik at de kunne oppretthold seg i deres naturlige habitat, så hadde de ikke blitt presentert eller oppfattet som menneskelig underholdning, men heller arter som vi kan ta lærdom av og respektere. Hvis vi observerer dyrene i deres sanne natur, kan vi også bevitne dyrenes egentlige identitet.

Dyrenes identitet: blir den forandret i en dyrepark?

Marta Tafalla hevder at når identiteten til dyret blir revet vekk og en dyrehage minsker dyr til det ytre så er dette kjernen til hovedproblemet. Tafalla mener at dyr er subjekter med forskjellige kapasiteter, som har utviklingspotensialet og de kan utrykke identiteten gjennom en kompleks adferd og gjennom en relasjon med deres miljø (Tafalla, 2017, s. 7). Jeg kan støtte en slik påstand hvis det handler om dyr som en gang var familiær med den ville natur, men ble revet vekk for å bli plassert i en dyrepark. Hvis en gepard som en gang hadde viten om hvordan det oppleves å være fri, men ble tatt bort for å bli plassert i en dyrehage, så vil jeg være enig i at dyret har mistet en viktig del av dens identitet som er knyttet til dyrets naturlige habitat. Samtidig vil jeg se for meg at det som også blir revet vekk er dyrets tilknytning til det å være fri. Men hva med gepardene som ble født i en dyrepark? De som aldri har opplevd sin sanne natur og de som aldri har opplevd noe annet enn å være omringet av et bur?

I 2016 ble det for første gang født gepardunger i Norge. Det var fem små unger, men den ene døde. Moren (Kimani) er opprinnelig fra Portugal og faren (Kito) ble født i Sverige (Skår, 2016). De fire gepardungene har aldri opplevd hvordan det er å være en fri gepard. For de er buret det eneste de har kjennskap til. Her vil jeg prøve å trekke et skille mellom to identiteter jeg påstår eksisterer når man diskuterer identiteten til fangenskap fødte dyr. Den ytre og den indre identiteten.

Den ytre identiteten er tilkoblet til dyrets utseende, og jeg mener dyrehagedyr som er født i fangenskap besitter denne identiteten. Det vil si gepardens farger, mønster og form. Det er likt som mennesket, hår, hudfarge, fødselsmerker, høyde, og videre kan være en del av menneskets identitet. Samtidig kan navn også være en del av den ytre identiteten. Det er også en slik identitet

som andre først legger merke til før de blir kjent med den indre identiteten. Som sagt beholder arten dens ytre identitet i en dyrepark, men en gepard som er født i en dyrepark uttrykker ingen indre identitet som kan sammenlignes eller være forent med en vill gepard. Den indre identiteten er den identiteten som er sann for en art. En gepard som er født i en dyrepark besitter ikke en identitet som en gepard burde ha. Det vil si at Kasi og Asante aldri har opplevd å være fritt gående geparder, de har aldri opplevd sin sanne natur og de har aldri kommet i kontakt med sine naturlige instinkter i deres naturlige habitat. En fri gepard kan utnytte dens funksjon samtidig som den har mulighet til å være utelukket fra menneskelig berøring. Opplevelsen av å se en gepard i dens naturlige habitat burde også bære en større mening for mennesket ettersom det vi ser er en sann gepard. Når jeg skriver om fri i en slik sammenheng, vil jeg at «det å være fri» skal bety det samme som Holmes Rolston mener om «Det å være vill». Rolston mener at det «ville» betyr «bort fra menneskelige hender (og sinn)» (Rolston, 2008, s. 333). Grunnen til at Rolston mener borte fra menneskelig sinn er fordi skjønnhet er i sinnet, men det ville som skaper opplevelsen av skjønnhet er ikke i sinnet (Rolston, 2008, s. 333). Gepardene som ble født i en dyrepark har aldri blitt familiært med sin sanne identitet, og dermed former de en identitet som er knyttet med dyreparken og mennesket. Det er ikke en identitet som gepardene burde ha. Gepardene burde ha en identitet som omhandler hvordan det er å leve som en fri gepard for at vi skal kunne verdsette dem på en dyp måte.

Men hvordan burde en forholde seg til gepardene hvis de ble sluppet ut? Roger Edward Auster, Alan Puttock, Gareth Bradbury og Richard Brazier diskuterer i «Should individual animals be given names in wildlife reintroductions» om reintroduserte dyr skal bli navngitt. I dette tilfelle er dyrene allerede blitt navngitt, men hva om Kasi eller Asante ble vurdert reintrodusert, burde de beholde navnene som ble gitt av mennesket? Forfatterne nevner noen positive utfall det å beholde navn kan skape, blant annet er det et økonomisk billig redskap for å engasjere samfunnet i reintroduserte dyrearter; det kan hjelpe mennesket å relatere til ukjente reintroduserte arter; å fortelle individuelle historier kan være et effektivt verktøy for undervisning om de forskjellige artene; det kan være et verktøy om hvordan man kan sameksistere og de mener navngivning av reintroduserte individer kan muliggjøre et kreativt uttrykk og en kulturforbindelse med dyret som blir reintrodusert. Men det finnes visse ting man må være oppmerksom på. Det er en risiko for at man feil-representerer naturlige karaktertrekk og medvirker menneskelig adferd mot arten; å tildele reintroduserte dyr navn kan gjøre at man glemmer at de er ville dyr; det er en risiko for en utilsiktet mening om at mennesket har makten over reintroduserte arter og det å navngi individuelle dyr skaper en emosjonell investering

(Auster et al., 2023, s. 1112). Artikkelen konkluderer med å navngi reintroduserte dyr kan være effektivt og som kan aktualisere handlingen for samfunnet samtidig gi mennesket en forståelse av det naturlige karakteristikk av å reintrodusere arter, men det kan oppstå risikoer. Problemer som kan oppstå kan fungere som en barriere til en suksessfull reintroduksjon, og dermed tar forfatterne ikke en stilling til spørsmålet, men de advarer om at reintroduksjon bør være en varsom handling (Auster et al., 2023, s. 1116). Hvis man hadde valgt å fremdeles utnytte navnene til gepardene etter de var løslatt så kan det bygge en interesse hvor mennesket vil se hvordan dyrene vender seg til deres naturlige habitat, men det hadde også eksistert en fare for at Asante og Kasi ikke hadde blitt betraktet som fritt gående dyr. Yuriko Saito ville vært uenig med forfatterne om at å fortelle historien til de reintroduserte dyrene kan fungere som et verktøy for undervisning, ettersom da lar vi ikke dyrene fortelle deres historie, men det er vi som forteller historien for dem. Gjør vi noe verdsetter vi ikke naturen på dens premisser. Det blir som om vi fremdeles ser på de som dyr i bur, og avstanden mellom oss og de blir ikke mindre. I følge Saito kan avstand til naturen føre til et dilemma: Noen avstander er nødvendige slik at det er mulig for oss å skape estetisk verdsettelse av det farlige objektet som befinner seg i naturen, men for mye avstand vil frata oss muligheten til å ha en engasjerende estetisk opplevelse av naturen (Saito, 2008b, s. 246). Det jeg tror Saito mener er at vi må beholde en respektabel avstand, og i dette tilfelle gjelder det de reintroduserte artene, men vi må lytte til dem, lytte til naturen. Å lytte til naturen som naturen, mener Saito må innebære å gjenkjenne naturens egen virkelighet som er borte fra vår. Det inkluderer at vi må bekrefte at naturlige objekter har sin egen unike historie og fungerer uavhengig av historiske, kulturelle og litterære betydning som er gitt av mennesket. Å verdsette naturen på dens egne premisser må være basert på å høre historien naturen forteller om den selv (Saito, 2008a, s. 155). Hvis vi skulle reintrodusert Asante og Kasi, så burde man holde en avstand, men ikke en stor avstand som gjør at den estetiske opplevelsen ikke er mulig, men en avstand som gjør at gepardene kan utforme deres nye liv samtidig som vi kan skape en estetisk verdsettelse av dem som frie dyr. Det vil si at avstand er nødvendig.

KAPITTEL 3

Hvorfor dyreparkdyr ikke beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr

I begynnelsen av kapittel to introduserte jeg grunner til hvorfor dyreparkdyr beholder en lik estetiske verdien som et viltlevende dyr, men hva oppstår hvis vi tar en dypdykk i argumentene som jeg presenterer? I denne delen av teksten skal jeg vise hvorfor dyreparkdyr ikke beholder den en lik estetisk verdi som viltlevende dyr. Jeg skal ta opp estetiske teorier og argumenter som motsier teoriene som ble introdusert i kapittel to. Jeg skal først ta opp en nyhetsartikkel som omhandler geparden Kito. Jeg velger å ta med denne nyhetssaken, samtidig som jeg drar inn kengurufamilien og Marius, for å vise at bevaring ikke ser ut til å være et sikkert argument for dyreparkens fortsettende eksistens.

Geparden Kito

Fædrelandsvennen skrev en artikkel i 2020 hvor Kristiansand Dyrepark valgte å avlive geparden Kito etter den fikk et komplisert brudd i venstre ben, og dette endte opp med at kneet ikke fikk mulighet til å falle tilbake til dens naturlige funksjon. Grunnen til skaden er ukjent, men Kito mistet livet (Østtveit, 2020). Det står svært lite om hendelsen og det er noe man kan sette visse spørsmål til. Var det noe dyrehagen ikke ville uttale seg om? Ville dyrehagen i Kristiansand at hendelsen skulle bli glemt, og dermed ikke gi mediene grundig informasjon? Jeg kan tenke meg grunner hvorfor avlivning ble et alternativ. Geparden var i smerte og veterinær kunne forsøkt med forskjellige operasjoner slik at benet ble bedre for Kito, men det oppstår også en risiko for større smerte. Den andre grunner til hvorfor jeg tror dyreparken valgte å avlive Kito er fordi dyreparken sto ovenfor en risiko hvor dem ikke kunne fremstille Kito sin fart og egenskap til publikum. Den tredje og siste grunnen er fordi besøkende hadde stusset over utseende til geparden og fordi det ikke var en fullstendig gepard ville oppmerksomheten bli tildelt de andre gepardene. Det er mulig at spørsmålet om hvorfor beinet ikke ble amputert kan ha en sammenheng med grunnene som er skrevet ovenfor, men det kan også hende at en gepard ikke hadde levd et lykkelig liv.

Edinburgh News skrev en artikkel om en dyrehage i Skottland, *Five Sisters Zoo*, hvor en gepard fikk et komplisert brudd i beinet, men de valgte ikke avlivning, dyreparken valgte å amputere beinet. Artikkelforfatteren skriver at før selve operasjonen ville Ashanti (geparden) være i aktivitet sammen med flokken i buret, men hun ville umiddelbart bli sliten og hadde behov for smertestillende. Dyreparken brakte inn spesialister som prøvde å operere flere ganger,

men amputering var den eneste løsningen. Etter en vellykket operasjon forteller de at Ashanti virker lykkeligere, samtidig som hun utrykte at hun godtok livet på tre ben (Quinn, 2023).

Denne dyreparken sto ovenfor en lik situasjon som dyreparken i Kristiansand, men utkommet var helt forskjellig, en gepard levde, mens en mistet livet. Jeg vil i denne sammenhengen stille spørsmål til hvorfor dyreparken i Kristiansand ikke valgte amputering. Det virker absurd ettersom de burde revidert amputering for å undersøke hvordan Kito oppførte seg før de tok et slikt valg. Det var svært lite informasjon tilgjengelig om denne hendelsen og jeg har ikke avdekket om dyreparken undersøkte om det var en mulighet for Kito å amputere benet.

Er dette en form for bevaring?

I teksten valgte jeg å dra inn tre nyhets saker hvor hver sak har en særegen begynnelse, men en lik avslutning. Geparden fikk et uheldig brudd i benet og ble avlivet. Kenguruene var ikke en utrydningstruet dyreart samtidig som dyreparken ikke fant et tilholdssted som kunne tilfredsstillte dyreparkens krav, og dermed ble kenguruene avlivet. Sjriffen Marius var et resultat av alv overskudd og dermed mistet han livet. Slike hendelser kan vekke mistanker om at dyreparker egentlig ikke bevarer, men hvordan kan disse sakene kobles til det estetiske? Jeg vil tro dyreparker har portrettert dyrene på en objektiv måte som gjør at man tilsidesetter tanken om dyr som levende skapninger som behøver samme respekt som mennesket. Mennesket kontrollerer dyrene i stor grad innenfor attraksjoner som dyreparker og som jeg har skrevet var Marius et resultat av avl overskudd forårsaket av mennesket. Hvis man studerer individuelt kan man finne små forskjeller mellom hvert enkelt dyr innenfor samme art. På kortsikt kan løvinnene observeres relativt like ut, og det samme kan sjiraffene. Det som kan være i forskjell kan være selve størrelsen og høyden, men ellers er deres trekk lignende. Marius var tilsvarende med de andre sjiraffene i flokken, både gener, men jeg vil også påstå det ytre. For besøkende var Marius bare en sjiraff av mange andre sjiraffer, og når Marius ble avlivet kunne besøkende beundre de andre sjiraffene ettersom de er av samme art. Det som besøkende tror var estetisk med Marius oppdager man er der fremdeles ettersom det eksisterer andre sjiraffer i dyrehagen, og sjiraffene deler det ytre som Marius en gang hadde. Det er galt å ha en slik tankegang ettersom estetisk verdi innenfor dyr burde bedømmes på individ nivå, og ikke art nivå.

Kenguruene som var i en flokk ble også avlivet, og jeg vil gjerne komme med en påstand. Gepardene ville tilføyd dyreparken større estetisk verdi og økonomisk verdi ettersom de er utrydningstruet samtidig bringer rovdyr mer spenning og uforutsigbarhet. Geparden er verdens

raskeste landpattedyr og dette gjør at dyret får en verdi som besøkende vil oppleve. Hvis gepardene en dag ble borte fra den ville natur og eksisterte bare i dyreparker, da hadde de fått en høyere verdi ettersom det er bestemt antall igjen av dem. I motsetning til kenguruene som ikke er en utrydningstruet dyreart. Dette vil jeg ikke si rettferdiggjør avlivingen av kenguruene. Ettersom hvis det var slik at det opphold for mange mennesker i Norge, og det ble bestemt at man skulle innhente flere mennesker, men da måtte man fjernet noen fra befolkningen for å gjøre plass til andre. Vi hadde ikke gjort det, det hadde ikke vært moralsk rett, hvorfor gjorde vi det mot kenguruene? Vi utfører handlinger mot dyr som vi aldri kunne utført mot mennesket fordi det er forskjellige arter. Forskjellen er at mennesket tror man kan gjøre hva man vil mot dyrene så lenge vi tror det blir gjort på en barmhjertelig måte.

Hva om geparden kunne levd et lykkelig liv med tre ben? Nyhetsartikkelen nevnte ikke amputering som et alternativt og det kan hende dyreparken vurderte handlingen, men hadde en trebent gepard behold dens estetiske verdi på lik linje som en firebent gepard? Det er usikkert på om det indre hadde forandret seg ettersom Ashanti virket lykkelig med tre ben og aksepterte at hun var en trebent gepard og det burde ha vært en mulighet for at Kito kunne akseptert forvandlingen. Hvis ikke det indre hadde reformert så hadde man oppdaget det på det ytre. Geparden kunne blitt synlig deprimert, og da kunne dyrepasserne tatt en beslutning for hva som var det rette å gjøre. Hvis det indre hadde vært lykkelig og det var bare det ytre man kunne dømme da er det usikkert på om dyret hadde tilskrevet en estetisk verdi til dyreparken ettersom da er ikke Kito være en av verdens raskeste landpattedyr. Samtidig ville ikke geparden vært en fullstendig gepard, men en gepard som manglet benet.

Bevaring eller oppbevaring?

Bevarer egentlig dyreparken dyr? Mange kan se seg enige med at verden er på vei mot en uunngåelig lidelse, hvor ikke bare mange mennesker blir påvirket, men også dyrene. Dermed kan utryddelsen av dyr fungere som et argument for dyreparken. Det vil si at ettersom mange av dyrene i den ville natur blir utryddet, bevarer dyreparken dyrene. I kapittel to ble det nevnt forskjellige dyrearter som har blitt bevart, blant annet på grunn av dyreparker.

Dale Jamieson skriver at interessen for å bevare utrydningstruede dyrearter ikke gir dyrehager en støtte for dens fortsettende eksistens. Det er fordi de fleste dyrehager avler i en minimal grad og dyrehager avler ikke arter som er utrydningstruet. Hvis slike arter skal avles opp så blir de transportert til fasiliteter som er utenfor område hvor besøkende kan observere dem. Samtidig

mener han at hvis vi var bekymret for en arts fare for å bli utryddet så burde vi støtte slike fasiliteter hvor dyr blir skilt fra besøkende mennesker (Jamieson, 2006, s. 140).

Jamieson skriver at dyrehager har pådratt seg som å være den moderne Noah, og dyrehager blir dermed arken. Noah fant et land til dyrene, hvor dyrene kunne blomstre, forme seg og multiplisere. Hvis dyrehager er som Noahs ark så er dyr passasjerer på en fordømt reise som aldri kommer i land. Han mener at den beste løsningen er å bevare den ville natur som skapte dyrene og som besitter makten til å ta vare på de. Hvis det er slik at vi beveger oss et sted hvor fjellgorilla bare kan overleve i en dyrepark så legger Jamieson opp til et spørsmål, og det er om det er bedre for dem å leve i et kunstig miljø som er skapt av mennesket eller om de burde bli født i det hele tatt? (Jamieson, 2006, s. 140). En av artene som ble nevnte at dyreparker har bevart er California kondor, og det blir sitt på en suksess historie. I 1982 eksisterte det 22 individer og gjennom fangenskaplig avl ble antallet til 219. Siden 1992 har California Kondor blitt reintrodusert, men de fleste har ikke overlevd og bare seks egg har blitt produsert i den ville natur. Reintroduksjonen av ulv hadde også liten suksess. Selv om ulvene lærte å jakte så lærte de ikke å unngå mennesket. Kjennskapen til mennesket og uvitenheten over deres egen kultur har ødelagt reintroduksjons populasjonen for blant annet store kattedyr, store aper, bjørn, nesehorn og flodhest. Her siterer Jamieson filosofen Bryan Northon som mener at det å plassere et reintrodusert dyr i den ville natur er likt som å sende et moderne menneske til et ukjent område i 1800–1900-tallet for å si at de skal prøve å klare seg (Jamieson, 2006, s. 139).

Det har også blitt argumentert at dyrene som befinner seg i en dyrepark kan en dag bli reintrodusert, dermed forblir de ikke i en dyrepark hele deres liv. Rådet for dyreetikk i Norge er et uavhengig organ som skal vurdere prinsipielle etiske forhold rundt dyrehold, bruk av dyr og menneskets forhold til viltlevende dyr (Regjeringen, u.å.). Rådet for dyreetikk tar blant annet utgangspunkt i å informere leserne om dyreparker. De har blant annet publisert en tekst «Etisk grenseoppganger for hold av dyr i dyrepark», hvor de nevner Irus Braverman.

Irus Braverman som er professor i miljørett ved Universitetet i Buffalo sier at dyreparker har en rolle i bevaringsarbeid og Braverman viser til at det er økonomisk dyrere å holde dyr i dyreparker enn å beskytte dyrene i deres naturlige habitat. Samtidig påpeker Braverman at dyr i dyreparker blir genetisk forandret fra sine ville slektninger over tid. Dette mener rådet for dyreetikk svekker parkenes legitimitet som bevaringsinstitutt. Som jeg har skrevet tidligere i teksten tar flere dyreparker på seg oppgaven om å bevare utrydningstruede dyrearter, og Kristiansand dyrepark er en av de, men rådet for dyreetikk tar blant annet opp spørsmålet om hvor vidt dyr i dyreparker blir reintrodusert, og der henviser de til EAZA. Kun en sjettedel av

6000 arter i parkene til EAZA er klassifisert som utrydningstruet. Av denne sjettedelen er det kun i overkant av 50 utrydningstruede arter som det finnes reintroduksjons programmer for, det vil si kun 0,8% av det totale antallet arter som befinner seg innenfor EAZAs parker. Det vil si at 99,2% av de andre dyrene som befinner seg innenfor parken ikke blir undersøkt for reintroduksjon (Rådet for dyreetikk, u.å.).

Selv om dyreparker og EAZA forsvarer ved å si at de bevarer utrydningstruede dyrearter, så vil jeg påpeke at de ikke bevarer dyrets naturlige adferd. Dyreparker setter en barriere mellom villlevende dyrs atferd og adferden til dyrehagedyr. Rådet for dyreetikk mener at dette er noe som kan være forskjellig fra art til art, om de har tilstrekkelig rom i en dyrepark eller muligheten til å uttrykke seg naturlig. I en dyrepark finner man store pattedyr, som tigreren, løver, sjiraffer og flere, dette er arter som kan vandre flere mil i den ville natur. En slik mulighet blir de fratatt i en dyrepark. De blir stoppet av høye innhegninger som ikke eksisterer for dyr som befinner seg i den ville natur. Rådet for dyreetikk tar utgangspunktet i ulveflokkene, for å vise drastiske forskjeller. Ulver har et bur som er omtrent 15-30 mål, mens størrelsen på et ulveterritorium i den ville natur kan være 50-1000 kvadratkilometer. Dette viser klare begrensninger for bevegelse innenfor dyreparken og gitt område store kattedyr blir tildelt i dyreparken kan det forårsake at store kattedyr ikke løper i en dyrepark (Rådet for dyreetikk, u.å.).

Man kan se at bevaringsargumentet til dyreparken har blitt svekket. Men hva med at dyreparken kan bevare følelsene som mennesket kan få for dyrene, slik at vi kan fremdeles bli emosjonelt berørt av naturen selv om artene forsvinner fra deres naturlige område?

Ut ifra teorien til Carroll kan man bli begeistret av storheten til for eksempel en sjiraff. En slik begeistringsfølelse av en sjiraff (eller andre eksotiske dyrearter) kan ikke nordmenn oppleve i den ville natur ettersom sjiraffen er en art som tilhører visse steder i Afrika. Denne modellen handler om et emosjonelt forhold mellom mennesket og natur, og hvis vi bruker en slik modell kan vi si at ved å åpne oss selv til sjiraffen kan vi verdsette naturen estetisk. Samtidig mener Carroll at vi leter etter slike estetiske opplevelser hvor man blir berørt av naturen. Men kan vi egentlig bli emosjonelt berørt av naturen i en dyrepark? I kapittel en introduserte jeg Glenn Parsons som presenterte noen grunner til hvorfor dyr blir glemt i estetikken, hvor han blant annet introduserte *the non-aesthetic explanation*. Denne forklaringen går ut på ideen om at nytelsen vi tar i å verdsette dyr ikke er en estetisk nytelse. Hva om den følelsen av begeistring som er rettet mot sjiraffen i en dyrepark egentlig ikke er en følelse av begeistring, men heller en interesse? For å gjenfortelle foretrekker estetisk nytelse en nytelse hos objektet som er for objektets skyld. Eksempelet som Parsons gir er av en bonde som kan få nytelse av å se den rike

åkeren hans, men nytelsen er muligens ikke en nytelse i hvordan åkeren ser ut, men nytelse i at åkeren kan gi bonden en større økonomi. Hva om begeistring man får av en sjiraff i dyreparken egentlig ikke er en begeistring, men bare en interesse av å se et stort dyr? Det vil si at man ikke blir emosjonelt berørt av et dyr i dyreparken ettersom det egentlig bare er en interesse av å se et stort dyr. Jeg påstår ikke at Carrolls teori er en teori om verdsettelse av en interesse, men når en bruker en slik modell i form av dyrehager så kan det bli en interesse, og ikke en emosjonell berøring. Parsons skriver at dyr, og representasjoner av de har ofte hatt en verdi innenfor empirisk kunnskap om den naturlige verden. Som for eksempel ved tidlig forskning om illustrasjoner av fugler vises å være verdsatt i relasjonen til kunnskap. Dermed er det mulig å anta at i slike saker, nytelsen som tilskueren tar i en fugl er egentlig nytelse i å tilegne en ønsket kunnskap og ikke en estetisk nytelse (Parsons, 2007, s. 154). Nytelsen som mange tar i dyr i dyrehagen behøver ikke å være en estetisk nytelse, eller en estetisk følelse, men heller en interesse eller ønske om noe annet. Hvis jeg hadde gått i skogen og plutselig møtt en viltlevende elg, da kunne jeg blitt begeistret over storheten til elgen, men hvorfor kunne jeg ikke blitt begeistret over storheten til elgen i en dyrepark? Marta Tafalla mener at dyreparker presenterer dyr på en slik måte at vi bare møter kroppen til dyret som befinner seg i et bur, og vi får ikke oppleve forholdene hvordan kroppen kan blomstre, miljøet hvor dyret opprinnelig kommer fra og vi får ikke opplevde dyrets utvikling (Tafalla, 2017, s. 7). Det vil si at vi kan oppleve dyrets blomstring, miljø og utvikling dyret har i naturen, men ikke i en dyrepark. Tafalla mener at når man fjerner et dyr fra dens naturlige habitat har man ikke lengre et helt dyr, men bare deler av dyret (Tafalla, 2017, s. 5). Det vil si at man ikke kan møte naturen, i form av dyr, i en dyrepark, dermed kan man ikke ha en emosjonell begeistring mot dyret. Dyret forblir ikke et dyr i en dyrepark ettersom dyrehager forneker dyr fra å gjøre det som er naturlig for dem. Tafalla skriver at dyrehager nekter dyr muligheten til å søke etter mat. Mennesket bestemmer når og hvor ofte dyrene skal spise og hvilke type mat. Samtidig som deres instinkt om å søke (og jakte) etter mat blir byttet ut med en passiv venting (Tafalla, 2017, s. 5). Ved å se på eksempelet ved geparden Kito og kengurufamilien, så kan en spekulere om at dyreparken bevarer de dyrene som man kan gi dyreparken en bredere estetisk verdi. Men naturen behandler alle dyr likt. I naturen beskytter vi ikke de som er skjønne og eliminerer de som er stygge. Tafalla sier at estetisk verdsettelse av dyr forteller oss at skjønnhet og stygghet er to av flere estetiske kvaliteter vi kan verdsette i de forskjellige artene, men vi kan også verdsette de forskjellige adferdene som dyrene uttrykker. Som vi kan bedømme som elegant, harmonisk, gledelig, grasiøs, voldsom, leken, majestetisk, imponerende, nydelig, skjør, mør, fargerik,

monstrøs, komisk, mystisk, gåtefull, interessant, melankolsk, ekkelt, skremmende, sublim og videre. Noen av disse kvalitetene vekker forskjellig nytelse i oss, mens andre kan vekke missnytelse i oss. Det pluralistiske av estetiske kvaliteter mener Tafalla er en passende måte å nyte biodiversiteten, som er kjernen til naturen (Tafalla, 2017, s. 9). Jeg sier ikke at kenguruene var stygge sammenlignet med gepardene, men at gepardene kunne tiltrukket mer besøkende ettersom geparder kan for mange være mer spennende dyr enn kenguruer. Jeg tror, ved hjelp av Carrolls teori, kan vi peke ut tilfeller som ikke gir mennesket en emosjonell berøring av naturen. En måte vi kan gjøre det er å se på hva og hva som ikke er natur. Dyreparker er ikke natur, og dermed kan vi ikke få en emosjonell begeistring av dyr i dyreparker. Et viltlevende dyr er en del av naturen, og dermed kan vi få en emosjonell berøring hvis vi møter dyret i den ville natur.

Bur eller fengsel?

Dyreparken kan argumentere for at dyrene blir tilskrevet en større estetisk verdi ettersom man får se dyrene i en etterligning deres naturlige habitat ved hjelp av de naturressursene som EAZA tilbyr dem, men rådet for dyreetikk mener at regelverket er lite spesifikt når det gjelder krav til uteområder. Rådet for dyreetikk sier at den generiske naturen som befinner seg i en dyrepark er gjennomgående for ethvert dyreslag, til tross for forskjellene mellom de ulike artene som man finner i norske dyreparker (Rådet for dyreetikk, u.å.). Samtidig mener Rådet for dyreetikk at det ikke alltid er mulig å kombinere publikums tilfredsstillelse med å se et dyr sammen med dyrets behov for skjulesteder. Det har blitt mer aktuelt for skjulesteder i den nyere tid, som vil si at skjulesteder ikke var en prioritet før. Fra dyreparkens ståsted er dyrets synlighet en nødvendighet ettersom det er dyrene besøkende ønsker å se. Rådet for dyreetikk skriver også at det å leve i en innhegning innebærer også at det ikke finnes fluktveier i tradisjonell forstand, slik det ville vært i den ville natur (Rådet for dyreetikk, u.å.).

I en dyrepark kan man oppleve mange nyanser av farger som kan gi en estetisk opplevelse, som Rolston påpekte, men det finner man også i den ville natur. Høstfargene som man opplever i en dyrepark kan man også oppleve ute i villmarken. I villmarken vil jeg påstå at man kan oppleve flere nyanser med farger, som for eksempel fargen til bær, de ville fuglene som flyr over himmelen, det naturlige som gror ved en myr og videre.

Malcolm Budd sier som sagt at vi kan estetisk verdsette områder som er laget av mennesket, og hvis vi møter på en naturlig gjenstand som er omringet av unaturlige gjenstander så kan man sette søkelys mot det som er naturlig. I den sammenheng nevner han dyreparker. I en dyrepark

blir dyret det som er naturlig som mennesket vil sette søkelys mot. Det kan hevdes at han forfremmer dyrenes ytre skjønnhet ettersom han skriver at besøkende kan ignorere omgivelsene og fremdeles verdsette dyret. Når Budd sier selve omgivelsene tenker jeg på innhegningene, de naturressursene, besøkende og habitatet som dyrehagen har plassert dyr innenfor. Ignorerer man alt rundt dyret, da kan man ifølge Budd, estetisk verdsette dyret. Han begynner setningen med å si at i en dyrepark kan man ikke verdsette et dyr innenfor dyrets naturlige miljø. Det ser ut til at han er enig i at habitatene som dyreparker legger opp ikke tilfredsstillende den estetiske verdsettelsen ettersom det ikke er dyrets naturlige miljø og dermed kan man ikke verdsette et dyr i de falske habitatene som er lagt frem for at besøkende skal tro at dyrene føler seg som det er deres ekte habitater. I en dyrepark kan man være godtroende å tenke at de fleste som velger å besøke tar på seg en annerledes holdning enn hva de ville hatt rundt andre dyr, som kjæledyr. Budd hevder hvis man verdsetter naturen som et kunstverk da er det ikke den rette holdningen mot naturen, men hvilken holdning tar mennesket på seg når de besøker en dyrepark? Besøkende kan ikke ta på seg en holdning som er rettet mot naturen, ettersom i en dyrepark blir naturen portrettert som falsk. Besøkende kan ikke ta på seg en holdning som er passende for dyrene, ettersom da burde de ikke besøkt en dyrepark i det hele tatt. Jeg vil hevde at de som besøker en dyrepark tar på en holdning som er passende for et museum. Grunnen til det er fordi man tar på seg en holdning som er passende for objekter. Dyr blir ikke fremstilt som naturlige dyr i en dyrepark ettersom alt er konstruert av mennesket. Man besøker ikke en dyrepark på grunn av maten, eller på grunn av aktivitetene en dyrepark kan bidra med, men mennesket besøker en dyrepark for å se dyr. I en dyrepark blir man ikke presentert med hvordan dyrene har det og det står ikke et skjema over hvordan hvert enkelt dyr føler per dag, mennesket antar at dyrene har det bra ettersom de får alt servert av mennesket og man blir bedradd av etterligningen til dyrenes naturlige habitat. Det samme kan en si om den ville natur. Mennesket vet ikke hvordan villlevende dyr har det i naturen, men vi kan få informasjon ut ifra hvilke adferd dyret fremviser. Jeg vil anta at løvene føler en tilfredsstillelse etter en god jakt, eller at elefanten har bekymringer for avkommet sitt, men også at hjorten er redd når mennesket er i nærheten.

Rolston mener at dyreparker gjør lite for å bevare dyr estetisk, det er fordi i en dyrepark har vi fanget bevegelsen til dyret. Rolston mener at vi kan få en estetisk opplevelse i dyrenes bevegelse ved å bli overrasket. Når jeg går tur sammen med min mor, så er det ikke ofte vi går med forventinger om at vi sannsynligvis møter et dyr, ettersom man ikke burde hatt forventninger ut ifra hva Rolston teori. Selv om vi ofte har et håp. Det er fordi dyr beveger seg,

de er ikke plassert på et kart slik som dyreparkdyr. Hvis min mor får øyet på en rev, så blir det revens overraskelse til oss. Ut fra Rolstons teori burde vi ikke ha forventinger om et slikt møte, ettersom de kan være sannsynlige eller usannsynlige, dermed kan man også si at vi ikke søker etter slike møter med naturen, fordi naturen bestemmer selv om de vil inn i et møte med oss. Når vi drar i en dyrepark er ikke overraskelsen der. Vi kan ikke bli overrasket over at man ser et dyr. Dermed, selv om vi ignorerer omgivelsene, mener Rolston at vi ikke kan ha en estetisk opplevelse av et dyr i dyreparker siden dyreparker har fanget bevegelsen til dyret. Det vil si at dyreparker har fanget menneskets mulighet til å bli overrasket over sannsynligheter eller usannsynligheter ved å møte et viltlevende dyr.

Mye av den ville natur har blitt påvirket av mennesket og det er ikke sannsynlig at det finnes mye av den rene naturen igjen. Men selv om mye av naturen har blitt påvirket av mennesket så betyr det ikke at dyr ikke kan overraske oss med deres bevegelse. Det som er menneskeligjort er ofte dokumentert, som for eksempel et kart over hvor vindmøller er plassert, eller hvor en mark har blitt gjort om til hytteområder, men i følge Rolston er ikke dyr plassert på et kart. Selv om de ikke er plassert på et kart trenger de et skikkelig habitat, og habitatet er nødvendig og ikke tilstrekkelig for møtet (Rolston, 1987, s. 189). Det ser ut til at Rolston også er enig i at meste parten av naturen er berørt, men vi trenger ikke å forverre det enn det allerede er. Hvis vi ikke ser viltlevende dyr, så er det fordi de ikke trenger å bli sitt, men spenningen ligger i at man vet at de er i nærheten og gjømmes seg. Rolston mener at fordi dyrets bevegelse i en dyrepark har blitt fanget, så er det ikke en estetisk opplevelse. På samme linje at domestiserte husdyr kan ikke ha en lik estetisk verdi som en prærieulv, fordi bevegelsen har blitt temmet. Samtidig mener han at åker gir en annerledes, men også fattigere nytelse enn villmarken. Ut ifra det hevder Rolston at bonden burde la gjerdrekkene bli overgrodd og det burde være små områder med trær som kan bli brukt for instrumentell verdi (Rolston, 1987, s. 189), slik at man kan forme andre områder hvor viltlevende dyr kan skape spenning. Habitatene som dyr befinner seg er rike med spenning, dermed kan det se ut til at Rolston også ser seg enig i at mye av naturen er påvirket av mennesket, men slik trenger det ikke å være. Vi kan gi områder tilbake til naturen som kan øke spenningen som vi mennesket kan få ved å gå gjennom en åker og se en hare springe forbi.

Er det en slik nærhet man burde ha til naturen?

Man kan tro man får en nærhet til naturen, eller at man blir emosjonelt berørt av naturen i en dyrepark, og jeg nekter ikke på at man får en nærhet, men jeg mener vi får en kroppslig nærhet til dyret, som er galt. Vi kan oppleve dyr annerledes enn hvordan man opplever de i dokumentarer eller filmer, men er dette en opplevelse av naturen? Får vi virkelig en nærhet til dyrene på lik måte vi kunne fått i den ville natur? Tidligere i teksten skrev jeg at Rolston mener at man kan finne noe fremmed, men også noe familiært med dyrene. Når vi er i naturen ser vi noen, og noen ser oss (Rolston 1987, s. 190). I en dyrepark kan det hende jeg ser sjimpansen, men det er ikke før jeg ser innhegningen, og det er ikke sannsynlig en sjimpanse ser meg ettersom det kan være mye bevegelse og støy som stjeler sjimpansens oppmerksomhet. Det fremmede er noe man aldri kan klare å forstå. Det fremmede med dyr er ikke negativ eller noe man behøver kunnskap om, ettersom det gir spenning til dyret. Rolston mener at vi deler en form for kjennskap med dyrene, men ettersom besøkende er i en dyrepark for å oppleve dyrene, er det ikke sikkert mennesket får et møte sant med dyrene. I den ville natur kan vi se en rev speide etter en kanin, vi kan oppleve fuglen som rømmer fra en hauk, vi kan se løvetamariner søke etter mat, en slik kjennskap får man ikke i en dyrepark ettersom alt er kontrollert av mennesket. En slik kjennskap vil da bli gitt til oss av dokumentarer. I kapittel to skrev jeg om at nærheten til viltlevende dyr muligens er ikkeeksisterende. Det er fordi de har et fritt område hvor de kan løpe vekk, men det betyr ikke at vi må være uten estetisk verdsettelse av dyrene. I følge Rolston kan vi fremdeles få en estetisk verdsettelse av ville dyr i form av tanken om at de kan befinne seg i området. Spenningen eksisterer selv om vi ikke er der for å oppleve det. Selv i en dyrepark hvor det eksisterer over titusen dyrearter finner man ikke spenning, og siden et dyr i en dyrepark ikke har muligheten til å overraske mennesket så kan man ikke estetisk verdsette dyret.

I kapittel to skrev jeg om nærheten man kan få i en dyrepark hvor ble det også nevnt at EAZA mener de setter søkelyset mot dyrets velferd. Det inneholder dyrets møte med sine funksjonelle behov og dyrets behov for å utrykke adferd. Ifølge Glenn Parsons må vi sette søkelyset mot dyrets funksjon for å se om dyret er skjønt. I den sammenheng vil jeg gjerne stille et spørsmål. I en dyrepark kan målet til besøkende være å oppleve dyret, men er dyret som besøkende opplever skjønt ut ifra Parsons teori? Eller, vi kan se på spørsmålet på en annen måte, kan en dyrepark tilfredsstille gepardens evne til å utnytte dens naturlige funksjon?

Det har forekommet tilstrekkelig med forskning på hvor fort en gepard kan løpe og det henger sammen med hvilke terreng geparden befinner seg, men Milton Hildebrand legger den på omtrent 112 kilometer i timen (Hildebrand, 1959, s. 482). Selv om gepardene kan oppnå en

høy fart, er det ikke alltid den kan opprettholde farten, det er begrenset hvor lenge de klarer å beholde en slik fart (Hildebrand, 1959, s. 493).

Kan en gepard løpe hundre kilometer i en time, i en dyrepark? Eller kan man stille det slik: kan en gepard utnytte sin funksjon til det fulleste i en dyrepark slik den kan i den vilde natur? Det er mulig den kan komme seg opp til 100 km/h i timen, men den har ikke et tilstrekkelig med areal for å kunne opprettholde farten så lenge den klarer, og det er ikke mulighet til å sammenligne med hvor omfattende areal geparden hadde tilegnet seg i naturen. Det vil si at geparden får et begrenset område hvor den ikke kan utnytte sin naturlige funksjon. Når geparden skal jakte begynner den først med å gjemme seg for å så lure seg bort til byttet. Det er ikke alltid den trenger å forfølge byttet, la oss si hvis et bytte beveger seg inn på hvilestedet til geparden da er det ingen grunn til sniking (Eaton, 1970, s. 58). I den sammenheng bruker geparden farten til å jakte på bytter som er antiloper, kongoni, vannbukker og impala (Eaton, 1970, s. 58), dette er dyr som på lik linje med geparden kan oppnå en høy fart og har en gjengang i gepardens diett. Slike dyr, som det er naturlig for en gepard å jakte, får ikke geparden tilgang til i en dyrepark, hvert fall ikke levende. Funksjonen har en mening, meningen til farten er å jakte på mat (og eventuelt unnsnippe fare fra andre rovdyr), og i en dyrepark har ikke geparden mulighet til å jakte på et bytte.

Dyreparken har ansatte som mater dyrene, og geparden har ikke anledning til å bruke fart til det den er ment til, dermed stopper dyreparker geparden fra å uttrykke dens naturlige funksjon. Geparden kan fremdeles uttrykke sin fart ved å springe i område dyreparken har lagt av, men de får ikke brukt funksjonen for det den var ment for, samtidig får den ikke oppnå den fulle farten ettersom den ikke har tilstrekkelig med plass. I en dyrepark blir ikke rovdyr, som geparden, føret med levende skapninger, men blir servert et kjøttstykke. For at en dyrepark skal vise gepardens fart må kjøttstykke være i bevegelse, enten med en ståltråd som drar den eller andre hjelpemidler. Hvis en slik handling forekommer og geparden oppnår toppfart på 100 km/h så er det ikke sannsynlig at en betydning ligger bak farten til geparden ettersom farten er egentlig for jakt mot levende dyr. Hvis en gepard skal jakte på et kjøttstykke som blir dratt med en ståltråd så vil det mangle en motstandskraft. Det mangler en mening, men også noe naturlig ettersom gepardens kraft blir bare brukt og det mangler innputt. Det mangler en motstandskraft som geparden kan rettfærdig stå motstridende med. Det kan være sannsynlig at en dyrepark ikke vil at geparden skal utnytte sin funksjon fordi det er betydningsfullt for geparden, men at attraksjonen utnytter funksjonen for å fremstille den for besøkende. Ut ifra det som står ovenfor

kan man si at geparden ikke har mulighet til å utnytte sin funksjon, dermed frarøver dyreparken geparden muligheten til å utvise sin funksjonelle skjønnhet.

Man trenger ikke bare å undersøke store kattedyr, men vi kan også se på et mindre dyr som også har fått sin plass i en dyrepark, men som har særegne funksjoner som er egnet for den. Et slikt dyr er dovendyret. Dovendyret er direkte motsatt av geparden og det er ikke fordi dovendyret er en planteeter, men også fordi løping er utelukket for dem, og det å kravle på bakken er noe de utfører, men sjeldent. Dovendyret er et dyr som har mange egenskaper som skiller dem fra andre arter, men den har to spesielle kjennetegn. De har lange klør som ikke bare beskytte den mot rovdyr, men er et viktig punkt for dovendyret ettersom det er kloen som støtter deres hengende livsstil (Mendel, 1981, s. 419) (sammen med et tilpasset organsystem og skjelett). Pelsen til dovendyret har også en spesiell funksjon, den blir brukt som en kamuflasje for rovdyr (som jaguar og ørn), men den blir også anvendt som et økosystem for andre skapninger, mygg, biller og møll, ettersom fargen dovendyret beholder, som grønn og brun, er alge samtidig som den blir benyttet for å holde varmen (Gilmore & Costa, 2001, s. 10–11). Disse funksjonene er funksjoner som kan beskytte dovendyret fra rovdyr, noe som ikke blir et problem hvis de er i en dyrehage. Men får de applisert funksjonene i en dyrehage ettersom det ikke er fare for rovdyr? Det er ikke nødvendig for dovendyrene å oppholde seg i trær. Hvis de hadde oppholdt seg på bakken så befinner det en større fare for rovdyr, ettersom de er trege, men de tar turen ned på bakken når de skal avføre eller pare seg. Hva vil forekomme i en dyrehage hvis dovendyrene innser at de ikke er i fare for rovdyr? Vil de eksistere på bakken hvor det kan være et særegent antall fôr? Eller vil kamuflasjen forandres ettersom de ikke trenger en slik beskyttelse lengre? Jeg snakker ikke om at noe slikt vil oppstå de neste 30-50 årene, men evolusjon inntreffer og dyr forandrer seg ut ifra hvilke klima og situasjon de befinner seg i. Slikt som Irus Braverman påpeker, at dyr i dyrehager er/blir genetisk forskjellig fra deres villlevende slektninger. Jeg skal ikke utdype en slik tankegang, men en kan stille spørsmål om avl i en dyrepark kan svekke dyrets naturlige og sanne funksjoner.

Det kan hende en dyrepark setter opp en forestilling hvor de presenterer gepardens funksjon og dermed blir geparden plassert innenfor den svake funksjonelle skjønnheten, men i den ville natur har geparden mulighet til å utnytte funksjonens fulleste grad, mens i en dyrepark er det menneske som bestemmer hvor og når geparden skal utnytte den. Ut ifra Parsons teori fremmer dyreparken en svak funksjonell skjønnhet, noe som ikke er en riktig skjønnhet. Det som oppstår er at geparden oppfattes som den har estetisk verdi, men det er ikke korrekt. Friheten om å bruke funksjonen når geparden vil blir revet vekk. Ved dette og ved hjelp av teorien til Parsons

kan man ikke si at geparden er skjønn i en dyrepark ettersom den ikke kan utnytte funksjonen eller dens naturlige egenskap på fritt vilkår hvor geparden ville utført i ville natur.

Funksjonen til dyret blir ikke utnyttet i en dyrepark, og jeg vil hevde at det er ikke funksjonene til dyret som er hovedfokuset til dyreparkene, men å bare utstille de forskjellige dyrene, slik at mennesket får oppleve dyrets eksterne utseende. Med denne kroppslige nærheten kan gi besøkende og dyreparkene en feil motivasjon. Det virker som om dyreparkene glemmer deres formål om å bevare når dyrenes økonomiske verdi synker, her henviser jeg til historien om sjimpansen Ola.

Sjimpansen Ola

I en dyrepark betaler man for å se dyr, og da kan det oppstå en antagelse eller et krav om at vi har en rett til å se dyrene ettersom vi har betalt for å se dem. Ved å kreve en rett til å se dyrene mener jeg skygger dyrenes estetiske verdi, som for eksempel å innhente et dyrets funksjon, og heller fremmer dyrets potensielle økonomiske verdien. Et eksempel på dette er Ola.

Hvis man har besøkt Kristiansand dyrepark kan det hende man har kjennskap til Julius, men ikke alle er klar over at Julius hadde en halvbror med navnet Ola. Han ble født i Kristiansand dyrepark og han, sammen med andre sjimpanser, ble sent til Ölands djurpark. Ola, likt som Julius ble tildelt en menneskelig familie ettersom moren døde under fødsel. Likt som Julius ble Ola også brukt som en media-maskot i sine tidligere år. Louise Tillberg sammen med familien føret og tok vare på Ola, og imens Ola var bosatt hos dem lånte Ölands djurpark han til et teater, selv om det var forbudt. Når teaterforestillingen ble slutt flyttet Ola tilbake til apeinnhegningen og Tillberg undret over hvorfor flertall av sjimpansene forsvant når de fylte ti år. En dag var Ola også vekke. Ola ble solgt og sendt til Safari Zoo i Thailand i 1995, selv om Tillberg ønsker å forsikre Ola en annerledes skjebne ved å sende han til *Chimpfunshi Wildlife Orphanage*. Tillbergs tillit til Ölands djurpark var svekket og dermed ville hun se for seg selv om Ola egentlig hadde det bra i Thailand. Dette var vanskeligere enn det hun hadde trodd, men en svensk besøkende klarte å ta et bilde. Han levde i et oppbevaringsområde og i et bur på 3,75 x 3,75 meter sammen med tre andre sjimpanser fra Ölands djurpark. Ola hadde ingen pengeverdi, hverken for Kristiansand dyrepark eller Ölands djurpark. Det var ikke før i 1998 Tillberg fikk møte Ola igjen. Det var ikke dagslys i rommet, buret ble rengjort ved hjelp av spyling gjennom gitteret, de lå på betonggulv og buret var helt nakent (Martinsen, 2007).

Det er litt uklart hvordan det går med Ola, om han fremdeles er i live eller om han ble solgt videre. Grunnen til at jeg nevner Ola og hans historie er fordi han fungerer som et eksempel for

hvordan dyr bærer en økonomisk verdi, og når den økonomiske verdien synker eller forsvinner virker det til at dyrene ikke har en verdi i det hele tatt. Selv om Ola fikk en nærhet til mennesket og han var en ambassadør for arten ble han fremdeles sendt vekk av Ölands djurpark. Det er som om vi glemmer at dyr også har følelser, ønsker og drømmer. Alt vi ser er en økonomisk verdi. Jeg vil tro at når vi befinner oss i en dyrepark, fordi vi mener vi har retten til å se dyr ettersom vi har betalt for det, så gir det oss feil motivasjon samtidig som vi blir fremmed fra de og de blir fremmed fra oss. Vi glømmer at det finnes noe bak all pelsen.

Dyreparkenes skjulte formål?

Den økonomiske motivasjonen eller kravet til å se de forskjellige dyreartene kan også sette en stopper for noe annet, og det er å la naturen fortelle dens historie. Yuriko Saito mener at ved å lytte til naturen som naturen involverer det at mennesker må anerkjenne dens realitet som er borte fra oss. Det betyr at vi må anerkjenne at naturlige objekter har sin unike historie og funksjon som er uavhengig fra den historiske, kulturelle og litterære betydningen som er gitt av mennesket. Å verdsette naturen på dens egen måte må være basert på at vi hører på naturen som forteller dens historie gjennom forskjellige trekk (Saito, 2008a, s. 155). Saito mener at det finnes forsøk på hvordan man kan forstå naturen for hva det er, og det tror hun er naturvitenskap og folklore. Hun mener at vitenskap vil ikke lede til en estetisk verdsettelse, men heller at vår estetisk verdsettelse av naturen må være informert og justert av relevant vitenskapelig fakta (Saito, 2008a, s. 156–157). Marta Tafalla mener at å verdsette naturen på dens egen premisser er mer som en ide som kan orientere oss enn et mål som vi håper å oppnå. Å være helt objektiv mener Tafalla er umulig og det er fordi mennesker verdsetter naturen fra våre egne perspektiver. Tafalla er enig i at vi burde verdsette naturen på dens egne premisser ettersom det innebærer en form for respekt og det kan gi en kritisk refleksjon om vår egen verdsettelse av naturen. Subjektet må høre på objektet, og ikke gjøre objektet til en del av vår fantasi eller metafor (Tafalla, 2017, s. 2). Jeg er enig med Tafalla om at det kan være umulig å være helt objektive. Vi lar ikke dyrene fortelle deres historie i en dyrepark, det er vi som forteller vår antagelse om deres historie. Vi fratrar dyrene mulighet til å fortelle deres historie og vi fratrar oss muligheten for å lytte på naturen som naturen. Det gjør slik at vi skaper et større skille mellom mennesket og dyr. Dyreparker føler de kan fortelle dyrenes historie, hvorfor? Fordi dyreparker bevarer dem? Som jeg har vist til tidligere og som Rådet for dyreetikk har påpekt bevarer dyrehager ikke dyr, og hvis de bevarer dyr er det bare et lite antall dyrearter. Hvis dyrehager ikke kan

bruke bevaring som et argument, hva skulle de ha svart til hvorfor man føler retten til å fortelle dyrets historie?

Dette spørsmålet kan muligens Yi-Fu Tuan kan svare på. Tuan, likt som Rolston, undersøker det fremmede i naturen. Tuan mener at kultur er noe som hever oss over andre dyr i verden, men vi foretrekker kulturen fordi naturen er fremmed (Tuan, 1986, s. 11). Tuan mener at kulturen har som mål å utvide det familiære området, men på naturen og det fremmedes bekostning. Det er fordi mennesker i moderne tid har utviklet en type selvsikkerhet ved våre mentale og fysiske krefter slik at vi mister ideen om det fremmede, det som ligger utenfor menneskelig forståelse og kontroll (Tuan, 1986, s. 16). Tuan nevner at for Immanuel Kant er fjell og sjø sublimt, men Tuan mener at gjennom tiden har slike ting, som en gang kunne vært sublimt for noen, blitt menneskeliggjort, noe som har blitt temmet av abstrakte tanker og et portrett av fantasi. I denne sammenhengen nevner Tuan at for Platon er stjernehimmelen noe sublimt, og den motstår det menneskeliggjørende. Den storheten legger oss på plass og selv om vi kan måle den så blir den ikke redusert. Sammenlignet med himmelen, tingene på jorden som fjell og sjø, har mistet kraften til å pålegge oss en respektfull avstand fra den. Det som relateres til jorden (det som befinner seg på jorden) har blitt gjort familiært (Tuan, 1986, s. 17).

Det kan være dyreparker føler en rett til å fortelle dyrenes historie fordi de mener mennesker hever seg over dyrene. Samtidig som de vil gjøre ville dyr en del av den menneskelige kulturen fordi det som ligger ukjent for oss og det som er fremmed for oss kan virke skremmende. Vi kan ikke svare hvordan dyr tenker, hvordan de opplever forskjellige hendelser, og som Rolston mener kan vi bare anta hvordan det er å være et dyr. Jeg tror vi mennesker ønsker en type kontroll ovenfor det vi ikke kan kontrollere, som for eksempel ville dyr. Vi kan kontrollere, bemerke oss utfallet og beskytte oss fra det meste. Når vi får beskjed fra forskjellige stasjoner om at det skal regne, da kan jeg ta på meg en regnjakke. Hvis det skal være sol kan jeg ta på solkrem. Hvis jeg går i naturen så kan jeg lære meg tegn til at et tre skal til å falle eller hvis det er myr i området jeg går i så kan jeg ta på meg støvler, men jeg vet aldri om en hoggorm skal til å bite meg i foten. Hvis jeg plutselig hadde møtt en bjørn så hadde jeg ikke hatt et verktøy som skulle forsvart meg som jeg hadde hatt hvis det hadde regnet. Vi kan spore de ville dyrene og følge med på om de vandrer over grenser, men vi kan aldri kontrollere dyrenes utfall. Og fordi vi ikke kan kontrollere utfallet vi står ovenfor når man møter et vilt dyr, selv om det bare er en kanin eller en ulv, tror jeg dette skremmer oss. Jeg tror vi er redde over ting vi ikke kan kontrollere. Jeg tror også at dette er en av grunnene til hvorfor vi plasserer dyr i fangenskap. Vi prøver å overbevise oss selv at vi kan kontrollere ville dyr, at vi faktisk hever oss over dyr, men

egentlig kan vi ikke kontrollere ville dyr. Vi har et ønske og føler på en rett til å gjøre subjekter som vi ikke kan kontrollere, til en del av vårt fellesskap fordi dyr er noe som er fremmed for oss, men samtidig noe familiært. I en dyrepark kan mennesket kontrollere hva dyrene skal spise, hvordan burene skal se ut, om de skal avles og hvilke aktiviteter de skal utføre og videre. En dyrepark er naturen som er menneskeliggjort, og Saito mener at natur som har blitt menneskeliggjort er ikke naturen *selv*, men den er *vår* og vi er fremmedgjort fra å oppleve naturen som en *kilde for seg selv* (Saito, 2008a, s. 159). Tafalla mener at det finnes visse estetiske kvaliteter som er umulig å verdsette i en dyrepark. Store dyr, som krokodillen eller store kattedyr er farlige skapninger, og den verdsettelsen med dem har med å gjøre med det sublime enn skjønnhet. Når vi møter på slike dyr i den ville naturen vekker de vår beundring men også frykt. Vi vet at de ville ulvene eller de ville bjørnene kan drepe oss, og den frykten vi føler tilhører den estetiske opplevelsen (Tafalla, 2017, s. 5). Jeg er enig med Tafalla om at man ikke kan føle en slik frykt i en dyrepark. Det er fordi dyrene er ikke ville og dermed blir det ikke en følelse av sublim, men jeg vil også si, likt som Edmund Burke at det er mange dyr, som ikke er store, som har muligheten til å vekke ideen om sublim ettersom de er sitt på som skremmende (Burke, 2015, s. 47). Dette kan for eksempel være giftige reptiler, edderkoppdyr og videre. Jeg tror mennesket ønsker å kontrollere denne frykten, ved å for eksempel ha en dyrepark. Men det jeg tror dyreparken glemmer er at frykten følger ikke med de ville dyrene til fangenskap.

Når mennesket har en ønske om å kontrollere det sublime, som for eksempel dyr i dyreparken, vil jeg si man glemmer det som er viktig for dyret. Jeg tror mennesket glemmer at dyr har visse funksjoner som er naturlig for dem å utrykke. Hva om et dyr i en dyrepark har trangen til å utføre dens funksjon, men ikke har mulighet til det. Det er ikke bare dyrehager som setter en stopper for dyrenes utnyttelse av funksjon, men andre attraksjoner, som også har en økonomisk motivasjon, setter også en stopper, som sirkus. Men er dyrehager egentlig bedre enn sirkus?

Er dyreparker et bedre alternativ enn sirkus?

Jeg merker likhetstrekk mellom attraksjonene som gjør at de ikke blir forskjellige slik som mange skulle trodd. Dyr i dyreparker blir, likt som et sirkus, fraktet med transport (enten båt, bil eller fly) til ukjente land hvor de skal enten sitte et antall år eller bare en liten stund. Rovdyr som tiger, løver, bjørn og ulv har ikke muligheten til å jakte naturlig og plantespisende dyr har

heller ikke muligheten til å naturlig søke etter mat fordi maten blir gitt av mennesket. Samtidig som dyrene ikke kan bestemme hva det skal spise, men må spise det som blir gitt dem. Dyrene som blir tvunget til å opptre eller å konstant være i publikums øyne, noe som tar fra dem muligheten til privatliv og heller bygger opp stress. Hvis det skulle oppstått noe, både i et sirkus eller i en dyrepark, så har ikke dyrene en rømningsvei. Dyrene er plassert i bur som gjør at atferden blir begrenset samtidig som dyrenes mulighet til å utrykke seg naturlig.

Å bli matet av mennesket og høre på menneskets kommandoer kalles ofte berikning, men resultatet er at dyrene må tilpasses regler som mennesker påtvinger de, regler som er unaturlige. Selv om vi kanskje tror dyreparker og sirkus opererer annerledes, er det mye likheter. Det jeg kan se for meg gjør dem forskjellig er at dyreparkdyr får større rom i burene og en snever mulighet for å bli reintrodusert, men Tafalla mener at attraksjonene er ganske like. Dyreparker modifierer adferden til dyrene slik at den tilpasses til det faktum at de er utstilling for et publikum (Tafalla, 2017, s. 5). I en dyrepark, likt som et sirkus, lar man ikke dyrene opptre som de burde. Som ville frie dyr. Man lar ikke naturen oppføre seg som natur. Jeg vil ikke si det er en stor forskjell mellom dyrehager og sirkus.

En dyrepark kan argumentere for at man oppnår kunnskap om dyrearter. Ved den kunnskapen vi har om dyrene på grunn av dyreparken kan de si, ut ifra Carlsons modell, at vi kan ha en estetisk opplevelse av dyrene i en dyrepark. Dyreparker gir oss kunnskap om dyr. Ut ifra modellen til Carlson kan vi stille to sentrale spørsmål angående menneskene som besøker dyreparker. Kan man oppnå en sann kunnskap om dyrene i en dyrepark? Hvorfor velger man å besøke en dyrepark hvis man har kunnskap om dyr? Jeg skal begynne med å ta for meg det førstnevnte spørsmålet.

Jeg nekter ikke for at man kan oppnå kunnskap om dyrene, men likt som nærhet så er det bare det eksterne, det kroppslige, vi får kunnskap om. Vi får se hvordan dyrene ser ut, hvilke lyder de lager, hva de spiser og hvordan de fremtrer for oss. Det vi får kunnskap om er en falsk natur som har blitt fabrikkert av mennesket. Vi får ikke kunnskap om dyrenes ekte natur. En fri løve kan angripe et mennesket. En vill sjiraff kan vandre tusenvis av mil. I en dyrepark blir grensene satt og dyrene blir gitt et begrenset område hvor en løve ikke kan angripe et mennesket eller en sjiraff kan vandre tusenvis av mil sørover. Løven kan heller ikke angripe et annet levende dyr som ikke er en annen løve. Vi blir ikke tildelt kunnskap om hvordan dyrene oppfører seg i den ville natur, som vil si at vi ikke blir gitt informasjon om hvordan dyrene faktisk er og hvordan de faktisk oppfører seg som dyr. Det være noe arter, som for eksempel sjimpansene, hvor de kan komme i dominans kamper, og en slik handling blir avbrutt i en

dyrepark ettersom det ikke er et velkomment syn. En løve vil ikke bli forsynt med et levende dyr som den kan jakte, slik at vi kan se hvordan løvinnene planlegger jakten og hvor han-løven er den første som spiser. Det vi ser er at dyrene blir forsynt med et stykke kjøtt som skal tilfredsstillere deres sult behov, men ingen ting som tilfredsstiller deres jakt behov. Det vi får kunnskap om er hvordan eksotiske dyr oppfører seg i kalde klima, men vi blir ikke informert om hvordan dyrene oppfører seg i deres ekte habitat hvor de kan blomstre. Det er ikke en sann kunnskap om dyrenes adferd og behov. Jeg vil ikke påstå vi får korrekt kunnskap om de forskjellige dyreartene i en dyrepark. I den vilde natur vet jeg at mitt liv ligger i naturens hender, alt kan oppstå, men en slik tankegang blir revet vekk i en dyrepark. Dermed vil jeg ikke være enig i at vi kan få en estetisk opplevelse på bakgrunn av Carlsons modell. Man opplever ikke dyrene i deres ekte habitater hvor deres adferd forandres. I naturen er det ikke en innhegning som skiller oss. Det foregår et unaturlig forhold mellom mennesket og dyr i en dyrepark, hvor dyrene er avhengig av mennesket som holder de i fangenskap. Kunnskapen som besøkende blir gitt i en dyrepark er bare kunnskap om dyrenes eksterne utseende, noe som vi også kan oppleve i den vilde natur, resten av kunnskapen vi blir tilskrevet er en kunnskap som blir konstruert av mennesket.

Elgen er et dyr som er bosatt i nordiske land, men vi kan også finne elgen i dyreparker. La oss si at jeg har en rik kunnskap om arten elg. Jeg vet hvilke blader den foretrekker å spise, når den sover, adferd, hvilke temperatur den trives i, når den parer og når den får avkom. Jeg kan med all den kunnskapen si at jeg har oppnådd grunnen til en passende estetisk verdsettelse av elgen, i henhold til Carlsons modell. Hvis jeg har en slik passende kunnskap om elgen, burde jeg ikke besitte kunnskap om at elgen burde vært et fritt levende dyr? At friheten for elgen er like viktig som friheten for mennesket? Hvis jeg hadde besøkt en dyrepark i dag, da hadde jeg gått inn med en slik kunnskap. Men når jeg først besøkte en dyrepark i voksen alder ble en slik tankegang fordrevet. Jeg ble overbevist om at dyrene har det bra i dyreparken, men egentlig burde dyrene vært frie, uten tilknytninger til mennesket. Jeg vil også si at egoisme spiller en rolle når man møter slike hendelser. Mitt ønske til å se elgen veiet mer enn elgens ønske til å være et fritt dyr. Hvis jeg hadde hatt en passende kunnskap om elgen, så kunne jeg ha dratt i en dyrepark for å oppleve elgen, men det man ser i en dyrepark er ikke en elg. Men heller et skall av en elg. Vi kan ikke få en sann kunnskap om elgen som gjør at vi får en passende verdsettelse. Vi blir ikke presentert med dyrets ekte natur, adferd eller blomstring. Dyreparker, likt som sirkus, gir ikke mennesket en ekte presentasjon av dyret, men en presentasjon som har blitt skapt av mennesket.

KAPITTEL 4

Hvorfor man ikke kan sammenligne viltlevende dyrs og dyreparkdyrs estetiske verdi

Ut ifra argumentene som er for dyreparker kan vi se en likhet med hvordan de ønsker å fremvise naturen man kan oppleve i en dyrepark. Dyreparken ønsker å presentere en nøytral forestilling om naturen som både kan være fremmed for oss, men også familiær.

Dyreparken gjør dette ved å ta besøkende med på en reise, og reisens første destinasjon er bevaring. Det er vanskelig å nekte at naturen blir påvirket av mennesket, og på grunn av den negative påvirkningen vi har på naturen blir dyrearter også påvirket. Mange dyr mister sine hjem på grunn av skogbrann, oversvømmelse, nedkapping av naturresurser, tropiske og fuktige områder blir tørrere og videre. Dermed bevarer dyreparkene dyrene slik at dyr ikke skal bli utryddet. Jeg kan se for meg hvorfor noen mener dyr i en dyrehage beholder en lik estetisk verdi som viltlevende dyr, men kan interessen for å bevare dyrearter gi dyreparken en støtte for dens fortsettende eksistens? Dale Jamieson mener blant annet nei, og sier at de fleste dyrehager avler opp dyr som ikke er utrydningstruet, og hvis vi er bekymret for at en art er i ferd med å bli utryddet bør vi støtte andre muligheter hvor dyrene blir separert fra menneskelig oppmerksomhet. Rådet for dyreetikk ser heller ikke ut til å støtte dyreparkens bevaringsargument ved å henvise seg til Irus Braverman som mener at dyrene i dyreparken blir genetisk forandret fra deres viltlevende slektninger. Rådet for dyreetikk og Jamieson tar også opp at dyreparker i en liten grad reintroduserer dyrene i en dyrepark, og at menneskelig innblanding kan være en av årsakene til hvorfor reintroduserte dyr ikke blomstrer.

Men hva vil forekomme dyrene som en finner i dyreparker som ikke er utrydningstruet? Man kan finne strutsen i Kristiansand dyrepark, sammen med surikat, elandantilope, nubisk geit, stor flamingo og elgen (det er mulig den er utrydningstruet i Norge). De er ikke klassifisert som utrydningstruet, hvorfor blir disse artene oppholdt i en dyrepark? Det kan hende dyreparken bevarer arter som ikke er utrydningstruet i fare om at skadene som blir gjort på deres habitat kan en dag kan gjøre de utrydningstruet. Elefanten er også en art som er utrydningstruet, men den kan ikke besøkende se i Kristiansand dyrepark, ettersom elefanten ikke er der. Faglig ansvarlig innenfor Kristiansand dyrepark Rolf Arne Ølberg mener elefanter er krevende ettersom de er store dyr som trenger mye oppfølging og en stor plass. Ølberg sier også at stor plass løser ingenting (Tessem, 2008). Elizabeth Anderson mener at dyreparker gir dyr rettigheter til forsyning og beskyttelse. Men å forsyne dyrene med stor plass ser ikke ut til å

være i dyreparkens tanker. Kristiansand dyrepark har ikke elefanter, fordi de er krevende dyr, selv om de er utrydningstruet. Ut ifra deres argument om at de bevarer utrydningstruede dyrearter er det bare mindre krevende dyrearter de bevarer. La oss si at Kristiansand dyrepark valgte å bevare elefantene, hva kan oppstå? Vil elandantilopen eller nubisk geit da møte samme skjebne som kengurufamilien? Det virker ikke til at dyreparken i Kristiansand ble påvirket av kritikken de fikk for sin beslutning om å avlive kengurufamilien ettersom de skulle få inn en art som var utrydningstruet. Ettersom de har gjort det en gang, hva stopper de fra å gjøre det igjen mot arter som ikke er utrydningstruet? Som jeg har skrevet tidligere i teksten kan man stille spørsmålet om gepardene har en høyre økonomisk verdi enn kenguruene. Geparder er rovdyr, de er farlige, verdens raskeste landdyr, tenner som kniver og vakre skapninger. Rovdyr kan skape følelser som frykt. En slik følelse blir ofte assosiert med det sublime. Dyr er noe man ikke kan kontrollere, men noe man prøver å kontrollere i en dyrepark. I en dyrepark prøver vi å fange det sublime, men man kan ikke finne det sublime i en dyrepark. Jeg vil gjerne bruke Holmes Rolston sin teori til å forklare dette. I en dyrepark er mennesket og dyr separert. Det er for vår beskyttelse. I den vilde natur er vi ikke separert. Dyrenes mulighet til å skape frykt i en dyrepark på lik linje med viltlevende dyr er ikkeeksisterende. I en dyrepark kan jeg ikke bli redd et dyr som har muligheten til å skape frykt. Gepardens sublimitet er fanget. I en dyrepark er det ingenting som fremmer gepardens sanne sublimitet. Selv om dyreparker vil utstille dyret og si at dyrene fremdeles er sublim, så gjør dyreparker ingenting for å fremme dyrets sublimitet. Blant annet får vi ikke oppleve hvor farlige geparder egentlig er, fordi vi ikke bevitner det som gjør en gepard farlig. Nemlig motivasjonen om mat og sloss kamper mellom flokken. Geparden har ikke mulighet til å jakte et levende dyr i en dyrepark og vi blir ikke vitne til gepardens motivasjon og antilopens frykt. Spenningen er borte.

Noe annet jeg reagerer på ved dyreparkens bevaringsargument er hvorfor eksotiske dyrearter som trives i varme strøk blir bevart i kjølige dyreparker i Skandinavia? Ut ifra Saito sin teori kan vi si det er fordi vi ikke verdsetter naturen på naturens premisser. Vi hører ikke på hva dyrene foretrekker, og vi lytter ikke til dyrenes behov. Vi frakter dyr fra varme områder, og plasserer de i bur som befinner seg i kalde områder fordi vi skal få underholdning. For meg virker det absurd at vi frakter eksotiske dyr til kalde land slik at de skal bli bevart. Hvis bevaring var viktig for dyrehagene, da kunne de kommet med en løsning som gjorde at dyret beholder sin tilnærming til hjemlandet sitt og hvor dyrene kan utvikle seg ut ifra hva dyrets økosystem tillater. Hvis bevaring var viktig for mennesket så hadde vi bevart dyrene på deres egne premisser, isteden for å utstille de for menneskets glede. Ved å påtvinge dyrene til å vise seg for

oss tar vi vekk den estetiske opplevelsen med at de sannsynlig eller usannsynlig kan komme til synet for oss. Vi lar ikke dyrene ta det valget når vi plasserer de i bur, det er vi som tar valgene for dem, slik at vi ikke får muligheten til å la naturen fortelle dens historie og heller at det er vi som fabrikkerer en historie for dem.

Selv om eksotiske dyr blir fraktet til kjølige land for bevaring, så gir dyreparker en ekstra beskyttelse til sårbare dyr som ofte er usatt for menneskelig trofejakt eller en beskyttelse til dyr som er i dietten til andre dyr. Men kan man egentlig kalle det for beskyttelse? Jeg er enig i at dyreparken beskytter dyr, men det er bare livet til dyret. Dyreparker beskytter ikke dyrets mulighet til å blomstre i deres sanne natur og dyrets væremåte. Hvis det å beskytte dyret for dyrest skyld er målet så ville mennesket plassert dyrene i et avgrenset område vekk fra menneskelig oppmerksomhet samtidig som dyrepasserne hadde distansert seg slik at dyrene ikke hadde blitt avhengig av mennesket og ikke minst plassert de på en plass som hadde tilfredsstilt dyrenes forskjellige behov. I en dyrepark har dyrene konstant menneskets øyne peket mot dem, og det kan føre til at visse unødvendige handlinger kan gjøre dyrene stresset. Hvis mennesket har som et mål om å beskytte dyrene så kunne mennesket utført en praksis som hadde vært økonomisk sikkert samtidig som dyrene kunne unngått situasjoner som kan gjøre de fysisk og psykisk dårligere i form.

Marta Tafalla mener at fangenskap treffer dyrets helse, utseende og holdning (Tafalla, 2017, s. 5), men jeg vil legge til at fangenskap minsker dyrets nytelse. Når jeg bruker rikelig med tid på å lage mat får jeg ofte en ekstra nytelse når jeg spiser. Det er fordi jeg har stått foran en varm ovn og brukt mye energi på å lage denne retten. Jeg må følge en oppskrift, være forsiktig slik at maten ikke brenner seg og passe på at vannet ikke koker over. Mye av mitt fokus og min energi går i det å lage en god og tilfredsstillende middag. Noe slikt vil jeg også anta dyrene opplever i den ville natur. Jeg tror en vill gepard opplever en lignende form for nytelse etter en lang og tidskrevende jakt, eller en vill sjimpanse nyter maten når den etter lang tid strekker seg til frukten. Men i en dyrepark kan ikke dyr streve etter søken til mat. Geparden blir gitt et stykke kjøtt og sjimpansene blir servert frukt. Strevet med å skaffe maten som man skal nyte mangler i en dyrepark. Dyrene man ser i en dyrepark vet ikke hvordan det er å *faktisk* jakte eller søke etter maten, kjenne på skuffelsen av å mislykkes eller gleden av å lykkes. De føler ikke på adrenalinet når nytelsen er et par centimeter fra dem.

Selv om dyreparker ikke ser ut til å bevare dyrearter, kan man argumentere for at dyreparker lar mennesket komme i møte med fremmede natur. En natur som kan emosjonelt berøre oss på en annen plan enn naturen vi er vandt med. Ved å bruke Carrolls modell kan vi si at reisen som

dyreparken tar oss med på er en reise til eksotiske dyr som kan gi en annen følelse enn den følelsen man føler i naturen man er familiær med. I området hvor jeg bor ser jeg ofte hjort, og noen ganger rev. Det var blitt en vane for meg, og når jeg ser de blir jeg fremdeles spent, men ikke like begeistret som jeg ble første gang jeg så de. Men når jeg først fikk øye på en sjiraff i dyreparken da ble jeg begeistret ettersom jeg hadde aldri opplevd et slikt fascinerende og stort dyr i virkeligheten. Halsen var så lang at jeg måtte se rett opp, dens lyder fikk meg til å smile og fargene til sjiraffen hadde jeg aldri sitt på et annet dyr. Vi søker etter slike opplevelser som kan gjøre at vi blir emosjonelt berørt av naturen, og dyreparker kan mene vi får en slik opplevelse ved å møte de forskjellige dyrene som vi ikke er familiære med. Men hva om disse følelsene man får i en dyrepark egentlig bare er en interesse og man ikke virkelig blir berørt av naturen? Når man besøker en dyrepark så er det for å se de forskjellige dyreartene. Når jeg hadde mitt første møte med løvene var det andre følelser som oppsto enn følelsene hva hjorten og reven gav meg. Følelsene jeg fikk fra løvene er at de var spennende, farlig og kongelig, som vil si at de fortjener min respekt. Løven er også noe jeg aldri har sitt i virkeligheten, jeg har aldri vært i dens nærvær, luktet dens avføring, hørt dens rop med mine egne øre, bortsett fra når jeg var i dyreparken. Mitt møte med løven i dyreparken var mitt første, og sannsynligvis mitt siste. Jeg tror jeg blir berørt av naturen ettersom det er mye forskjellig natur i et begrenset område. Men egentlig blir jeg ikke berørt av naturen. Det er fordi dyreparker fremstiller ikke dyrene på den måten som er naturlig for dem. Carroll sin teori ser også ut til å mene at vi kan bli emosjonelt berørt av naturen med en falsk tro om det man verdsetter. Eksempelet som ble gitt tidligere i teksten var at jeg kan bli berørt av skjelettet til en Tyrannosaurus Rex selv om jeg ikke vet om det var en reptil, fugl eller et pattedyr. Ut ifra dette kan dyreparken argumentere at besøkende kan bli berørt av naturen selv om besøkende ikke vet om dyrene er en del av naturen eller unatur. Vi tror vi blir møtt med dyrenes natur, men egentlig blir vi møtt med et konstruert natursyn som er laget av mennesket. Mennesket burde ha kunnskap om at dyrene i en dyrepark ikke er av natur. Dermed mener jeg at Carroll sin teori ikke fungerer som et argument for dyreparker. Jeg mener dyreparker forvirrer våre følelser til å tro at vi blir berørt av naturen, men det vi ikke ser er at dyrene forblir i dyreparken til de er gamle og til slutt dør. De får muligens aldri opplevd frihet. På grunn av at dyrene blir holdt i fangenskap så kan vi ikke bli berørt av naturen, for det er ikke dyrets natur og det eksisterer ikke noe naturlig innenfor dyreparkens fire vegger. Dyrene forblir ikke dyr i en dyreparker, men heller som marionettdukker som blir kontrollert av mennesket til enhver tid. Man kan ikke bli berørt av naturen i en dyrepark fordi man får ikke se dyrene blomstre på deres egen måte, noe som er naturlig for dyrene når de

befinner seg i deres naturlige habitat. Dermed vil mitt møte med løven bare være av en interesse. I mitt tilfelle ville jeg bare møte arten løve, jeg ville bare se en løve og jeg brydde meg ikke om hvilke individ jeg opplevde. Det vil si at jeg ikke brydde meg om dyrene på et individnivå, men på et artsnivå. Å bli emosjonelt berørt av naturen burde innebære at vi setter oss inn i møtet, innser hva dette møtet betyr. Se hva møtet betyr for meg og hva møtet betyr for naturen. Ved å se om man blir emosjonelt berørt av naturen bør det innebære å innse hva som gjør at vi blir emosjonelt berørt av naturen. I en dyrepark kan jeg som sagt tro jeg blir emosjonelt berørt av å se en løve, men hva er det med løven som kan gjøre at jeg blir berørt av den? Buret som er en konstant distraksjon? Pesingen til løven som kan være tegn til at den er stresset? Eller hva som ser ut som å være naturlig miljø, men egentlig er kunstig som kan utløse en følelse at løven emosjonelt berører meg? Hvis jeg hadde møtt en løveflokk i den ville natur så hadde løvene vært i mitt fokus, det hadde ikke eksistert et bur som skiller oss. Løven hadde pest på grunn av varmen og ikke på grunn av pågående stress som er påført på grunn av mennesket. I en dyrepark finner vi bare interesser, man finner ikke en likhet mellom en vill løves estetiske verdi og en dyrepark løves estetiske verdi. Jeg blir ikke emosjonelt berørt av naturen i en dyrepark fordi dyreparker er ikke en del av naturen og presenterer ikke en sann natur, men dyreparker er skapt av mennesket for å få andre mennesker til å tro at de blir berørt av naturen.

Reisen som dyreparken tar oss med på tar oss også innom de forskjellige habitatene. Der kan besøkende oppleve en etterligning av dyrets naturlige habitat. Dette kan føre til at besøkene får en estetisk opplevelse samtidig som buret kan tilskrive dyret en estetisk verdi. Det er fordi det virker til at dyret blir oppholdt i et bur som har en tilknytning til hvor dyret originalt kommer fra. Dyreparker virker til å strategisk planlegge burene slik som dyrenes naturlige habitat, noe som kan styrke opplevelsen enn å se dyret befinne seg i et bur som ikke egner den. Som for eksempel et steinbur, med et lite antall naturressurser. Rådet for dyreetikk mener at kravene om hva utestedet skal inneholde ikke er spesifikke. De naturressursene man finner i en dyrepark, som trær, blomster, busker, mose, og videre kan man finne i burene til flere dyrearter. Selv for de som ikke har norsk skog naturlig for dem. Hvis man oppdager et grantre i buret til elgen, så er det sannsynlig av vi ser et grantre hos geparden eller løvene i norske dyreparker. Å ha naturressurser isteden for falske eller plastiske etterligninger av naturlige objekter kan en også argumentere for hjelper dyrene hvis de blir reintrodusert i den ville natur, men ut ifra Rådet for dyreetikk er det et svært lite antall arter som blir klassifiser som reintroduserbare. Det vil si at mange arter ikke blir reintrodusert. Det kan hende naturressurser i dyreparker kan gjøre dyr familiære med hvordan naturen er bygget opp, men å reintrodusere dyrearter kan skape negative

konsekvenser for dyrene. Hvis man reintroduserer sjimpanser eller løvetamariner så kan de bli avhengig av det som er menneskeskapt slik at de ikke får en tilknytning til sin natur. En annen konsekvens som kan oppstå ved å reintrodusere dyr fra dyreparker er at dyrene kan bli for avhengig av menneskets selskap, som ulvene. Hva om dyrene som etter hvert blir reintrodusert ikke har muligheten til å overraske ettersom de har blitt for kjær til mennesket? Hvis dyr blir for familiære med mennesket kan det oppstå hendelser som fratrar oss muligheten til å bli overrasket av dyrene. Dermed forsvinner spenningen, som er en viktig del av den estetiske opplevelsen i følge Rolston.

Som jeg nevnte ovenfor så finnes det dyr som blir født i en dyrepark, som Asante og Kasi. For de er naturressursene i dyreparken det naturligste de kommer i kontakt med, det vil si naturen som dyreparken setter opp er den eneste naturen som gepardene kjenner til. Men det er bare naturlig for dyrenes ytre identitet. Deres indre identitet får man ikke oppleve i en dyrepark, samtidig som gepardene ikke får tilgang til deres indre identitet ettersom de har aldri opplevd hvordan det er å være en fri gepard. Ved å plassere planter, trær og annet som ikke er naturlig for arten gepard, så forandrer vi dyrets identitet. Deres sanne identitet har en tilhørighet til plantene og trærne en finner i Afrika. Likt vil jeg si gjelder for mennesket. Jeg vil alltid ha en tilknytning til Norge. Vi fratrar dyrene muligheten til å oppleve naturressurser som er naturlig for de og dermed erstatter det med naturressurser som er hentet fra området hvor dyreparken er plassert. Ved å gjøre dyrene avhengig av mennesket forandrer vi også dyrenes indre identitet. En vill ulv skal være uten tilknytninger til mennesket og en løvetamarin skal være en vill løvetamarin som ikke er avhengig av menneskeskapt hjelpemidler. Selv om mennesket følger opp på dyrene, ved å for eksempel ta i bruk lokasjonsmarkere, så er det nødvendig å holde en avstand. Edmund Burke mener det er nødvendig at mennesket holder en avstand til frykten, og ved å holde en avstand til noe farlig kan det gi en estetisk opplevelse (Burke, 2015, s. 34). Jeg vil legge til at avstanden til det fremmede som vi møter på avstand også kan gi en estetisk opplevelse. Det er fordi vi aldri helt kan lære å kjenne det, og jeg er enig med Rolston at det fremmede kan gi spenning.

Noe som ikke er fremmed i en dyrepark er dyrenes ytre skjønnhet. Man kan oppleve et mangfold av farger som en kan finne på dyrene. Farger som oransje, beige, blå, gul, grønn, grå og videre. Fargene man finner på norske dyrearter er farger som er ment for å kamuflere i naturen, som nyanser av brun om sommeren, hvit om vinteren og oransje om høsten. Ut ifra dette kan man si at dyreparkdyr besitter flere nyanser med farger enn dyr i den norske ville natur. Men jeg vil ikke si at besøkendes opplevelse av dyrenes farge rettferdiggjør for at dyrene

skal holdes i fangenskap. Dyr burde ikke vært i fangenskap for at vi skal oppleve deres nyanser av farger. På lik linje som akvariefisk burde ikke vært utstilt i et hjem. For at vi skal oppleve fargene så må *de* oppholdes i unaturlige tilstander som fratår de frihet. Vi går ikke inn i oss selv for å se hvordan vårt besøk i dyrepark oppleves for dyrene. Vi innser ikke hvilke opplevelse dyrene får når vi plasserer de i fangenskap for å få nytelse av deres farger. Å nyte fargene som dyrene presenterer for oss er å nyte dyrets ytre skjønnhet. Hvis vi bare verdsetter dyrets ytre skjønnhet så verdsetter vi dyret som et objekt. Det blir som om dyrets eneste grunn til dens eksistens er å være et presenterbar objekt. Vi kan ikke ignorere dyrets unike indre personlighet, det er der vi får en bekjentskap til dyret.

Malcolm Budd mener vi kan ignorere det unaturlige rundt dyret slik at man kan oppnå en estetisk opplevelse av det som er naturlig. Naturressursene man plasserer hos tigreren i nordiske dyreparker er ikke naturlig for tigreren, men den er naturlig for den norske elgen. Innhegningene som omringer og separerer oss fra dyret er ikke naturlig, og de menneskelagde lekene eller hjelpemidlene er heller ikke naturlige. Som jeg har skrevet tidligere i teksten så kan det virke til at Budd sin teori fremmer og setter søkelyset mot dyrets utseende. La oss si at man står ovenfor en situasjon hvor man opplever et dyr i et steinbelagt bur, som sjimpansen Ola. Budd sier at vi kan estetisk verdsette et dyr i en dyrepark ved å ignorere omgivelsene, men «within the severe limits imposed by its captive state» (Budd, 2002, s. 8), noe om vil si at man bare kan verdsette hva dyret kan uttrykke i buret. Det vil si at i en dyrepark kan man ikke estetisk verdsette en sjimpans funksjonelle skjønnhet ettersom den ikke får tilstrekkelig med areal til å uttrykke den, men vi kan estetisk verdsette dyrets utseende ettersom buret tillater oss å se dyret. Det vil si at selv om Ola befinner seg i et steinbelagt bur kan vi verdsette Ola ut ifra hans skjønnhet. Men å sette søkelys på dyrets ytre skjønnhet kan skape problemer. Når man bedømmer et dyr fra dens utseende gjør man dyret til et objekt for estetisk verdsettelse. I en dyrepark blir vi ikke møtt med objekter, men vi blir møtt med subjekter som er under konstant menneskelig kontroll. Noe som er unormalt å oppleve ved ville dyr. I en dyrepark blir vi møtt med dyr som presenteres som objekter under konstant menneskelig kontroll.

Når man diskuterer naturressursene som man finner i en dyrepark, mener jeg at vi burde se på hvordan dyrene opplever naturressursene som omringer de, og ikke hvordan de oppleves for mennesket. Som sagt er formålet med å besøke en dyrepark å oppleve de forskjellige dyreartene. Dyrene burde vært det mest naturlige vi ser i en dyrepark, men slik er det ikke. Man kommer ikke i møte med et dyr som naturlig i en dyrepark. Her uttrykker jeg to former for hvordan man kan komme i møte med dyrenes unaturlighet i en dyrepark. Det første er hvordan dyrene

fremtrer for oss. Det er ikke naturlig å se eksotiske dyr som er forbundet med tropiske områder oppholde seg i land hvor det finnes mye kulde og snø, som nordiske land. Å se en gepard dekket med snø er ikke et naturlig syn. Mange kan mene det er moralsk galt å plassere et dyr i et bur som er omringet av stein ettersom det ikke er naturlig for dyret og det kan utføre dyret visse skader, både fysisk og psykisk. Burde ikke dyr som blir opphold i land med ekstrem kulde vært like ubehagelig å oppleve? På lik linje med et steinbur befinner ikke dyret seg i en naturlig sone når dyret som originalt tilhører et varmt land blir dekket av snø. Begge møtene burde vært like ubehagelige, men bare en av de blir omtalt som kontroversiell. Den andre formen man kan komme i møte med er dyrene som blir holdt i bur. Å plassere dyr som burde være ville i bur er ikke naturlig. Og det er heller ikke et naturlig møte med naturen. Det er et falskt og fabrikkert møte med noe som er menneskeskapt. Det er også mye annet unaturlig som blir presentert i en dyrepark: mat, adferd, tilknytning til mennesket, rundt døgnet overvåkning, avl, overskuddsdyr, og videre. Ved å ta vekk det som er naturlig for dyrene tar vi også vekk menneskets mulighet for å bli overrasket. Holmes Rolston III mener at dyreparker ikke utfører en spesiell handling for mennesket. Ved å oppbevare et dyr i fangenskap blir overraskelsen borte og spenningen dyret kunne tilskrevet mennesket som et vilddyr forsvinner. Overraskelsen og spenningen forsvinner likt som dyrets frihet.

I sammenhengen med Budd sin påstand om at man kan ignorere omgivelsene rundt det naturlige, så vil jeg stille et spørsmål om det er mulig å ignorere omgivelsene på en plass som en dyrepark? Er det mulig å ignorere de andre menneskene? Lukten av popcorn? Innhegningene? Jeg tror ikke det er mulig å ignorere området rundt dyret ettersom det er mye som kan oppstå samtidig som det er mye som kan dra vår oppmerksomhet andre steder. Jeg tenker på det på en slik måte; når jeg går tur med min mor så blir oppmerksomheten min dratt i alle kanter. Men plutselig blir vi overrasket av møte med en hoggorm. Jeg vil fremdeles høre min mor som prater, lyder fra telefonen, se vinden blåse plastikk i min retning og høre lyder fra en trafikkertvei. Det menneskeskapte vil også plage meg i den viltlevende natur. Selv om vi går i naturen, og vi kan finne menneskelagde objekter som kan forstyrre min oppmerksomhet på et dyr, så vil jeg påstå av vi ikke burde prøve ignorere omgivelsene våre til en så stor grad at all vår oppmerksomhet går mot et dyr. Det er fordi naturen er usannsynlig og man vet aldri hva som kan oppstå. Dermed kan jeg ikke ignorere omgivelsene mine, selv i den ville natur eksisterer det handlinger som gjør at min oppmerksomhet aldri vil bli fullt festet på hoggormen. Noe slikt vil jeg påstå oppstår i en dyrepark. Det er mye som kan bryte min oppmerksomhet og mitt fokus mot det naturlige. Det som også kan forstyrre min oppmerksomhet er selve innhegningen som

er konstant i mine øyne. Buret og innhegningene er noe som følger etter meg, forstyrrer meg og ødelegger min mulighet til å få spenning.

Ettersom mye av naturen er påvirket av mennesker kan dette skape konsekvenser for dyrearter. Dermed kan dyreparker si at ettersom mye av naturen er påvirket av mennesket, og lite urørt natur eksistere, så blir dyrene beskyttet i en dyrepark. Det virker til at Rolston er enig i at mye av naturen er påvirket, men slik trenger det ikke å være. Det er visse handlinger vi kan utføre som utgjør at dyrene kan tilskrive mennesket en estetisk verdi i form av spenning. Bonden kan la gresset gro eller vi kan tilrettelegge skogsområder som kan bli brukt for instrumentell verdi for dyrene, som vil si at vi kan også tilrettelegge skogsområder hvor dyrene kan blomstre. Vi kan gi litt av naturen tilbake til dyrene slik at vi kan oppleve de blomstre i deres naturlige habitat. Vi kan for eksempel la plenen gro, ikke fjerne det døde treet, men heller fjerne gjerder som vanskeliggjør dyrenes bevegelse. Mye av naturen er påvirket, men det rettfærdiggjør ikke at vi skal holde dyr i fangenskap fordi det er mennesket som har påvirket naturen og gjort omfattende deler av naturen ikke bosettende for dyrene. Vi kan jobbe med å gjøre om det påvirkede til en plass hvor vi kan oppleve dyrenes spenning og la de overraske oss, men holde vår avstand slik at vi kan se dyrene forme seg etter deres naturlige omgivelser. På en slik måte kan vi få en estetisk opplevelse av nærheten vi får til dyret.

Reisen som dyrehagen tar oss med på lar oss også oppleve en nærhet til ukjente og familiære dyrearter. I en dyrepark kan vi klappe visse dyrearter, vi kan lukte de, høre de og faktisk oppleve dyrene i virkeligheten. En dokumentar gir ikke en slik nærhet til dyr, og nærheten man får i en dyrepark kan berøre oss på et indre nivå hvor man kan begynne å bry seg om dyrene. Det er ikke sikkert man får oppleve en slik nærhet til villevende dyr på lik linje som vi opplever en nærhet til dyreparkdyr. Rolston mener at det finnes noe fremmed i dyrene, men også noe familiært. I en dyrepark kan jeg se dyrene, men det er ikke sikkert de ser meg. Møtet jeg har med naturen blir ikke gjensidig. Sjimpanse som jeg ser, og som jeg tror jeg har en nærhet til vil ikke tenke det samme om meg. Jeg ser noen, men jeg blir ikke sitt. Mitt møte med sjimpansen innebærer også et møte med innhegningen, som gjør at jeg vil også se sjimpansen som noe unaturlig. En naturlig sjimpanse skal ikke være i fangenskap og et menneskelagd gjerde skal ikke separere oss. Et sant møte med naturen er et møte hvor alt kan oppstå. I naturen kan vårt møte med et dyr bli ødelagt på grunn av noe menneskelagd, men det er ikke garantert. Mitt møte med hoggormen som jeg og min mor møter kan innebære et møte med strømledninger som forstyrrer mitt syn eller lyder fra en motorvei. Det som skiller nærheten med sjimpansen i en dyrepark og nærheten med hoggormen er at det ikke er noe som separerer mitt møte med

hoggormen. Jeg ser hoggormen, og hoggormen kan se meg. Jeg kan velge å respektere hoggormen på dens premisser samtidig som hoggormen akkurat har overrasket meg med dens nærvær. Å møte en uforutsigbar hoggorm gjør det spennende ettersom resten av turen blir vi oppmerksom på at man kan møte andre dyr. I en dyrepark vet man at vi møter andre dyr enn sjimpansen. Ut ifra dette vil jeg fremdeles si vi får en nærhet til dyrene, men det er bare en kroppslig nærhet. Men jeg vil ikke si vi får en nærhet som utgjør et bekjentskap til dyrene, det vil si at vi ikke opplever hvordan dyrene egentlig er. Det er fordi dyreparker legger ikke opp til at vi skal bli kjent med et enkelt individ fordi det er for mange dyr som befinner seg i parkene. I en dyrepark kan det variere hvor lang tid man vil bruke, men det vil jeg si er avhengig av hvilken dyrepark man besøker. Når jeg besøkte Kristiansand dyrepark var vi der i omtrent seks timer. Hadde jeg dratt til *The Bronx Zoo* som oppholder over titusen dyr og syv hundre dyrearter, eller *The San Diego Zoo* hvor en kan finne over fire tusen dyr og åtte hundre forskjellige dyrearter måtte jeg brukt mer enn seks timer for å se alle dyrene. Det kan også være krevende for noen mennesker som for eksempel foreldre som tar med unger. Antall dyr og dyrearter er forskjellig fra park til park, og dermed kan tiden besøkende tilbringer være ulik. Men la oss se på et eksempel. Jeg velger å besøke en dyrepark hvor det er over tusen dyr og tre hundre dyrearter. Jeg har fem timer av dagen min på å gjøre hva jeg vil, og siden jeg befinner meg i en dyrepark vil jeg naturligvis se alle tre hundre dyreartene. Hvis jeg bruker fem timer på å erfare tre hundre dyrearter så betyr det at jeg får tilbrakt maks et minutt per dyreart, og dette utelukker en eventuell pause eller bevegelse fra art til art. Hvordan kan jeg få en nærhet til dyrets adferd og personlighet på et minutt? Dette vil si at jeg får en svært begrenset tid til å få en nærhet til tre hundre dyrearter. Hvis jeg dermed velger å bruke åtte timer for å se samme antall dyrearter så bruker jeg omtrent 1,6 minutter per art. Hvis jeg skal se artene i minst to minutter må jeg bruke rundt ti timer. Hvis jeg reiser til Amerika for å besøke *The Bronx Zoo* må jeg bruke omtrent tolv timer for å observere en dyreart i et minutt, og hvis jeg skulle besøkt *The San Diego* måtte jeg brukt omtrent tretten timer for å oppleve alle åttehundre dyreartene i minst et minutt. Jeg vil påpeke her at jeg snakker om dyrearter og ikke dyr som individer. Hvis jeg skulle opplevd en nærhet til dyr som ikke bare var kroppslig, så innebærer det at jeg måtte tilbrakt en betydelig lang tid i en dyrepark. Når en dyrepark velger å fremstille et omfattende antall dyrearter og individuelle dyr så mener jeg at dyreparker ikke kan si at målet for besøkende er å oppleve en nærhet til dyrene. Å ha mye av en ting er ikke alltid det beste. I naturen kan det hende man opplever bare et dyr, en art og bare i et øyeblikk, men man møter det ekte dyret. Jeg kan oppleve en hare som rømmer, da ser jeg harens fart, panikk og dens strategiske mønster for

å unnsnippe fare. Jeg kan oppleve mange situasjoner som kan oppstå med bare et dyr, og dyret kan velge hvor lenge jeg skal betrakte det. Møtet med den kroppslige nærheten vi får til dyr i dyrehager gjør at vi ikke får oppleve dyrets sanne natur, adferd eller funksjon, slik at dyreparkdyr blir som et tomt skall.

EAZA mener at de opprettholder dyrenes velferd slik at dyrene får uttrykket deres funksjonelle og adferds behov. Dette kan i første omgang se ut til at dyreparker legger opp burene slik at de forskjellige dyreartene skal ta i bruk funksjonene som er naturlige for dem, men også adferden. Ved at mennesket kan bli vitne til dyrenes funksjon kan vi få en nærhet til hvordan dyrene oppfører seg i den ville natur. Men følger vi Parsons teori om sterk funksjonell skjønnhet vil ikke dyret i en dyrepark være skjønt ettersom funksjonene til dyret blir ikke opprettholdt. En gepard kan ikke uttrykke dens fart i en dyrepark fordi dyreparken legger ikke opp til et areal som er stort nok for dyret. Et dovendyr har ikke bruk for dens funksjon i en dyrepark, og ettersom de forskjellige dyrene ikke får uttrykke deres funksjoner i en dyrepark kan det være en faktor for hvorfor de blir genetisk forandret fra deres viltlevende slektninger. Jeg er også enig med Emily Brady at vi ikke skal sette hele søkelyset mot dyrets funksjon. Det kan eksistere de som har en feil ved fødsel som gjør at de ikke kan uttrykke deres funksjon på lik linje med andre i arten, som for eksempel hvis en gepard blir født med tre ben og ikke kan løpe like raskt som de andre, men på en annen måte kan dyret fremdeles være funksjonelt i den forstand at den er funksjonell i hva dyret evner å gjøre. Dyr har også en funksjon for deres naturlige habitat som blir revet vekk når dyret forsvinner. Å plassere og holde dyrene i en dyrepark kan ha en negativ effekt på dyrets naturlige habitat ettersom dyret har en rolle i naturen. Blir mennesket for grådig kan større konsekvenser oppstå. Rollene som dyrene besitter i naturen forsvinner når dyrene forsvinner. Det kan hende man ikke får opplevd dyrets funksjon i en dyrepark, men vi kan fremdeles bli informert om dyrenes funksjon og rolle i naturen, i en dyrepark. For meg virker det absurd at dyreparker informerer om dyrenes rolle og funksjoner i en dyrepark. Det er fordi allmenheten burde ha kunnskap om at alle dyr har en viktig rolle for sitt økosystem, men allikevel blir dyrene plassert i fangenskap. Det er som om dyreparker er enig i at rollen til dyrene er viktige, men at mennesket skal få underholdning eller den økonomiske verdien til dyr er viktigere. Dermed når den økonomiske verdien til et dyr minsker, som hendte Ola, da var heller ikke Olas rolle i økosystemet en prioritet.

Dyreparken presenterer dyr på en virkeligere måte enn andre alternativer for barn, som barnefilmer. På en slik måte kan barn innhente en riktig vitenskapelig kunnskap om de

forskjellige dyreartene, som vil si at barn kan få en forståelse om hvordan naturen oppfører seg i motsetning til en fabrikkert sannhet som barnefilmer informerer om.

I den sammenheng kan dyreparker være et bedre alternativ til hvor barn og unge kan oppnå kunnskap om forskjellige dyrearter i forhold til andre attraksjoner som utstiller dyr, som sirkus. Ifølge Allen Carlsons modell kan vi estetisk verdsette et dyr hvis man har vitenskapelig kunnskap om dyret. I en dyrepark kan vi bli presentert med informasjon om de forskjellige dyrene, hva de spiser, deres anatomi, hvor de tilhører, morsomme fakta, samt deres funksjoner, og det kan virke til at dyreparken prøver å vise besøkende dyrenes ekte habitat. Ut ifra det kan vi si, ved hjelp av Carlsons teori at vi kan estetisk verdsette dyret. Når man besøker et sirkus eller ser på en barnefilm kan man bli presentert med feil informasjon om de forskjellige dyrene. I et sirkus kan man se dyr som utfører unaturlige handlinger ved å balansere på baller, hoppe i brennende ringer, gå i menneskelige klær og utføre triks på kommando. Et sirkus presenterer ikke dyrene i en etterligning av deres habitat, eller gir informasjon som kan stemme overens med deres villlevende slektninger, som hva de spiser eller deres jaktstrategi. Det samme kan gjelde for barnefilmer. De blir som ofte menneskeliggjort ved å gi de det menneskelige språket, klær, situasjoner som ikke kan oppstå for deres art, og gjøre rovdyr til vegetarianere. Barnefilmer presenterer også ofte et unaturlig forhold mellom rovdyr og plantespisende dyr. Et forhold man ikke bevitner i dyreparker. Men hvis man skal følge Carlsons teori litt nøyere kan visse spørsmål oppstå. Hvis man har kunnskap om en dyreart og fremdeles velger å besøke dyreparken, burde man ikke vite at dyrene foretrekker å være fritt levende dyr som ikke er under menneskets konstante kontroll? Carlsons modell anbefaler også to ting, det første er at man verdsetter naturen som naturen, noe man ikke kan gjøre i en dyrepark. Det andre er at man må verdsette naturen på et vitenskapelig grunnlag, det vil si at man må ha kunnskap om det naturlige for å kunne estetisk verdsette det. I en dyrepark blir man ikke informert om hvordan dyrene som ville dyr oppfører seg. Som jeg sa ovenfor blir dyrene som marionettdukker hvor mennesket trekker i trådene, det er fordi vi er de som bestemmer over dyrene. Ut ifra det kan vi heller ikke verdsette dyrene på deres premisser. Det er fordi i en dyrepark er det våre premisser som blir verdsatt og det går ut over dyrene. Yuriko Saito sin teori kan ikke fungere i en dyrepark. Vi respekterer ikke naturen som natur, og vi lar ikke naturen fortelle dens historie. Det er mennesket som føler en rett til å fortelle dyrenes historie, og det kan muligens ligge under argumentet at dyreparker mener de bevarer dyrearter, dermed ser de seg retten til å fortelle naturens historie. Men når dyrenes historie ikke blir hørt av besøkende kan den økonomiske

verdien som dyrene i dyreparken holder minske. Slik at dyreparker enten avliver en hel familie, eller sender dyret til en dyrepark hvor de må lese i fæle tilstander.

Som jeg har skrevet tidligere i teksten eksisterer det få estetiske teorier som omhandler dyr. Det jeg har gjort i denne oppgaven er å bruke estetiske teorier som omhandler naturen og plassert dyr innenfor de forskjellige teoriene. Jeg mener estetikken trenger flere teorier som handler om dyr, og nedenfor er mitt forslag.

Forslag til en ny estetisk teori som omhandler dyr

Før jeg introduserer mitt forslag til en ny estetisk teori som omhandler dyr skal jeg først gi en oppsummering av de forskjellige teoriene som jeg har tatt utgangspunkt i, deretter skal jeg presentere visse krav jeg mener burde stilles til en estetisk teori om dyr.

Yuriko Saito hevder vi bør verdsette naturen på naturens premisser og ikke påtvinge naturen menneskelige historier, men heller la naturen få mulighet til å fortelle dens historie. Marta Tafalla mener det er vanskelig å være helt objektiv og at vi kommer alltid til å legge menneskets historie ovenpå naturen, og jeg er enig. Men jeg mener at Saitos teori er den beste vi har til nå ettersom den lar oss verdsette naturen som den er, og selv om vi ikke klarer å være helt objektive kan vi allikevel prøve å lytte til naturen og dens behov.

En annen teori jeg syntes vi burde følge er teorien Holmes Rolston III presenterer. Han mener vi burde verdsette dyrenes mulighet til å overraske og spenningen dyrene skaper i naturen. Jeg syntes denne teorien er god, likt som Saito respekterer man naturen for hva det er og ikke konstruerer den til å være noe annet.

Malcolm Budd sin teori mener at i et område med unaturlige ting så kan vi settesøkelyset mot det naturlige og dermed verdsette det naturlige, bare vi ikke kan verdsette det naturlige som natur, men natur som har blitt påvirket. Og hvis vi bruker en slik teori for å estetisk verdsette dyr så kan vi fort verdsette dyrets utseende, noe som kan bli problematisk. Hvis man estetisk verdsetter et dyr basert på dyrets eksterne utseende så forblir dyr som dekorative objekter hvor man ikke innser at dyr har ønsker, drømmer og er subjekter.

Nöell Carroll sin teori mener jeg er viktig. Jeg tror vi kan bli emosjonelt berørt av naturen, men bare ikke i en dyrepark eller hvor naturen ikke blir presentert som natur.

Ut ifra det som er skrevet i oppgaven kan vi finne visse krav som skal gjelde for en passende estetisk verdsettelse av dyr. Glenn Parsons mener vi må sette søkelyset mot dyrets funksjon for å estetisk verdsette det, slik at man ikke setter søkelyset på det eksterne. Jeg er for så vidt enig

med Parsons, men jeg er også enig med Tafalla og Emily Brady som mener vi trenger en pluralistisk holdning mot estetisk verdsettelse av naturen. Det er fordi hvis man har en pluralistisk holdning så neglisjerer man ikke andre estetiske kvaliteter som dyrene besitter. Samtidig kan det oppstå problemer med Parsons teori. Hva om dyret ikke egner seg til å utføre dens funksjon, som for eksempel en vill gepard med et amputert ben? Kan geparden fremdeles være funksjonell skjønn? Noen kan mene det ikke er mulig ettersom dyret kan utrykke funksjonen sin, mens andre vil hevde at det er mulig ettersom geparden kan utføre funksjonen sin på en måte som er tilpasset skaden. Uansett er jeg enig med Tafalla og Brady at det første kravet for en passende estetisk verdsettelse av dyr er en pluralistisk holdning til estetiske verdier og kvaliteter.

Det andre kravet som Tafalla tar opp er at en estetisk passende verdsettelse for dyr kan gå inn i en dialog med ikke-filosofiske disipliner som kan også fokuserer på vår relasjon med dyr (Tafalla, 2017, s. 11). Å ha en dialog med for eksempel etologer (forsker som studerer adferden til dyr), kan berike vår kunnskap om for eksempel forskjeller mellom hvordan dyrene oppfører seg i en dyrepark og den ville natur. Her mener jeg Allen Carlsons teori spiller en rolle. Å ha kunnskap om det man skal verdsette mener Carlson er nødvendig for å gi en passende estetisk verdsettelse. Jeg er enig i dette andre kravet om at vi trenger kunnskap om dyret som skal verdsettes. Vi trenger kunnskap om dyret man skal verdsette, ved å for eksempel samarbeide med ikke-filosofiske disipliner som fokuserer på menneskets relasjon med dyr.

Det tredje kravet som må oppfylles for en passende estetisk verdsettelse av dyr ikke kan utelate etikken. Tafalla hevder at en seriøs og dyp estetisk verdsettelse av dyr kan føre til moralsk respekt for dyr. For noen filosofer er det håp om at etikken skal lede til respekten, og Tafalla bruker miljøestetikk som et eksempel. Innenfor miljøestetikken finner man en felles forventning at en seriøs og dyp estetisk verdsettelse av miljøet kan lede til en etisk forpliktelse. Jeg har likt Tafalla samme forventning og håp for en estetikk om dyr som skal jobbe sammen med dyreetikk (Tafalla, 2017, s. 10).

Det fjerde kravet er at vi må respektere naturen som den er. Jeg er enig med Saito og Tafalla om at hvis vi skal få en passende verdsettelse av dyr så må vi verdsette dyrene på egne premisser. Tafalla mener vi trenger en ydmyk holdning og at vi må gi dyret en forrang ovenfor nytelsene og interessene våre.

Jeg er enig med kravene som blir nevnt ovenfor, men vil foreslå av vi legger til ytterligere et nødvendig krav for en passende estetisk verdsettelse av villlevende dyr. Vi må verdsette dyr på

bakgrunn av rollen de har i naturen. Det vil si at vi må verdsette dyrene ut ifra den rollen dyrene har på jorden. Denne modellen kan virke lik Parsons teori om funksjonell skjønnhet, men la meg utdype hvorfor den er forskjellig fra denne teorien. Ut ifra Parsons teori så er en gepard skjønn på bakgrunn av dens funksjon, det vil si farten til geparden. Farten til geparden er det som gjør geparden skjønn. Når man verdsetter dyrets funksjon vil jeg si at det er to ting man verdsetter: hvordan dyret utfører funksjonen (hvilke handlingsrom) og selve funksjonen. Verdsetter man dyrenes rolle i naturen så verdsetter vi hvordan de utfører sin rolle, hvilke utspill rollen har for økosystemet de befinner seg i og den faktiske rollen. Denne modellen gir en betydning til noe som er naturlig for dyrene. Dyrene befinner seg på jorden for å utføre den rollen de er skapt for. Jeg tror at denne modellen kan samarbeide med Parsons teori om funksjonell skjønnhet, for hvis vi verdsetter rollen til dyrene så kan funksjoner også spille en rolle. Som for eksempel geparden utnytter sin funksjon i den ville natur når den utfører dens rolle i å kontrollere en arts vekst. På samme måte verdsetter vi noe som er naturlig for dyrene, men funksjonen til dyret er noe som er knyttet til dyret, mens rollen som dyret utspiller er knyttet til hele økosystemet den tilhører. Hvis en gepard mistet utnyttelsen av dens fulle funksjon, som en gepard med tre ben muligens kan, så kan en tro at dyret ikke forblir skjønt ettersom den ikke kan bruke dens funksjon, men selv om geparden ikke løper like fort som den gjorde så har geparden fremdeles en rolle, som den kan utføre. Geparden kan muligens ikke jakte på dyr som opprettholder en lik fart, men kan dermed fokusere på en annen art som er tilpasset farten geparden er i stand til å oppnå selv på tre ben.

Ved denne modellen kan vi ha en pluralistisk holdning til estetisk verdi, ettersom geparden i sin ulike roller kan være imponerende eller kuriøs, liksom elgens estetiske verdi kan skifte med dens rolle, den kan for eksempel være både komisk og elegant, og en rev kan være livlig eller sterk avhengig av dens rolle.

Problemet med en slik modell vil jeg si er at dyr har blitt utryddet og økosystemet virker til å være i balanse, men det er fordi andre dyr tar på seg rollen som det utryddede dyret hadde. Men det kan også bli sitt på som et problem ettersom de nye artene som tar på seg den nye rollen kan gjøre naturen og økosystemet i ubalanse. Roller kan heller ikke bli påtvungen andre dyr som ikke er tilpasset området de hører hjemme. Hvis isbjørnen blir utryddet, da kan vi ikke plassere en annen bjørn i det området. Det kan få konsekvenser for selve bjørnen, miljøet og de ressursene som tilhører isbjørnens habitat.

Hvis vi verdsetter dyrene basert på både som individer og som er en viktig del av økosystemet så verdsetter vi noe som ligger utenfor mennesket. Vi verdsetter dyrene for det

dyrene gjør, for oss og for andre dyrearter. Vi kan se dyrenes identitet som ligger utenfor mennesket.

Hvis denne modellen får hjelp fra ikke-filosofiske disipliner kan mennesket få en riktig kunnskap om hvor viktig de forskjellige dyreartene er for jorden. Vi kan bli informert om viktigheten til dyrene og dermed kan en moral respekt oppstå i oss hvor vi setter vår mulighet til underholdning til side og setter søkelys mot dyrenes rolle. Hvis vi lar dyrene utføre deres rolle i naturen, bare så kan vi ha en dyp estetisk verdsettelse av dem. Når vi bruker en slik modell til å verdsette dyr så forblir dyrenes verdifulle uavhengig om mennesket vurderer dem som verdifulle.

Konklusjon

I den ville natur kan vi oppleve dyrets sanne natur. I skogen blir elgen omtalt som majestetisk og skogens konge. Den er farlig, men også vakker. I denne oppgaven har jeg vist at dyreparkdyr ikke kan ha en lik estetisk verdi som viltlevende dyr. Elgen har en viktig rolle for dens økosystem og når vi plasserer den i bur blir dens rolle glemt, ned prioritert og erstattet. Bevaringsargumentet til dyreparken kan fremstå som et nyttig mål, men når jeg har gått dypere inn i hva argumentet består av, så handler det om menneskets fortjeneste. Jeg mener dyreparken i Kristiansand gir grunnlag for dette ved å si at de ikke tar inn store krevende dyr og når de avliver en kengurufamilie uten en rettferdig grunn. Jeg mener at dersom vi virkelig vil bevare og beskytte arter så kan mennesket åpne nye muligheter for dyrene slik at dyrene kan blomstre, hvor mennesket holder en respektabel avstand og hvor vi kan bli berørt av en sann natur. Den økonomiske verdien som dyrene bærer blir også deres dom. Hvis dyrene i dyreparker mister deres økonomiske verdi, som Ola, kengurufamilien og sjiraffen Marius, så er det ingenting som kan beskytte dem. Når man velger å bevare dyrearter innenfor et begrenset område forsvinner spenningen. Besøkende vet at de møter et dyr i en dyrepark, men en slik forventning kan man ikke ha i den ville naturen. Spenningen blir bevart i den ville natur. Når vi beskytter og bevarer spenningen til den viltlevende i naturen, kan vi også lytte til naturen som naturen. Vi kan ikke lytte til naturen som naturen i en dyrepark fordi vi blir ikke presentert med naturen. Dyreparker gjør ingenting for å bevare det naturlige med dyret, som deres atferd, nytelse, bosted og videre. Det er også derfor man ikke kan bli emosjonelt berørt av naturen i en dyrepark. Dyreparker presenterer ikke den sanne naturen, verken dyrets natur eller dyret som beholder en tilhørighet til sine sanne naturressurser. Alt som befinner seg innenfor dyreparkens fire vegger er fabrikkert av mennesket og man får ikke oppleve noe naturlig. Den emosjonelle berøringen man tror man

føler i en dyrepark er egentlig bare en interesse av å se dyr, men en kan ikke bli emosjonelt berørt av naturen i en dyrepark fordi man blir ikke presentert med naturen. Det mest naturlige som befinner seg i en dyrepark burde være dyrene, men ettersom dyrene er plassert innenfor et avgrenset område og har innhegninger som omringer de, så stopper vi de fra å være naturlig. Å bli født i en dyrepark er ikke naturlig for dyrene, å se eksotiske dyr som har en tilknytning til varme områder befinne seg i kulde er ikke naturlig og den korte avstanden vi har til de gjør at dyrene ikke blir opplevd som estetisk, ettersom vi trenger en avstand. Det å ignorere omgivelsene våre i en dyrepark for å sette søkelyset mot dyret er ikke mulig. Det vil alltid oppstå situasjoner som kan dra min oppmerksomhet til et annet område, og det samme kan oppstå i den ville natur, men ikke like drastisk som i en dyrepark. Min oppmerksomhet kan bli forstyrret i den ville natur av unaturlige situasjoner, men i motsetning til dyreparker så burde vi ikke prøve å ignorere omgivelsene våre. Selv om min oppmerksomhet blir forvirret i den ville natur og selv om mennesket har påvirket mye av naturen, så kan vi fremdeles gi dyrene et sted hvor de kan utvikle seg på deres premisser. Vi kan utføre handlinger som er gode for dyrene, slik at den estetiske opplevelsen mennesket kan få i naturen blir bevart. Burene til dyreparkdyr gjør ingenting for at de skal ha en lik estetisk verdi som viltlevende dyr. Mitt møte med et viltlevende dyr skaper spenning. Et slikt møte kan bli gjensidig og det er ingenting som separerer oss, jeg kan oppleve dyrets funksjon, adferd og rolle. Noe man ikke opplever i en dyrepark. I en dyrepark møter vi bare kroppene til dyrene, og vi får bare en kroppslig nærhet. I motsetning til en sann nærhet man kunne fått til dyret hvis man hadde opplevd det som et fritt dyr. Dyrene som man finner i et sirkus er heller ikke frie dyr, samtidig som dyreparken ikke gir en økt kunnskap sammenlignet med sirkus. Likt som et sirkus blir vi ikke presentert med dyrets sannhet, og vi verdsetter ikke dyrene på deres premisser. Vi blir bedratt i en dyrepark til å tro at vårt møte med dyrene er betydningsfullt, men en dyrepark bærer lite betydning. En kan tro dyrene i en dyrepark har en lik estetisk verdi som viltlevende dyr, men vi ser ikke på hva som skiller de. Vi ser ikke at det vi egentlig verdsetter er et natursyn som er skapt av mennesket. Det er for lite bidrag til estetiske teori som omhandler dyr, dermed foreslo jeg en. Jeg foreslår at vi må sette søkelyset mot dyrenes rolle i økosystemet. Gjør man det, så kan vi ha en passende verdsettelse av dyrene som dyr. Dyreparkdyr har ikke en lik estetisk verdi som viltlevende dyr. I skogen blir elgen omtalt som majestetisk og skogens konge. I en dyrepark blir elgen til menneskets hoffnarr.

Referanser

Anderson, E. (2004). Animal Rights and the Values of Nonhuman Life. I C.R. Sunstein & M. C. Nussbaum (Red.), *Animal rights: Current Debates and New Directions* (s. 277–298). Oxford University Press.

Auster, R.E., Puttock, A., Bradbury, G. & Brazier, R. (2023). Should individual animals be given names in wildlife reintroductions?. *People and Nature*, 5(4), 1110–1118. DOI: [10.1002/pan3.10503](https://doi.org/10.1002/pan3.10503)

Brady, E. (2014). Aesthetic Value and Wild Animals. I M. Drenthen. & J. Keulartz (Red.), *Environmental Aesthetics: Crossing Divides and Breaking Ground* (s. 188–200). Fordham University Press.

Bolam, F., Mair, L., Angelico, M., Brooks, T., Burgman, M., Hermes, C., Hoffmann, M., Martin, R., McGowman, P., Rodrigues, A., Rondinini, C., Westrip, J., Wheatley, H., Guzmán, Y., Calzada, J., Child, M., Cranswick, P., Dickman, C., Fessl, B., ...Butchart, S. (2020). How many birds and mammal extinctions has recent conservation action prevented. *Conservation letters*, s. 1–11. <https://doi.org/10.1111/conl.12762>

Bostock, S. C. (1993). *Zoos and Animal Rights: The ethics of keeping animals*. Routledge.

Bronx Zoo. (Hentet 5.01.24). *About our park*. Bronx Zoo. <https://bronxzoo.com/about>

Budd, M. (2002). *The aesthetic appreciation of nature*. Oxford

Burke, E. (2015). *A Philosophical Enquiry into the origin of our ideas of the sublime and beautiful* (P. Guyer, Red.; New edition). Oxford University Press.

Carlson, A. (2000). *Aesthetics and the environment: The appreciation of nature, art and architecture*. Routledge.

Carlson, A. (1979). Appreciation and the Natural Environment. *The Journal of Aesthetic and Art Criticism*, 37(3), 267–275. DOI: <https://doi.org/10.2307/430781>

Carlson, A & Lindott, S. (2008). Part 3: Nature and Positive Aesthetics. I A. Carlson & S. Lintott (Red.), *Nature, Aesthetics, and Environmentalism: From Beauty to Duty* (s. 205–210). Columbia University Press.

Carroll, N. (2008). On Being Moved by Nature: Between Religion and Natural History. I A. Carlson & S. Lintott (Red.), *Nature, Aesthetics, and Environmentalism: From Beauty to Duty* (s. 169–187). Columbia University Press.

Dyreparken. (u.å.). *Over hundre dyrearter*. Hentet 05.012024 fra <https://www.dyreparken.no/dyr/alledyr/>

Eaton, R, L. (1970). Hunting behavior of the cheetah. *The Journal of Wildlife Management*, 34(1), 56–67. DOI: <https://doi.org/10.2307/3799492>

EAZA. (u.å.1). *About us*. EAZA. Hentet 10.04. 24. Fra <https://www.eaza.net/about-us/eaza/>

EAZA. (u.å.2). *Enclosure equipment*. EAZA. Hentet 04.01.24 fra <https://www.eaza.net/members/eaza-c/equipment/>

EAZA. (27.09.14). *Standards for the Accommodation and Care of Animals in Zoos and Aquaria*. EAZA. Hentet 04.01.24 fra <https://www.eaza.net/assets/Uploads/Standards-and-policies/Standards-for-the-Accommodation-and-Care-of-Animals-2014.pdf>

EAZA. (u.å.3.). *Animal Health and Welfare*. Side 20–25. Hentet 10.04.24. Hentet fra <https://www.eaza.net/assets/Uploads/EAZA-Book/Chapter4.pdf?#:~:text=EAZA's%20Animal%20Welfare%20Working%20Group,the%20Needs%20of%20our%20animals>

Eisen­trä­ger, S. (2013, 18. no­vem­ber). Dy­re­par­ken i Kris­tians­and av­li­vet alle ken­gu­ru­ene. *VG*.
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/xn6r8/dyreparken-i-kristiansand-avlivet-alle-kenguruene>

Engen, A. (manus), Eriksen, K. (regi) & Moen, K.E. (regi). (2023). Full forvirring. (sesong 1, episode 1) [Episode i dokumentar]. I Johansen, B.T (Programleder), *Oppsynsmannen*. NRK.
<https://tv.nrk.no/serie/oppsynsmannen/sesong/1>

Gilmore, D, P. & Costa, C. (2001). Sloth biology: An update on their physiological ecology, behavior and role vectors of arthropods and arboviruses. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research*, 34(1), 9–25. DOI: [10.1590/S0100-879X2001000100002](https://doi.org/10.1590/S0100-879X2001000100002)

Hildebrand, M. (1959). Motion of Running Cheetah and Horse. *Journal of Mammalogy*, 40(4), 481–495. DOI: <https://doi.org/10.2307/1376265>

Jamieson, D. (2006). Against Zoo. I P. Singer (Red.), *In Defense Of Animals: The Second Wave*. (s.132–143). Blackwell Publishing.

Levin, A. (2015). Zoo Animals as Specimens, Zoo Animals as Friends: The life and Death of Marius the Sjriff. *Environmental Philosophy* 12(1), 21–44.
<https://www.jstor.org/stable/26169819>

Media Relations. (2017, 22.05). *10 Endangered species saved from extinction by zoos*. Taronga conservation society Australia. <https://taronga.org.au/news/2017-05-22/10-endangered-species-saved-extinction-zoos>

Mendel, F, C. (1981). Use of Hands and Feet of Two-Toed Sloths (*Choloepus hoffmanni*) during Climbing and Terrestrial Locomotion. *Journal of Mammalogy*, 62(2), 413–421. DOI: <https://doi.org/10.2307/1380728>

Martinsen, S. (01.08.2007). *Ola- Julius' glemte bror*. Noah: for dyrs rettigheter.
<https://www.dyrsrettigheter.no/underholdning/ola---julius'-glemte-bror/>

Norskfriluftsliv. (2023, 25. 09). *Spørsmål og svar om nedbygningen av natur i Norge*. Norskfriluftsliv. Hentet fra <https://norskfriluftsliv.no/sporsmal-og-svar-om-nedbygging-i-norge/>

Nussbaum, M. (2022). *Justice for animals: Our collective Responsibility*. Simon & Schuster.

Parsons, G. (2007). The Aesthetic Value of Animals. *Philosophy Documentation Center*, 2007(2), s. 151–169. DOI: <https://doi.org/10.5840/enviroethics200729218>

Plato, L. & Meskin, A. (2024). Aesthetic Value. *Springer*. Doi: https://doi.org/10.1007/978-3-031-17299-1_3349

Quinn, K. (2023, 12. September). West Lothian-based three-legged cheetah makes full recovery from amputation surgery at Five Sisters Zoo. *Edinburg News*. <https://www.edinburghnews.scotsman.com/news/people/west-lothian-based-three-legged-cheetah-makes-full-recovery-from-amputation-surgery-at-five-sisters-zoo-4291738#>

Regjeringen. (u.å.) *Rådet for dyreetikk*. Regjeringen. Hentet 2 april 2024 fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/lmd/organisasjon/Styre-rad-og-utval/radet-for-dyreetikk-/id447668/>

Reite, M.H. & Uleberg, O.R. (2013, 18 november). Dyreparken avlivet alle kenguruene. *Fædrelandsvennen*. <https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/oxBqK/dyreparken-avlivet-alle-kenguruene>

Rolston III, H. (1987). Beauty and the beast: aesthetic experience of wildlife. I D.J. Decker & G.R. Goff. (Red), *Valuing Wildlife: Economic and Social Perspective* (187–196). Westview Press.

Rolston III, H. (2008). From Beauty to Duty: Aesthetic of Nature and Environmental Ethics. I A. Carlson. & S. Lintott (Red.), *Nature, Aesthetics and Environmentalism: From Beauty to Duty* (325–338). Columbia University Press.

Rovdata. (u.å). Gaupe. Rovdata. Hentet 28.04.24 fra <https://rovdatab.no/Gaupe.aspx>

Rådet for dyreetikk (u.å.). *Etiske grenseoppganger for hold av dyr i dyrepark*. Rådet for dyreetikk. Hentet 2.04.2024 fra <https://www.radetfordyreetikk.no/etiske-grenseoppganger-for-hold-av-dyr-i-dyrepark/>

Saito, Y. (2008b). The Aesthetics of Unscenic Nature. I A. Carlson. & S. Lintott (Red.), *Nature, Aesthetics, and Environmentalism: From Beauty to Duty* (s.238–253). Columbia University Press.

Saito, Y. (2008a). Appreciating Nature on Its Own Terms. I A. Carlson. & S. Lintott (Red.), *Nature, Aesthetics, and Environmentalism: From Beauty to Duty* (s.151–168). Columbia University Press.

Simus, J. (2014). Environmental Art and Ecological Citizenship. I M. Drenthen. & J. Keulartz (Red.), *Environmental Aesthetics: Crossing Divides and Breaking Grounds* (s. 101–117). Fordham University Press.

Skarvøy, L.J. (2014, 9. februar). Sjiraffen Marius kastet til løvene- zoo- ansatte drapstrues. *VG*. <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/dX8qq/sjiraffen-marius-kastet-til-loevne-zoo-ansatte-drapstrues>

Skår, K. L. (2016, 30. Mai). Geopardfødsel i Dyreparken. *NRK*. <https://www.nrk.no/sorlandet/gepardfodsel-i-dyreparken-1.12973931>

Sollund, R.A. (2021). *Bare et dyr?* Solum Bokvennen.

Stoinski, T.S., Beck, B.B., Bloomsmith, M.A. & Maple, T.L. (2003). A Behavioral Comparison of Captive-Born, Reintroduced Golden Lion Tamarins and Their Wild-Born Offspring. *Behaviour*, 140(2), 137–160. <http://www.jstor.org/stable/4536018>

Tafalla, M. (2017). The aesthetic appreciation of animals in zoological Parks. *Contemporary Aesthetics*, 2017 (15), S. 1–12.

https://digitalcommons.risd.edu/liberalarts_contempaesthetics/vol15/iss1/17

Tessen, N.K. (2008, 12.12). Her dør de 40 år før. *Nettavisen*.

<https://www.nettavisen.no/nyheter/her-dor-de-40-ar-for/s/12-95-2470323>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. (21.12.23). *San Diego Zoo*. Britannica.

<https://www.britannica.com/place/San-Diego-Zoo>

Tuan, Y. F. (1986). Strangers and Strangeness. *Geographical Review*, 76(1), 10–19.

<https://doi.org/10.2307/214781>

Waples, K.A. & Stagoll, C.S. (1997). Ethical Issues in the Release of Animals from Captivity.

BioScience, 47(2), 115–121. DOI: <https://doi.org/10.2307/1313022>

Østtveit, C. S. (2020, 23. November). Gepard i Dyreparken måtte avlives. *Fedrelandsvennen*.

<https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/bn8BXg/hanngepard-i-dyreparken-maatte-avlives>